

Anmeldelser

Fire bøger om 1864:

Glenthøj, Rasmus: 1864. Sønner af de slagne

Gads Forlag, 2014. 574 s.

Noack, Johan Peter: Da Danmark blev Danmark. Fortællinger af forhistorien til 1864

Gyldendal, 2014. 360 s.

Alberts, Klaus: Düppel 1864. Schleswig-Holstein zwischen Dänemark und Preussen

Boyens Verlag, 2014. 160 s.

Blæsild, Benno: Krigen på havet. 1864 – omkring Jylland

Hovedland, 2014. 203 s.

Lektor ved Syddansk Universitet, Rasmus Glenthøjs, monumentale bog handler om optakten og årsagerne til Anden Slesvigske Krig. Den er samtidig et portræt af den generation, der stod med ansvaret for krigen – og et opgør med den grundfortælling om 1864-krigen som en selvforskyldt dansk katastrofe, som har været fremherskende de seneste 100-150 år.

I Glenthøjs bog vil man ikke finde udpenslede slagscener eller militærhistorisk nøjagtige redegørelser for strategier eller kamptaktikker. Det er de politiske kampe og det diplomatiske spil, som interesserer ham. Det bliver det hele kun endnu mere spændende af!

Bogen tager sit udgangspunkt i begyndelsen af 1800-tallet med nyordningen af Europa under og efter Napoleonskrigene og de nye tanker om nationalstater og folkestyre. Heri ligger kimen til den danske helstats opløsning. Danmark blev en småstat, der måtte indrette sin politik under stærk hensyntagen til udlandet og i en tilstand af stadig undergangsangst; en stat med en delt befolkning, hvoraf ca. 40% ikke ønskede at tilhøre den. Kampen om en fællesforfatning, der kunne stille alle tilfreds, danskere, slesvig-holstenere, Det tyske Forbund og stormagterne, var dømt til at mislykkes – men forsøget skulle gøres alligevel.

Glenthøj bevarer forbilledligt det helt store overblik og fører med sikker hånd læseren gennem europæiske hoffer og udenrigsministerier, filologers studerekamre, stænderforsamlingernes politiske debatter, blodige gader i revolutionære europæiske hovedstæder, skan-

dinaviske studenters skåltaler og meget mere. Persongalleriet er stort og skiftende. Vi følger kongers, helstatsmænds, nationalliberales og radikales magtkampe og skiftende standpunkter, den stramning og løsning af den beslutningsmæssige spændetrøje, som Det tyske Forbund og de europæiske stormagters indbyrdes spil medførte, åbninger for mulige løsninger, der opstod – og lukkedes igen, chancer, der blev taget – eller forspildt. Det er elementært neglebidende spændende, selvom man jo godt ved, hvordan det ender.

Det står efter endt læsning lysende klart og forbilledligt dokumenteret, at den forsimplede forklaring på krigsudbruddet, som er fremherskende i dag, og som bl.a. blev kolporteret i Boredals store 1864-serie, ikke holder vand. Tværtimod sandsynliggøres det, at det aldeles ikke var en aggressiv og aktivistisk udenrigspolitik eller »et galskabens triumftog« fra de nationalliberales side med en mentalt ustabil Monrad i spidsen. Den nationalliberale konseilspræsident C.C. Halls mål var ikke at besætte, bekrige eller blande sig i andre staters anliggender, men derimod præcis det modsatte: Målet var at sikre, at Danmark vedblev at være en suveræn stat, hvis politik hverken blev bestemt i Wien, Berlin eller Frankfurt. Det var statsfællesskabet med Holsten, der lænkede Danmark til Tyskland, og set i det lys var det ikke overraskende, at de nationalliberale ønskede det løsnet, hvilket kongen og helstatsmændene imidlertid af al magt strittede imod. Spørgsmålet kunne kun løses på en international stormagtskonference, og det eneste, der kunne presse de uvillige stormagter til en konference, var udsigten til en krig. Hvis det på en sådan konference kunne lykkes at opnå en løsning (herunder også en eventuel deling af Slesvig), der garanterede Danmarks grænser fremover, så ville man samtidig have sikret Danmark fred og uafhængighed i fremtiden.

Dér, hvor det gik galt for danskerne, var *før* krigen den manglende forberedelse til krig – og *efter* krigsudbruddet den vægelsindede og ubeslutsomme politik, da det faktisk var lykkedes at få spørgsmålet på konferencen i London i maj 1864. Men da stod Hall ikke længere med ansvaret. I stedet peger den anklagende finger navnlig på Monrad og Christian IX. Glenthøj afslutter bogen med et par korte, men gode perspektiverende kapitler om krigens eftervirkninger og kampen om fortolkningen af ansvaret.

Det er på alle måder en pragtbog, gedigent indbundet og lækkert layout'et. Hvert kapitel indledes med et helt opslag med en helsides farveillustration og en kort, præcis introduktion til kapitlet. Bogen er

gennemgående velforsynet med flotte helsides farveillustrationer. Det er en stringent struktureret fortælling, fyldt med herligt ironiske bemærkninger og iagttagelser. Glenthøj skriver i korte, præcise, pointerede sætninger med skarpe pointer og et farverigt sprog.

Det vidner om godt boghåndværk, at der er forsvindende få trykfejl, men helt har de ikke kunnet undgås. S. 213 finder Isted-slaget sted den 24. juli 1850 – det var den 25. Og C.F. Allens bog hedder *Det danske Sprogs Historie i Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland - ikke og Sønderjylland*. Titlen er endda også forkert i litteraturlisten. På kortet s. 251 staves Vadehavsøerne Amrum og Pelworm »Amron« og »Pelworn«. Et par faktuelle småfejl har også sneget sig ind: Uwe Jens Lornsen omtales som holstener (han var født på Sild og dermed slesviger eller nordfriser), og det påstås, at tyskerne indførte tysk skolesprog i Sønderjylland i 1875 (det skete ad tre omgange 1871, 1878 og 1888) – men i 1875 forøges antallet af tysktimer ganske vist. Man dette er småting. Det er en velskrevet, velturneret og særdeles interessant bog, der formår at fremstille et uhyre komplekst og kompliceret stof på en letforståelig og fremfor alt spændende måde.

Også tidligere rigsarkivar Johan Peter Noacks noget mere sparsomt udstyrede bog *Da Danmark blev Danmark* handler om årsagerne til krigen i 1864. Der er ingen illustrationer, end ikke et kort (bortset fra det på omslaget).

Noack begrundet resultatet af sine anstrengelser med sit eget ønske om at læse en bog, der på en kort og præcis måde kunne sammenfatte den eksisterende viden om emnet, og anfører, at den i hovedsagen bygger på den bindsvære og 3.000 sider lange *Under Junigrundloven* af Niels Neergaard, på Erik Møllers 1.000 siders afhandling *Helstatens fald* samt på Statsrådets forhandlinger. Bogen skal derfor ses som et forsøg på en pædagogisk anlagt syntese. Den er nu en hel del mere end det, og Noack har stor ære af med sikker hånd at udrede de spegede tråde i det komplicerede spil om magten i den danske helstat og forholdet til Holsten, Det tyske Forbund og de europæiske stormagter.

Persongalleriet er ikke meget mindre end hos Glenthøj, men Noack når langt hurtigere frem til 1840'erne og stopper skarpt i 1864. Noack sætter også sit fokus endnu skarpere på det politiske og diplomatiske spil. Konklusionen er (næsten) den samme, selvom Noack sætter accenterne en anelse anderledes end Glenthøj: Krigen hang sammen med de krampetrækninger, som tilblivelsen af et nyt, samlet Tyskland

kostede. Preussens rivalisering med Østrig om ledelsen af denne udvikling umuliggjorde et forlig i konflikten om en fællesforfatning for hele Det danske Monarki. Selvom Danmark tilbød vidtgående indrømmelser, så Preussen en interesse i, at striden fortsatte år ud og år ind, indtil udviklingen i selve Tyskland talte for at få sat punktum – og da med militær magt.

Konflikten om fællesforfatningen viste klart, at borgerne reelt ikke ønskede den dansk-tyske helstats fortsættelse. At opretholde den ville forudsætte en genindførelse af enevælden, i hvert fald i de spørgsmål, der gjaldt monarkiet under ét. Uanset hvordan man vendte og drejede det, var ca. 60% af helstatens indbyggere danske, mens ca. 40% var tyske, og det var umuligt at finde en politisk formel, der kunne tilfredsstille parternes krav om repræsentation i et fælles parlament.

Modstanden mod en deling af Slesvig kom indefra – i Danmark: Fra den dynastiske og overvejende konservative side herskede der en stædig vilje til at bevare helstaten. Fra mere progressiv (nationalliberal) side var der et meget langt stykke en forståelse for og en vilje til at dele Slesvig (Noack bruger navnlig megen tid på en afklaring af dette spørgsmål i tiden omkring 1848), men da hverken kongen eller de helstatskonservative ville affinde sig med en deling, så den nationalliberale regering sig nødsaget til at forsvare en forfatningsmæssig forbindelse med hele Slesvig.

Modstående kræfter i Danmark blokerede så at sige hinanden under Første Slesvigske Krig og op igennem 1850'erne. Derfor valgte den nationalliberale regering til sidst at afslå flere indrømmelser til slesvig-holstenerne og Det tyske Forbund og se den direkte trussel om krig i øjnene. Alternativet ville have betydet ikke blot afkald på magten, men også vidtgående opgivelse af demokratiet. Men kun udsigten til en krig ville kunne få kongen og de helstatskonservative til at godtage Slesvigs deling. At kong Frederik VII så valgte at dø på det værst tænkelige tidspunkt og dermed satte en lavine af ulykker og dårlige beslutninger i skred, forringede blot den dristige politikers chancer for at krones med held.

Noacks pen er ikke nær så letflydende som Glenthøjs, men bogen er velskrevet og har kun ganske få trykfejl. Han skriver dog indimellem temmelig indforstået, og da han ikke anvender noter, er det nogen gange irriterende, at han f.eks. ved længere citater ikke i det mindste anfører forfatteren! F.eks. s. 58 citeres »en ledende tysk historiker« udførligt – det havde dog været rart at få et navn på ham –

han optræder tilsyneladende heller ikke i den yderst kortfattede litteraturliste.

Alligevel kan bogen varmt anbefales, ikke blot som supplement til Glenthøj, men også for sine egne kvaliteter.

I modsætning til Glenthøj og Noack, der begge er historikere, er Klaus Alberts jurist. Og hans bog har en anden karakter og et andet fokus end de to førnævnte.

Det er en meget velillustreret bog i stort format med masser af farvegengivelser. Men bogens hovedtitel *Düppel 1864* er mildt sagt misvisende – slaget på Dybbøl afvikles på to en halv linje og hele krigen i 1864 på 18 linjer! Det er undertitlen: *Slesvig-Holsten mellem Danmark og Preussen*, som Alberts interesserer sig for.

Det spørgsmål, som Glenthøj bruger over 500 og Noack over 300 sider på, nemlig baggrunden for krigen, afvikler Alberts på under 40 – og så går han endda helt tilbage til Ribe-privilegiet i 1460. Til gengæld lægger han stor vægt på Slesvig-Holstens forvaltningsmæssige omkalfatring til preussisk provins efter 1864 (1867), der får 70 ud af bogens i alt 160 sider. Det er altså en bog med et fundamentalt andet fokus. Hvor de to øvrige bøgers omdrejningspunkt er Danmark, er Alberts' naturligt nok Slesvig-Holsten: Landsdelens og dens menneskers, tysk- såvel som dansksindedes, tilværelse under preussisk styre og navnlig dette sidstes indførelse i mange detaljer.

Det kan være både nyttigt og nødvendigt at begynde i 1460 i en slesvig-holstensk kontekst, for Alberts afliver nådesløst som noget af det allerførste (s. 16f) den »hellige ko«, at Ribe-privilegiet på nogen måde skulle garantere, at de to hertugdømmer skulle høre udelt sammen til evig tid. Forestillingen om de »up ewig ungedeelte« hertugdømmer er en politisk opfindelse fra den slesvig-holstenske løsrivelsesbevægelses spæde begyndelse i det tidlige 1800-tal, »eine grosse Propagandaleistung. Aber eben auch nur dieses«.

I det hele taget viser Alberts i udpræget grad vilje til at anerkende det danske synspunkt, selvom hans synsvinkel naturligt nok er slesvig-holstensk.

På den afmålte plads må der nødvendigvis ske en forenkling af fremstillingen, og navnlig i fremstillingen af Orla Lehmanns rolle og det danske regimente mellem krigen er Alberts lige lovlig præget af den slesvig-holstenske tradition for at fremstille det som værre, end det egentlig var. Men det er karakteristisk, at den danske styrelse mellem krigen fylder betydeligt mere end hos Glenthøj og Noack.

Tilværelsen under »dansk åg« var identitetsskabende for slesvig-holstenerne. Til gengæld underspiller Alberts Holstens, Det tyske Forbunds og Preussens medansvar for, at det ikke var muligt at finde en løsning inden for rammerne af Londonaftalerne.

Men Alberts er ikke just mildere stemt over for Preussens og Bismarcks politik efter 1864. Han fælder en hård dom over den preussiske undertrykkelse, ikke blot af de dansksindede nordslesvigere, men også af de liberale eller augustenburgtro slesvig-holstenerne.

Alberts idealstat er 1700-tallets dansk-norsk-slesvig-holstenske helstat, og i afslutningskapitlet lufter han kontrafaktisk den (nutidige) sværmeriske slesvig-holstenske drøm om, hvor lykkeligt et selvstændigt Slesvig-Holsten efter 1864 kunne være blevet – også for Danmark og de dansksindede nordslesvigere. Han er dog realistisk nok til at anføre, at tidsånden ikke var med en sådan løsning.

Det er som nævnt navnlig inkorporationen i Preussen, der interesserer Alberts, og der redegøres omhyggeligt for indførelsen af den preussiske forvaltning og den tilhørende institutionelle udbygning af den nye provins. Det er tale om en gennemgribende modernisering, som i sig selv er interessant nok – men som det også nok ville have været vanskelig at »sælge« under en mere dækkende bogtitel!

Også hos Alberts kan man finde faktuelle fejl, f.eks. at den danske hær under hele krigen stod under kommando af de Meza (s. 57). Det er også direkte forkert, når forfatteren s. 91 og s. 95 påstår, at Bismarcks forslag om en deling af Slesvig *efter* 1867 faldt på en stædig dansk fastholden af Ejderpolitikken – tværtimod kunne man fra dansk side ikke gå ind på de garantier, som Bismarck forlangte for et tilbageværende tysk mindretal i de eventuelt afståede dele af Nord-slesvig, fordi dette ville give Preussen direkte indflydelse på indre danske forhold (hvad forfatteren dog delvis medgiver s. 94). Det havde man haft så rigeligt dårlige erfaringer med mellem 1852 og 1864.

Alt, hvad en læser eventuelt måtte savne i de førnævnte tre bøger af krudtrøg og kamptummel, blod og afrevne lemmer, bliver så rigeligt opfyldt i direktør for Fregatten Jylland, Benno Blæsilds, bog om søkrigen i 1864. Det har været forfatterens hensigt med bogen »at skrive en historisk fortælling, der giver de 6.747 danske søfolk, som i 1864 udkæmpede krigen på havet, den opmærksomhed, de gjorde sig fortjent til«.

Bogen er gennemillustreret med navnlig masser af skibsportrætter af de deltagende krigsskibe og gode interiørfotos fra fregatten Jylland.

Benno Blæsild koncentrerer sig om træfningen ved Rügen den 17. marts 1864, slaget ved Helgoland den 9. maj 1864, *Rolf Krakés* kamp – og flugt – ved Als den 29. juni 1864 og kaptajn Hammers stædige forsvar af Vadehavsøerne under hele krigen. Det er spændende og vigtige begivenheder, og det er prisværdigt, at de får mere end den beskedne plads, der ofte tilstås dem i de krigshistoriske værker, der som regel lægger vægten på begivenhederne på landjorden.

Benno Blæsild er en dreven fortæller, der med flittig brug af øjenvidneskildringer iscenesætter dramatiske optrin, bygger op til klimaks – afbryder for at ridse taktisk eller strategisk baggrund op eller redegøre for sømilitære detaljer eller beslutninger i det – i øvrigt håbløst inkompetente! – danske Marineministerium, springer frem og tilbage i tid og i det hele taget forsøger at lægge sig tæt på den filmiske fortællestil, som Tom Buk-Swienty perfektionerede i sine to bøger *Slagtebænk Dybbøl* og *Dommedag Als*.

Det lykkes dog kun delvist. Og det skyldes, at man under læsningen hele tiden sidder tilbage med fornemmelsen af, at denne bog simpelthen ikke nåede at blive skrevet helt færdig, før den gik i trykken for at være klar til julehandelen. Her har forlaget også et stort ansvar, som det ikke har levet op til. Bogen mangler elementært en gennemskrivning eller to, der kunne have skærpet fortællingen og struktureret den bedre. En sammenfletning af begivenhederne på Schwarzenberg og Jylland med stadige skift i synsvinkel kunne have sparet læseren for gentagelser og forøget dramaet. Og korrekturlæsningen! Himmel og hav! Denne anmelder har endnu aldrig skullet anmelde en bog med så mange korrekturfejl! Det er frygteligt ærgerligt, for Benno Blæsild fører en udmærket pen, han har blik for den gode historie og de dramatiske virkemidler, og han er eminent til at beskrive steder og situationer så levende, at man kan se dem for sit indre øje. Man kunne derfor fromt ønske sig en 2. revideret, gennemskrevet og korrekturlæst udgave til den kommende julehandel.

René Rasmussen

Appel, Charlotte og Ning de Coninck-Smith (red.): Dansk Skolehistorie. Hverdag, vilkår og visioner gennem 500 år. Bind 4: Da skolen blev sin egen. 1920-1970. Bind 5: Da skolen blev alles. Tiden efter 1970

Aarhus Universitetsforlag, 2014-15. 442 s. + 476 s.

De første tre bind af *Dansk Skolehistorie* blev anmeldt i *Sønderjyske Årbøger* 2014, og kun et år efter er storværket nu afsluttet helt frem til i dag. Ligesom i de tre foregående er der i de to afsluttende bind lagt vægt på at beskrive skolens hverdag, dens elever og forældre og skolen i samfundet. Dermed er værket meget mere end en indadvendt »institutionshistorie«, det er en bred fortælling om skolens udvikling og alle de kulturelle og samfundsmæssige ændringer, som afspejles i skoleverdenen. Denne karakter af bred dansk kultur-, barndoms- og skolehistorie er ikke mindst tydelig i bindet om tiden 1970-2014. Særlig interessant læsning!

Bind 4 om tiden 1920-1970 har undertitlen *Da skolen blev sin egen*, for i disse år blev skolen fri af kirkens indflydelse og kom til at stå mere i sin egen ret præget af de fagkyndige skolefolk, specialister og pædagogisk-faglige og sekulære kræfter. Bind 5 om tiden efter 1970 har undertitlen *Da skolen blev alles*, for i disse år stod skolen konstant til debat, ikke kun for den lille gruppe af politikere og eksperter; alle blandede sig i skolepolitikken.

Dermed er antydnet nogle af de omvæltende ændringer, som skete i perioden, og som værket analyserer i letlæst form.

Også til bind 4 og 5 må spørgsmålet i nærværende sammenhæng lyde: Er der noget at hente set fra Sønderjylland? Svaret er både ja og nej. Fra først til sidst er det værkets ambition at dække hele Danmark, men virkeligheden har ændret sig undervejs, og det afspejler sig klart i en tydelig forskel mellem bind 4 og 5. Netop i løbet af disse to binds periode blev Sønderjylland for første gang i historien integreret i Danmark. Derfor spiller Sønderjylland en særlig rolle i bind 4; i bind 5 er landsdelen så at sige forsvundet.

I 1920 efter den nye grænsedragning var det formålet for dansk politik hurtigst muligt at få den nye landsdel »genforenet« og gjort ensartet med resten af landet og også at løse udfordringer i forhold til det tyske mindretal. Her var skolen et vigtigt element, og bind 4 har følgelig særadsnit om Sønderjylland og Sydslesvig. Med afsæt i Erik Nørns grundlæggende arbejder om den særlige sønderjyske

skoleordning efter 1920 fremhæves, hvordan elementer fra preussisk forvaltning (amtsskolekonsulenter, fravær af gejstligt skoletilsyn, skolenævn) ikke bare blev videreført, men sågar senere kom til at påvirke den almene danske skolelovgivning. Der fortælles om skolens nyordning efter 1920, om de danske skoler i Sydslesvig, det tyske mindretals skoler, nazificeringen og bruddene i 1945. I denne periode lå det særligt dansk-sønderjyske ikke fjernt fra den danske skoles nationale program, og det motiverede til mange lejrskolerejser for kongerigske elever til Sønderjylland. Alt dette specielt sønderjyske er omtalt i værket, men (naturligvis) så kortfattet, at det ikke er her, man skal blive særlig klog på emnerne.

I bind 5 om tiden efter 1970 ses klart, at nu var Sønderjyllands genforening blevet til virkelighed. Både i tekst og illustrationer er der mange eksempler fra Sønderjylland, men de står der alle som udtryk for en almen dansk skolehistorie under hastig forandring, ikke som noget særligt sønderjysk. Der er ikke længere et skel ved Kongeåen. Et særligt grænselandslement har værket kun taget med i kraft af et par illustrationer, hvor der gøres forsøg på at orientere om skolen i Sydslesvig. I kapitlet om den flerkulturelle skole er i et afsnit om modersmålsundervisning medtaget en figur som viser, at dansk indtager en yderst beskedne plads som førstesprog for elever i danske skoler i Sydslesvig. Men er det egentlig relevant her, og bidrager det i denne korte form til forståelse af den særlige verden i Sydslesvig? I kapitlet om frie grundskoler er anbragt et foto fra Sydslesvig fra det danske mindretals kampagne mod nedskæringerne af de tyske skoletilskud i 2010. Billedteksten giver baggrundsoplysninger, men igen er det et spørgsmål, om der hermed er givet den ikke specialorienterede læser en retvisende orientering? De to Sydslesvigillustrationer står lidt påklitrede og formidler kun dårligt en kompleks og anderledes historie. Bind 5 signalerer, at for skolehistorien anno 2015 har Kongeåen mistet sin betydning; Sønderjylland er ikke noget specielt, og landegrænsen af 1920 er den afgørende. Derfor er det nu ekstra svært at få plads til noget særligt sønderjysk, for slet ikke at tale om Sydslesvig. Alligevel har man måske forsøgt.

Det fortjener anerkendelse – og det gælder selvsagt denne store almene danske skolehistorie i almindelighed.

Lars N. Henningsen

**Blond, Anne, Kim Furdal og Carsten Porskrog Rasmussen (red.):
Forundringsparat. Festskrift til Inge Adriansen**

Udgivet af Museum Sønderjylland, 2014. 310 s.

Festskriftet er en vejfortjent hyldest til Inge Adriansen og hendes enestående indsats for den historiske forskning og formidling. Basen i hendes virke på arbejdsmarkedet var 45 års ansættelse ved Sønderborg Slot frem til 2015, men heldigvis fortsætter hun ufortrødent. Hyldestbogen er kompositorisk et traditionelt festskrift. Der gives en kort præsentation af hendes imponerende produktion, og en udtømmende bibliografi får vi også. Ingen forsker eller lægmand, der beskæftiger sig med landsdelens historie, kommer uden om Inge Adriansen. Og tak for det. Hvad de faglige tekster i festskriftet angår, er der tale om blandede bolsjer. Læseren stilles i udsigt, at de 18 artikler »på én eller anden måde knytter an til emner, der optager Inge Adriansen«. Det gør de enkelte artikler, som alle er skrevet af kompetente fagfolk fra den »sønderjyske mafia«, da også, men som rettesnor for en bogudgivelse er det for løst i koderne. Festskriftet formidler ikke noget helhedsindtryk, hverken af Adriansens virke eller som en publikation med en indre sammenhængningskraft. Dermed ikke være sagt, at der ikke er flere særdeles læseværdige artikler, men chancen for at hylde Adriansen med et egentligt værk forpasses, og vi må tage til takke med en række spredte bidrag. Enkelte virker som skrivebordsartikler, der er fundet frem til lejligheden, men det er dog undtagelsen. Festskriftet kan således ikke anmeldes som en enhed, så jeg vil i stedet fremhæve nogle enkelte af artiklerne. Peter Dragsbo skriver perspektivrigt om Kulturarv i europæiske grænselände – et ømfindtligt og omskifteligt emne. Kim Furdal bidrager med en finurlig historisk og sproglig artikel om forskellen mellem det danske begreb hjemstavnsmuseum og det tyske Heimatmuseum, knyttet til grundlæggelsen af foreningen med det dobbeltsprogede navn »Altertumsverein, Verein zur Pflege der Heimatkunde für Alsen und Sundewitt – Foreningen til Bevarelse af Oldsager og Oldtidsminder« i 1908. Den forening, som vi i dag kender som Historisk Samfund for Als og Sundevad. Den altid velskrivende René Rasmussen bidrager med en i og for sig ganske underholdende artikel om Peter Lassen, en dansksindet langt mod syd. Hans arrestation efter udbruddet af Første Verdenskrig fortolkes som et udslag af spionitis. Det ville have været mere spændende, hvis René Rasmussen evt. havde fundet Lassen på Generalstabens

liste over spioner eller måske fundet en dansk spion blandt de arresterede. Danmark havde spioner på lønningslisten i Slesvig, men det er et underbelyst emne, der ikke passer ind i den selvforståelse, vi gerne vil opbygge om Danmark som det lille fredelige puslingeland mod nord. Mere kant er der i den velkendte historie om de fortrædeligheder, som H.P. Hanssen måtte leve med i forbindelse med genforeningsfestlighederne i 1920. Hans Schultz Hansen graver dybt, og der tones rent flag, når han konkluderer, at der var et skærende misforhold mellem H.P. Hanssens mangeårige og utrættelige virke for den danske sag i Sønderjylland og den måde, han blev holdt ude fra genforeningsfestlighederne. Endnu mere bid er der i Henrik Skov Kristensens artikel fra Ehrenhain til Gedenkstätte, hvor han går i kødet på den livsløgn, der prægede store dele af det tyske mindretal efter Anden Verdenskrig. Først forrådt af nazismen, dernæst uværdigt behandlet af den danske stat. Henrik Skov Kristensen har igen og igen med stor tyngde bekæmpet denne dobbelte offerrolle. Denne gang sker det med afsæt i problematikken omkring oprettelsen af Ehrenhain på Knivsbjerg i 1962 og navneændringen til Gedenkstätte i 2012. Spændende, vedkommende og samtidig rystende læsning.

De senest nævnte fire artikler kommer i rækkefølge og udgør en behagelig sammenhæng i festskriftet, men det er som nævnt en undtagelse. Af de efterfølgende artikler finder jeg specielt tre særligt interessante. Den første er Lars Henningsens artikel om borgerret kontra embedsmænd i 1790'ernes uroår. På baggrund af solide kildestudier får vi gennem personfejder belyst, hvorledes man i flækken Nordborg også havde hørt om revolutionstidens i Frankrig, og nok så vigtigt viser forfatteren, at befolkningens tillid og underdanighed over for embedsværket ikke altid var så stor, som eftertiden traditionelt har givet udtryk for.

En eksotisk og for mig ganske ukendt side af den sønderjyske oversøiske skibsfart i 1800-tallet leverer Mikkel Leth Jespersen i sit bidrag om det kvindelige blik på søfarten. I festskriftets næstsidste artikel er det arkæologien, der kommer til fadet. Per Ethelberg skriver om Slesvig som grænseland i 1. og 2. årh. e.Kr. Han giver en oversigt over de første rigsdannelser i Slesvig, hvilket er spændende læsning og nok kan udfordre de kredse, der argumenterer med begreber som historisk ret til et område. Slesvig har en lang grænsehistorie også fra før, der er bevaret skriftlige optegnelser, hvor Nordslesvig var inddelt i forskellige magtområder. Tankevækkende er det også, at forfatteren

efter overbevisende analyser slår fast, at Olgerdiget nær Tinglev var nordvendt, altså ikke et værn imod syd.

Som det fremgår, danner artiklerne noget af et kludetæppe. Alt i alt gør festskriftet et noget flimrende indtryk, og det er en skam. Jeg savner Inge Adriansen i redaktionen! Jeg indrømmer dog, at det trods alt ville være for meget at forlange, hvis hun også skulle redigere sit eget festskrift.

Peter Fransen

Boll-Johansen, Hans: Danskerpak og tyskerpak. De danske og de tyske i Sønderjylland – og hvordan vi hver for sig oplevede krigen Gyldendal, 2015. 202 s.

Med denne bog har forfatteren, tidl. docent, dr. phil. Hans Boll-Johansen (f. 1936), sat sig for at skildre besættelsestidens Sønderjylland med udgangspunkt i en lille kreds af studenter fra Aabenraa Statsskole årgang 1955. Det var før, at mindretallet på ny fik et gymnasium som følge af København-Bonn-erklæringerne fra selv samme år, og Boll-Johansens årgang tæller derfor studenter både fra dansk- og tysksindede hjem – og dermed med vidt forskellige erfaringer fra besættelsestiden og det efterfølgende retsopgør. Igennem årtier var de dansk-tyske modsætninger tabu, når de tidligere Aabenraa-studenter mødtes til jubilæer, men i de senere år er det blevet muligt åbent at diskutere fortiden. I forbindelse med udarbejdelsen af bogen har Boll-Johansen opsøgt kammeraterne Bodil, Peter, Uwe, Birgit, Karen og Christian og fået deres beretninger, og han har fået lov til at citere fra Uwe Hänels utrykte erindringer. Det er en betydelig gevinst for bogen. Det gælder ikke mindre forfatterens egne erindringer om drengearene på den nordlige del af Nørre Chaussé, nu Haderslevvej, i Aabenraa.

Bogen er således på mange områder en individuel og kollektiv erindringsbog og markedsføres også som sådan, og den personlige indfaldsvinkel er uden tvivl en vigtig faktor bag bogens mange modne refleksioner. Men bogen rummer adskilligt mere end det. Boll-Johansens fremstilling hviler nok så meget på en flittig læsning af litteraturen og grundige studier i samlingerne på Rigsarkivet i Aabenraa. På litteraturlisten savner man egentlig kun A. Svenssons redegørelse for Dansk Samråd i *Sønderjyske Årbøger* 1951, som kunne have

tilføjet bogens skildring af de indre brudflader på dansk side mellem sønderjyder og nordfra kommende og mellem tilhængere af samarbejdspolitik og aktiv modstand yderligere dybde. Overordnet er der tale om en meget gennemarbejdet tekst, og fejl skal man lede længe efter. Men Aage Trommers bog om modstandsbevægelsen i Region III var ikke hans disputats; den handlede om jernbanesabotagen. Og Frits Clausen fik ikke en af retsopgørets langvarige straffe; han døde nemlig, før dommen over ham faldt. De to svipsere anføres mest her for at fremhæve, hvor langt man skal ned for at støde på faktuelle misforståelser.

Ud over den personlige tilgang og den grundige research er redegørelserne for den almene baggrund en af bogens styrker. Læserne præsenteres for vigtige forhold som det nationale foreningsliv, jordkampen, samarbejdspolitikken, de tyske uniformerede korps m.m. Prøværdigt er det også, at Boll-Johansen har medtaget kapitler såvel om den svære omgang med fortiden som dansk og tysk i nutiden; sidstnævnte sker ved at inddrage gymnasieelever fra hans eget gamle gymnasium, Aabenraa Statsskole, og Deutsches Gymnasium Nord-schleswig. Endelig skal det tilføjes, at bogen er skrevet i et varieret, letflydende sprog uden flokklær.

Har bogen da ingen svagheder? Måske skal de søges i dens mange styrker. Indimellem vil bogen *for* meget. Således kan det almene undertiden tage magten fra det personlige og det konkrete som f.eks. i den ellers udmærkede længere redegørelse for samarbejdspolitikken, og til sidst forekommer et par sidespring til danske gymnasieelever syd for grænsen og Julius Langbehn denne anmelder lettere distraherende. Men samlet set er også det i småtingsafdelingen. Bogen kan varmt anbefales!

Hans Schultz Hansen

Danker, Uwe und Utz Schliesky (udg.): Schleswig-Holstein 1800 bis heute. Eine historische Landeskunde

Husum Verlag, 2014. 389 s.

Det siges i forordet, at der er et politisk sigte med fremstillingen i denne regional-historiske orienteringsbog. Det parlamentariske demokrati i Slesvig-Holsten må erindre sine rødder, hvis det ikke skal blive en ren selvfølghed. Dette mål skal afhjælpes med en ukon-

ventionel historisk læsebog og opslagsbog om den demokratiske udvikling i landet i de sidste to hundrede år. Den vil sikkert få stor udbredelse, da landets sparekasser sørger for gratis eksemplarer til alle skoler i landet.

Bogen er opstået som fællesskabsprojekt mellem tre institutioner, den slesvig-holstenske landdag, Landeszentrale für politische Bildung og Institut für Zeit- und Regionalgeschichte (IZRG) ved universitetet i Flensburg. Adskillige forfattere har i fællesskab skabt teksterne, men historikerne professor Uwe Danker ved IZRG og dr. Astrid Schwabe har tilsyneladende bidraget til størstedelen af bogens 33 kapitler. De har naturligvis ikke kunnet være specialister i alle sider af de to hundrede års historie.

Kapitlerne er knudepunkter i det historiske forløb og skal ikke kun belyse demokratiets udvikling betragtet som politik, men også omfatte samfundet, kultur, enkeltpersoner og grupper. Bogen indledes med ophævelsen af livegenskabet 1805, den kendte liberale professor Niels Falck, stænderforsamlingerne, slesvig-holstenske sangerfester i 1840'erne og slutter med nutiden om nationale mindretal, Barschelsagen, Brokdorf-konflikten og den højreekstremistiske indebrænding af tyrkere i Mölln i 1992. Ind i disse emner læses bredt sider relaterede til moderne demokrati som frihed, liberalisme, politisk deltagelse, den nationale tanke, hjemstavnsfølelse, kvindefrigørelse m.m. Internationalismen kunne have været udledt af kapitlet om den tidlige arbejderbevægelsen.

Bogen er struktureret på en meget pædagogisk måde, og trods meget forskelligt indhold har kapitlerne fået et ensartet præg. Der er ingen generel historisk oversigt, men kapitlerne bindes sammen af mange tværgående henvisninger. Bogen har litteraturhenvisninger, men ikke fodnoter. Bogen er med sine mange kapitler letlæst.

Da det drejer sig om demokratiets historiske rødder, burde indholdet af begrebet demokrati nok have været defineret, så demokratispekterne i de forskellige kapitler blev bundet sammen. Forståelsen af demokratiet som styreform, hvor samtlige borgere i fællesskab udøver den højeste magt i samfundet, udvidede sig jo i perioden, socialt, mht. køn og alder. Nutidens positive opfattelse af demokrati vandt kun gradvist frem. Det ville have været godt for den historiske forståelse, hvis det tidlige syn på demokratiet som en yderligtgående opfattelse var blevet markeret. Det afspejles i *Brockhaus* fra 1833 (bd. 3, s. 113), der bl.a. omtaler folkeviljen som højst farlig, som kunne misbru-

ges af 'folkets udannede klasser' til at ændre regering og forfatning.

Måske ville denne forståelse også have ført til, at redaktionen havde valgt at portrættere en demokratisk sindet politiker som P. Hiort Lorenzen i stedet for den moderate liberale politiker og retshistoriker Niels Falck. Hiort Lorenzen var en stridslysten politiker, hvor Falck var den moderate, som også nød kongens tillid bl.a. som kongevalgt medlem af stænderforsamlingen. I sin *Privatrecht* bd. 2 havde han endda teoretisk begrundet fyrstens overordnede deltagelse i lovgivningen. Bogens præsentation af tidens danske enevælde burde nok snarere være sket med henvisning til Jens Arup Seips artikel om det opinionsstyrkede enevælde i stedet for et citat fra Kongeloven 1665.

Da de første kapitler drejer sig om den fælles danske og slesvig-holstenske historie, ville det det have været nyttigt at inddrage forskellig dansk litteratur. I kapitlet om livegenskabet ville Johan Hvidtfeldts disputats om dets ophævelse i Slesvig og Holsten (1963) f.eks. have kunnet nuancere billedet med omtalen af kronprinsens indsats og vist, at en historiker kunne have forståelse for indersternes kår.

Det undrer mig, at kapitlet om de rådgivende stænderforsamlinger ikke fortæller om baggrunden for deres oprettelse, kravet fra Det tyske Forbund 1816, Lornsen-sagen 1830 og inspirationen fra de preussiske stænder. Når det siges, at disse proto-parlamentariske forsamlinger ikke kunne indsende egne lovforslag, men kun komme med bønkrifter til kongen og regeringen om misforhold, er det vel ikke rigtigt. De private forslag, 'propositioner', f.eks. om bidrag til byernes brandkasse, fattigvæsen eller almindelig værnepligt, kunne forsamlingen sende i udvalg, og dets betænkning kunne de deputerede vedtage at sende til kongen. I den følgende stændersamling forelå så kongens og kancelliets godkendelse eller afslag.

Et langt kapitel handler om medier og offentlighed, idet den fri meningsdannelse har stor betydning for demokratiet. Det historiske udgangspunkt forekommer dog ikke at være rigtigt, idet der siges, at i begyndelsen af 1800-tallet var der statslig censur. Der burde have været nævnt Struensees ophævelse i 1770 af censuren i hele det danske monarki. Først i 1819 genindførtes censuren i Holsten efter krav fra Det tyske Forbund, hvilket året efter smittede af på hertugdømmet Slesvig med et censurlignende opsyn.

Disse og flere detailkritiske bemærkninger kan dog ikke overskygge det positive i den åbne og bevidst afbalancerede fremstilling af demokratiets historie i landet Slesvig-Holsten gennem to århundre-

der. Arbejderbevægelsens bidrag dertil er blevet inddraget, det gælder kvindebevægelsens kamp for ligestilling og ligeledes det danske og det frisiske mindretal, der er fordelt på kapitler om sprog, grænsekamp og grænsefred.

Bogen rummer utraditionelle og kritiske vinkler på sine emner, der er med til at gøre læsningen spændende. Et kapitel om Slesvig-Holsten som preussisk provins drejer sig ikke kun om strukturer, men også om magtens bygninger, for offentlig arkitektur er politisk. Et kapitel om digteren Theodor Storm rummer også et delafsnit om nazisternes misbrug i propagandaen af hans værker.

Et rystende indtryk gør kapitlerne om indførelsen af diktatur ved nationalsocialismens magtovertagelse i Slesvig-Holsten. Da der var en overvældende tilslutning til NSDAP i dette område ved rigsdagsvalget i marts 1933, havde det nok fortjent mere analyse end en halv side om det, der gav særlig grobund for nazismen. De nazistiske magtstrukturer eksemplificeret i kapitlet om de nazistiske særdomstole giver et klart billede af diktaturets menneskeforagt. Udryddelsen af jøderne og modstandskampen mod det nazistiske styre er fint belyst ved to fascinerende menneskelige skæbner, en jøde der lykkedes at overleve helvedet, og en socialdemokrat der endte med at blive henrettet i 1945.

Fremstillingen af udvalgte aspekter i den slesvig-holstenske historie følges frem til den allernyeste tid. Generelt synes det også her at være en afbalanceret fremstilling, selv om man naturligvis kan diskutere vægtningen. Det er centrale emner som den britiske besættelsesmagts indførelse af moderne demokrati, grænsekampen i Sydslesvig i slutningen af 1940'erne og København-Bonn erklæringen, de politiske partiers behandling af Barschel-sagen osv. Den demokratiske tilgang er ikke nogen selvfølge, men det hjælper at vide, hvordan de demokratiske værdier blev vundet. Det er bogens formål, og den fortjener stor udbredelse.

Jørgen Witte

Dragsbo, Peter: Arkitektur til grænsen. Arkitektur og nation i europæiske grænselande 1850-1940

Udgivet af Museum Sønderjylland – Sønderborg Slot, 2014. 336 s.

Et relativt »smalt« tema – en relativt stor bog og en meget omfattende bog – gjort af en meget flittig skribent.

Peter Dragsbo har gennem årene medvirket til en række bøger og skrifter om mangt og meget, og ofte har temaet kredset om sammenstødet eller sammenligningen mellem f.eks. dansk og tysk byggetradition og arkitektur, om Danmarks og Tysklands manifestation og nationale signaler i grænseegnens arkitektur.

Peter Dragsbo har med denne bog bredt sit interesseområde for temaet ud til så fjerne egne af Europa som Sydtyrol (Bozen), Polen, Schweiz og Alsace-Lorraine/Elsass-Lothringen og påpeger dermed en parallelitet mellem disse vidt forskellige områder, når det gælder magthavernes (til enhver tid) heftige interesse for at sætte et stempel på netop dette deres grænseområde.

Bogen er et dybt specialiseret studium, som det kræver en del at få til at »hænge sammen«. Ikke desto mindre er bogen, ikke mindst i kraft af den meget omfattende research, spændende for fagfolk. Den påpeger en række forskellige resultater af herskernes ivrige bestræbelser, og der opstår en vis forbindelse mellem de forskellige områder, om end både lokale byggetraditioner og -stil er ret forskellige og med tydelig distance fra Bozen til Skærbæk og fra Polen til Strasbourg osv.

I kraft af en meget omfattende viden om de omhandlede bebyggelser og byplaner lykkes det Peter Dragsbo at få temaet belyst og forklaret samt få gjort rede for, hvor og hvordan de herskende manifesterede deres magt og position gennem en til tider næsten vulgær arkitektur.

Og med et meget omfattende billedmateriale lykkes det endvidere at få detaljerne påpeget, omend fotokvaliteten er ret svingende og præget af, at det er rejsefotos – og det gælder både styrtende linjer, farver og beskæring.

Omfanget af persongalleriet og lokaliteter – alt sammen benævnt både korrekt og komplet – er overvældende og til tider næsten for meget. Værket er tydeligvis ikke til godnatlæsning; der er simpelthen for mange oplysninger, der skal lagres. Det er et enestående studieværk og et enkeltstående værk blandt danske studier over forholdet mellem arkitektur og nationalitet.

Hvis det overhovedet var muligt, kunne det være interessant at gøre status over tilsvarende byggerier i tilsvarende »ikke-grænseområder«, områder der har haft anden status end netop at være grænseområder.

At der så faktisk her tages udgangspunkt i Sønderjyllands grænseområder, gør ikke bogen mindre spændende – selv om den direkte

forbindelse mellem Ballum og Bozen kan være svært synlig for ikke-fagfolk.

Det er ikke en »begynderbog«, men et meget væsentligt bidrag til at få sat overskrifter på den del af arkitekturhistorien.

Jørgen Toft Jessen

Dybbøl 1864-2014

Udgivet af Region Syddanmark, 2014. 193 s.

Bogen, der her skal anmeldes, er en dokumentationsudgivelse omhandlede 150-års jubilæet for en af mest centrale begivenheder i dansk historie; nemlig Slaget ved Dybbøl 18. april 1864.

Formålet med udgivelsen er, som Carl Holst, (nu forhenværende) regionsformand i Region Syddanmark, har skrevet i forordet: »(...) at give eftertiden et billede af, hvad der skete, og hvem der deltog [i 150-års jubilæet]. At skildre øjeblikke, refleksioner og visioner fra markeringen den 18. april 2014 og de mange andre arrangementer i løbet af jubilæumsåret«.

Udgivelsen er opdelt i seks dele. Den første del (s. 11-21) sætter fokus på tidligere markeringer af Slaget ved Dybbøl og den skiftende mindekultur, som er kommet til udtryk i disse markeringer. I andet afsnit (s. 27-79) ses den detaljerede gennemgang af programmet for markeringen den 18. april 2014. De næste tre afsnit (s. 83-163) omhandler henholdsvis 'kulturmødet', 'ungemødet' og 'erhvervsmødet'. Udgivelsens sidste afsnit (s. 165-192) udgøres af dokumentation, hvor man blandt andet har trykt hele programmet for 18. april og ikke mindst talerne ved både den militære og den civile ceremoni på dagen.

Det fungerer fint, at den første del, det mere reflekterende afsnit om »Markeringer som tidens spejl« (s. 11-21), er skrevet af en af Danmarks fremmeste personer på erindringskulturfeltet, tidligere museumsinspektør ved Sønderborg Slot Inge Adriansen, mens journalist Anette Jorsal har stået for det meste af den resterende del af teksten. Teksten om mindedagens forløb er holdt i en 'dokumentarisk' opsætning med klokkeslæt på de enkelte begivenheder, og denne minutøse skildring er med til at understrege, hvor meget der faktisk foregik den 18. april 2014.

Carl Holst skriver længere inde i udgivelsen endvidere, at »Vi mar-

kerede 150-året for Slaget ved Dybbøl for at skabe opmærksomhed og bevidsthed om, hvor langt vi – danskere og tyskere – er nået i grænseregionen siden da«. Med dette udsagn beskriver Holst sin egen nutids baggrund for at gå så stærkt ind i markeringen, som Region Syddanmark valgte at gøre. Det stort anlagte program for mindedagen den 18. april 2014 – men i høj grad også de tre 'møder' henover året – er tydelige beviser på, at der ligger politisk vilje og mål bag et mindearrangement af den størrelse. Med udgivelsen af denne 'dokumentationsbog' har Region Syddanmark villet sikre, at deres initiativ og engagement ikke bliver glemt.

Ved andre store mindearrangementer har flere af talerne – som det også kan læses i Inge Adriansens afsnit – benyttet markeringen til at fremkomme med politiske holdninger gennem den måde, de (politisk og kulturelt) har aktualiseret en form for 'lære' fra Slaget ved Dybbøl. I en lidt anden form har Carl Holst på sin vis gjort det samme her i udgivelsen ved, som i ovenstående citat, at udtrykke, at resultaterne og det tætte samarbejde mellem dansk og tysk i grænseregionen lå til grund for den store markering i 2014.

Udgivelsen er fint disponeret med tydelige og afgrænsede afsnit; desuden er den rigt illustreret med mange flotte fotografier fra de forskellige arrangementer henover jubilæumsåret og naturligvis særligt fra 18. april, hvilket er med til at understøtte fastholdelsen af mindekulturen anno 2014 med fotografisk dokumentation. Udgivelsen viser samtidig gennem både skrift og fotografier den mangfoldighed af arrangementer, der var henover året – fra teaterstykker og erhvervsmøde til 'grænseoverskridende' cykeltur og folkelige arrangementer på selve mindedagen.

Som historiker med faglig interesse i mindekultur kan man ikke andet end glæde sig over, at udgivelsen kan fremme de fremtidige studier i mindekulturen om 1864. Det skyldes bl.a., at der er så tæt en dokumentation af dagens begivenheder og ikke mindst, at de afholdte taler er trykt i afskrift. På den måde er adgangen til indsigt i, hvordan man i 2014 valgte at minde og markere Slaget ved Dybbøl, gjort meget ligetil.

Alt i alt er *Dybbøl 1864-2014* en rigtig fin udgivelse, som med al tydelighed beviser, at mindet om Slaget ved Dybbøl lever i bedste velgående her 150 år efter.

Signe Frederiksen

Ezra, Roni (instr.): 9. april

Nordisk Film Production A/S, 2015. 97 min.

Den 9. april 1940 er en sort dag i dansk historie. Grunden til dette kan muligvis findes i det forhold, at den kollektive erindring, altså det vi som samlet dansk samfund erindrer, husker det som en dag, hvor Adolf Hitlers store krigsmaskine i lyn fart rullede ind over den danske grænse og på få timer, og nærmest uden modstand, besatte Danmark. Det er en begivenhed, der har sat mange spor i den danske selvbevidsthed, og den affødte parolen aldrig mere en 9. april. Vi ved dog, at det kom til kampe i Sønderjylland og ved Amalienborg. Hvad der er mindre kendt, er at nogle de danske soldater, som kæmpede i Sønderjylland, rent faktisk drog ud for at møde den mægtigste hær, Europa nogensinde havde set, på cykler. Det er disse tapre soldater, instruktørdebutant Roni Ezra har lavet en spillefilm om.

Filmen handler om den fiktive løjtnant Sand – spillet af Pilou Asbæk – og hans cykeldeling, som bliver sendt ud for at møde den tyske krigsmaskine. Allerede fra første øjeblik forsøger filmen at skabe en autentisk stemning. Vi mødes af en sort skærm, som på lydsiden akkompagneres af en oplæsning af Christian X's proklamation fra den 9. april 1940, alt imens »9. APRIL« skrevet i hvide bogstaver, langsomt bryder frem på den sorte skærm. Denne autenticitet er et element, der er lagt mange kræfter i. Lige fra de tidssvarende kostumer og rekvisitter, såsom soldaternes uniformer eller et køkken udstyret med diverse Madam Blå køkkenartikler, til de lige så tidssvarende landskaber – som godt nok for størstepartens vedkommende er fundet i Ungarn. Man er endda gået så langt som at få Haderslevs gader til at se ud, som de gjorde i 1940.

Denne kælen for detaljen ser vi også i det filmiske håndværk, som er lagt i at optage filmen. På billedsiden har man ved hjælp af bl.a. håndholdt kamera, hurtige klip og nedtoning af farverne skabt en film, som rent visuelt fremstår meget levende og samtidig er meget smuk. Især kampscenerne, hvor soldaterne kæmper mod tyskerne, er fremragende produceret og når højder, selv en Hollywoodproduktion kunne være stolt af. Det er meget nemt at leve sig ind i handlingen, imens adrenalinen suser rundt i kroppen.

Denne indlevelse skyldes i høj grad også de fine skuespilpræstationer, anført af Pilou Asbæk, som vel nok leverer sin karrieres bedste præstation. At han er den rutinerede ræv i en flok bestående af for-

holdsvis ukendte skuespillere, giver en fremragende dynamik, som tydeligt bæres over i filmens handling, hvor han er ansvarlig for en deling unge drenge. Man føler virkelig med dem i deres kamp for at forsvare Danmark. En kamp de både kæmper mod en overvældende overmagt og dårlige kommunikationslinjer, men også mod den tøvende øverste militærkommando. Og som vi alle ved på forhånd, en kamp som er forgæves.

Når filmen er slut, sidder man tilbage i biografens mørke med en lidt antyklimatisk fornemmelse, for man føler, det hele er ovre, inden det rigtigt kom i gang. Men det er ved nærmere eftertanke præcist, hvad der skete den 9. april 1940. Det var jo netop ovre, før det begyndte. Som korporal Hans Jacobsen udtrykker det i de veteraninterview, som efterfølger spillefilmen: »Ja det var egentlig både skuffelse og... og rart, at det var overstået så hurtigt[...]«

Som tidligere skrevet er den 9. april 1940, eller fredsbesættelsen som den også kaldes, en del af vores historie, som vi kollektivt ikke er stolte af. Når debatten omhandler besættelsestiden vil vi meget hellere tale om modstandsbevægelsen. Som vi kan være så stolte af. Som ydede så stor modstand med sabotage, stikkerlikvideringer og drab af nazister. Og som vigtigst af alt fik os over på de allieredes side. Den er værd at tale om, værd at mindes, værd at lave film om, som vi ser det i bl.a. *Drengene fra Sct. Petri* (1991), *Flammen og Citronen* (2008) og *Hvidsten Gruppen* (2012). Men hvad med de mere skammelige sider af besættelsestiden? Stikkerne, feltmadrasserne, de danske østfrontsfrivillige? Eller gråzonerne, altså f.eks. samarbejdsregeringen, bønder og fiskere som i stor stil leverede smør og fisk til de tyske middagsborde eller værnemagten. Er de ikke værd at snakke om? Værd at mindes? Værd at lave film om? Lad os håbe, at Roni Ezras film om den 9. april 1940 ikke blot bliver en enlig svale i den danske filmhistorie, men i stedet giver andre lyst til at kaste sig ud i de mere mørke afkroge af besættelsestiden.

Christian Peder Mutwa Christensen

Furdal, Kim og Flemming Sørensen (red.): Værd at bevare. Gårde og huse i Løjt Sogn

Udgivet af Museum Sønderjylland, 2015. 256 s.

Et værk på 256 sider, nydeligt i udseende og praktisk i bredformatet ca. 26,5 × 23,5 cm – ikke mindst i forbindelse med layout-opgaven.

Det relativt store bredformat med to spalter giver smukke billeder i et format, der tillader læseren at se mange detaljer i de gode billeder, som fotografen Roberto Fortuna fra Nationalmuseet og forfatterne har leveret.

Formatet (bredformat) kan dog give kollision med kaffekopperne, hvis man bladrer i bogen samtidig med aftenkaffen, ligesom det nydelige format giver en noget løs ryg med den valgte indbinding. Der skal holdes »styr« på bogen i reolen, ellers står den og bliver skæv – dvs. den skal være støttet.

I forbindelse med bogens layout skal der ikke falde mange kritiske ord, men dog en bemærkning om, at der flere steder ikke er konsekvens i billedbeskæringen – måske mest udpræget i afsnittet om Løjt Sogns historie. Her er et mindre antal billeder beskåret til kant, mens de fleste billeder følger spaltebredden, hvilket findes mere naturligt i forbindelse med gengivelse af historiske billeder. Den samme indvending kunne fremføres, hvad angår afsnittet om bulhuse på Løjt og afsnittet om søjlemotivet (se f.eks. s. 49 og 51 og s. 40-44). Både billedernes for- og bagkant zig-zag'er ofte – ikke direkte skæmmende, men man står dog lidt undrende – hvorfor?

De første ca. 50 sider er generelle vedr. sognets historie (Kim Furdal), bebyggelse og byggeskik (Peter Dragsbo), mens de tre følgende afsnit omhandler specifikke emner som bulhuse (Flemming Sørensen), søjlemotiver omkring døre og indgangspartier (Flemming Sørensen) samt døre på Løjt (Flemming Sørensen).

På s. 34 indledes afsnittet om bulhuse med et smukt billede af et stuehus – ikke i bul, men i den såkaldte »Schweizer-stil«. Dette billede afslutter ikke det forudgående afsnit, men indleder afsnittet om bulhuse!

Arkitekt Flemming Sørensens gennemgang af de væsentligste principper i bulhuskonstruktionerne er tilpas dybdegående og knytter forbindelsen til de huse, der er forsvundet, gennem gamle billeder og illustrative tegninger fra bl.a. Mogens Clemmensens »bibel« vedr. emnet.

Søjlemotivet i forbindelse med de senere stuehuse knytter sig til den sidste tredjedel af 1800-tallet, og det er et særkende for Løjt Sogn. Tag en tur rundt i landskabet, og man vil opdage, i hvor høj grad man har haft et ønske om at markere sin position – det må have været selvbevidste folk, de »løjtinger«.

En detalje er – blandt »nørder« – at det hedder kvaderpudsning

eller kvaderlisener (f.eks. s. 48 og 49) – og ikke refendfugning, som er væsentligt dybere og meget mere markant og omfattende større facadepartier (jf. eksempelvis Brødremenighedens kirke i Christiansfeld, Nørregade 22, Haderslev, og Annekset ved Hertug Hans Kirke i Haderslev).

De resterende ca. 190 sider omfatter en særdeles fyldig og grundig gennemgang af Løjt Lands værdifulde bygningsarv, fortalt af Flemming Sørensen og Kim Furdal. Gennemgangen støttes af nye fotos, der beskriver huset, som det netop nu fremtræder – på godt og ondt – samt med de mest aktuelle oplysninger om nuværende ejerforhold og de mest sikre arkivoplysninger vedr. de oprindelige fakta om størrelser, opførelsestidspunkt osv. Den enkelte bygningsbeskrivelse kunne måske have været suppleret med en kort påpegning af de aller mest iøjnefaldende fejltagelser.

Endelig suppleres til sidst med en meget tilgængelig ordforklaring, der tager udgangspunkt i forholdene på Løjt Land, og dermed er så ligetil, som den kan blive (bortset fra »refendfugning«).

Få »knaster« og indsigelser herfra skal ikke ødelægge indtrykket af et omfattende og væsentligt værk, der beskriver denne smukke og meget karakteristiske egn og bebyggelse. Løjt Land fremstår som noget af det rigeste landbrugsbyggeri i tiden, og det hele rammes ind af et i store træk velbevaret og fortællende landskab. Ingen steder er vel tættere på den sønderjyske nationalsang »Du skønne land med dal og bakker fagre« end netop Løjt Land.

Det er flot og godt lavet – og spændende at have liggende til videre studier.

Jørgen Toft Jessen

Hagelstein, Karl-Otto: Eine an sich mittelmäßige Frage. Der deutsch-dänische Konflikt 1864

Frankfurt a.M.: Peter Lang, 2012. 715 s.

I forordet beskriver Karl-Otto Hagelstein sit formål med bogen således: »Die verschiedenen Ereigniskomponenten dieser Auseinandersetzung gebündelt darzustellen, ist das Anliegen der vorliegenden Arbeit.« Videre gør forfatteren opmærksom på, at han udelukkende bygger sin fremstilling på litteraturen og de trykte kilder, mens selvstændige arkivstudier ikke har været mulige. Selv med hensyn til lit-

teraturen må han erkende: »Der Mut zur Lücke erwies sich aber als unumgänglich«. Hagelstein stiller ikke nye forskningsmæssige detaljer i udsigt og indser, at hans fremstilling må stille sig tilfreds med at få en »handbuchartigen Charakter«.

Bedømt ud fra disse ærligt og beskedent fremlagte præmisser er der tale om en vægtig og solid fremstilling. Som arbejdsindsats er den imponerende. Den vil fremover på mange felter udgøre det naturlige udgangspunkt for den videre videnskabelige beskæftigelse med den dansk-tyske konflikt. Det gælder først og fremmest den tyske side af konflikten, hvor bogen udmærker sig ved ikke kun at behandle stormagterne Preussen og Østrig, men også mellemstaterne og flere af småstaterne i »det tredje Tyskland« inden for rammerne af Det tyske Forbund. Ikke mindst for danske historikere er dette af stor værdi. Også med hensyn til de neutrale stormagter kommer bogen vidt omkring. Når det drejer sig om den danske side i konflikten, mærkes imidlertid, at bogen udkom to år forud for 150-året for 1864 og således ikke har kunnet inddrage jubilæumsårets to vigtigste udgivelser, Rasmus Glentøjs *1864. Sønner af de slagte* og Johan Peter Noacks *Da Danmark blev Danmark*. Begge giver et perspektiv til den danske politik, som savnes hos Hagelstein: at regeringen Hall bevidst søgte at spidse konflikten til, så den blev et europæisk anliggende, hvor Danmark ikke længere stod alene over for Det tyske Forbund – men også at kalkulen ikke gik op, fordi Frederik VII døde og Christian IX afskedigede Hall til fordel for Monrad.

Ellers må det fremhæves som et plus ved bogen, at dansk litteratur inddrages i så stort et omfang, som det er tilfældet, og ikke kun optræder som pynt på litteraturlisten. Dog undrer det, at Johannes Nielsens *1864 – da Europa gik af lave* tilsyneladende ikke er benyttet. Mere i petitesseafdelingen er det, at Axel Linvalds kildeudgave »Stemninger og Tilstande i Sønderjylland ved Krigens Udbrud i 1864« (*Danske Magazin* 6. rk. III, 1920) kun benyttes indirekte via Fritz Hähnsens uddrag i festskriftet til Volquard Pauls, og at anmelderens udgivelse af baron Ed. von Ungern-Sternbergs beretning om forholdene i hertugdømmet Slesvig i foråret 1864 (*Danske Magazin* bd. 50, 2008) ligeledes savnes.

På de områder, hvor anmelderen har særlige forudsætninger for at vurdere bogens nøjagtighed, er der gennemgående tale om solid indsigt og stor pålidelighed. Et par småting kan dog anføres. S. 28 skrives således, at den slesvigske forfatning af 1854 opererede med en høj

census ved valg til stænderforsamlingerne, og at dette gavnede det tyske element. Begge dele er korrekt, men forfatningen sænkede dog census så meget, at valgretten blev udvidet fra to til syv % af befolkningen. S. 292 hævdes det, at Lunderskov lå syd for den dansk-slesvigske grænse, altså på slesvigsk territorium, hvilket ikke var tilfældet. S. 398 omtales et forslag om den deling af Slesvig i den nørrejyske stænderforsamling den 12. juli 1830, men stænderforsamlingen i Viborg mødtes første gang i 1836.

Hagelstein fokuserer på den politiske konflikt, mens de militære aspekter afhandles i ét enkelt kapitel, som bryder kronologien og næppe vil fænge den militærhistorisk funderede læser. Men de har også mange andre steder at gå hen. Hagelsteins genre er den klassiske, for ikke at sige traditionelle diplomatiske historie. Bogen sigter således bredt, hvor denne anmelder havde foretrukket mere specifikke problemstillinger, der stærkere kunne have sorteret mellem over- og underordnede forhold. Teksten myldrer med fyrster, politikere og diplomater, der ytrer sig om konfliktens mange og ofte skiftende aspekter. Det forekommer anmelderen, at Hagelstein med fordel kunne have indledt bogen med en præsentation af datidens aktører og de »systemer«, de opererede inden for: Den europæiske koncert, Det tyske Forbund, det danske monarki. De mange navne kan dog identificeres ved hjælp af personregistret. Endvidere ville bogens resultater have fremstået stærkere, såfremt det kortfattede resumé s. 645-650 var blevet udbygget til en egentlig konklusion med udgangspunkt i de vigtigste aktører, deres handlinger og motiver. Endelig savner anmelderen en diskussion med den eksisterende forskning, i det mindste i et overordnet litteraturkapitel først eller sidst i bogen.

Det samlede facit er imidlertid, at forskningen med Hagelsteins bog har fået en værdifuld sammenfatning af den dansk-tyske konflikt. Det kan godt være, at Bismarck fandt konflikten middelmådig, men det passer i hvert fald ikke på den foreliggende bog om den.

Hans Schultz Hansen

Henningsen, Kaj, Lars N. Henningsen og Martin Bo Nørregård (red.): Sanitetsoldat på østfronten. Haderslev-vognmaleren Iver Henningsens breve og tegninger 1915

Historisk Arkiv for Haderslev Kommune, 2015. 250 s.

Vognmaler Iver Henningsen fra Haderslev var en af de omkring 35.000 mænd fra Nordslesvig, som blev indkaldt til tysk militærtjeneste under Første Verdenskrig.

Bogen er en udgivelse af størstedelen af hans feltpostbreve og tegninger sendt til familien hjemme i Haderslev i perioden fra januar 1915 til december 1915. Iver Henningsen havde længe før krigen begyndelse aftjent værnepligt. Som 40-årig blev han i 1915 indkaldt til Reserve-Sanitäts-Kompagnie Nr. 60 i Rendsborg som sanitets-gefreiter (sygehjælper). Efter en kortvarig uddannelse blev enheden sendt til østfronten i februar 1915, hvor den var indsat resten af året. Som læser fornemmer man klart Iver Henningsens gode iagttagelsesevne og sans for detaljer, lige fra sanitetskompagniets opgaver til beskrivelsen af civilbefolkningens leveforhold i den dengang nordlige del af østfronten – det nuværende Polen, Litauen og Rusland. Den overvejende del af bogen beskriver mødet med og forholdene for den civile befolkning og er først og fremmest en rejsebeskrivelse. Bogen er godt illustreret med et bredt udvalg af Iver Henningsens tegninger af mennesker, huse m.m., der sammen med brevene giver læseren et godt indtryk af en nordslesvigsk tanker ved mødet med bønder, handelsfolk og jøder i Østeuropa. Efter at have deltaget i krigen på østfronten kom Iver Henningsen i løbet af 1916 til vestfronten, hvor han opholdt sig resten af krigen, og hvor han også blev hårdt såret.

Udgivelsen har været længe undervejs, idet det allerede under krigen var Iver Henningsens tanke, at brevene sammen med dagbogen skulle udgives som bog til hans tre sønner. Ideen blev imidlertid opgivet, og først mange år senere dukkede brevene op igen. Brevsamlingen blev efter Iver Henningsens død i 1958 gemt og bevaret af hans enke. Under en oprydning i 1965 var den godt på vej til at blive smidt i skraldespanden, men blev i sidste øjeblik fundet og reddet af barnebarnet, Kaj Henningsen. Samlingen indeholdt mere end 150 feltpostbreve, og senere dukkede også omkring 200 af Iver Henningsens tegninger fra krigen op. Der forelå således et fint materiale, der sammen med bevarede dagbogsnotater blev renskrevet og redigeret og udgivet i bogform mange år senere, på Kaj Henningsens foranledning.

Foruden redigering af brevene ligger forud for bogudgivelsen i hundredeåret for Iver Henningsens tid på østfronten også flere rejser til Polen og Litauen, hvor Iver Henningsens rute i Første Verdenskrig er blevet fulgt af Kaj Henningsen og en gruppe interesserede, som senere gennemførte ekspeditionen »I Farfars Fodspor«.

Hvert af bogens 12 afsnit indledes med en kort beskrivelse af krigens udvikling på frontafsnittet i den periode afsnittet omhandler, hvilket gør, at læseren er godt rustet til hver etape af den flere hundrede kilometer lange rejse i 1915. Derudover er der undervejs i teksten et begrænset antal noter samt forklaringer på disse. De virker heldigvis ikke forstyrrende for læseren. De udmærkede kort over østfronten indvendigt i bogens omslag gør det nemt og overskueligt at følge Iver Henningsens rejse. Bagerst i bogen findes en god og anvendelig ordliste med forklaringer og oversættelser af nogle af de tekniske og militære begreber, en personliste og en stednavneoversigt.

Iver Henningsens børnebørn, Kaj Henningsen og Lars N. Henningsen, har som efterkommere ønsket at formidle og gøre Iver Henningsens historie tilgængelig for en bredere kreds, mens historiker Martin Bo Nørregård på dygtig vis kæder Iver Henningsens personlige krigsoplevelse og historie sammen med krigen på østfronten i et større overordnet perspektiv.

Dan Obling

Jebsen, Nina. Als die Menschen gefragt wurden. Eine Propagandanalyse zu Volksabstimmungen in Europa nach dem Ersten Weltkrieg

Münster: Waxmann, 2015. 368 s. (heraf dansk resumé på 26 s.).

Efter Første Verdenskrig blev mange europæiske grænser trukket på ny. Nogle blev fastlagt direkte af de allierede sejrsmagter. I andre tilfælde blev afgørelsen dog overladt til den lokale befolkning. Fredsordningen var kendetegnet af et nyt fokus på national selvbestemmelse. Det var ikke mindst den amerikanske præsident Woodrow Wilson og hans 14 punkter om en retfærdig efterkrigsordning, som havde introduceret dette princip i den diplomatiske dagsorden. Efter opløsningen af de store multinationale imperier skulle de europæiske grænser udformes i henhold til befolkningens baggrund og selvforståelse.

Nina Jebsen undersøger fem folkeafstemninger, som blev afholdt som følge af Paris-fredstraktaterne. Det er afgørelsen mellem Danmark og Tyskland i Slesvig, afgørelserne mellem Polen og Tyskland i Øst- og Vestpreussen samt i Øvre Schlesien, afgørelsen mellem Østrig og Jugoslavien i Kärnten og afgørelsen mellem Østrig og Ungarn om byen Sopron/Ödenburg. Opgaven omhandler dog ikke afstemningernes bredere politiske og kulturelle ramme, men propagandakampen som ledsagede dem. Den placerer sig altså på krydset af propogandaanalyse, billedanalyse og nationalismeteori.

Med afsæt i etnosymbolistiske koncepter fra Anthony D. Smith og andre gennemfører Jebsen en komparativ analyse af symbolske identitetskonstruktioner. Den historiske baggrund beskrives kort og baseret på et overskueligt udvalg af historisk litteratur på vesteuropæiske sprog. Dette er ikke bogens mest dybtgående afsnit, som også ytrer sig i enkelte faktuelle usikkerheder. I centrum for analysen står derimod billedsproget. Med udgangspunkt i plakater, postkort, nødpenge, illustrationer og frimærker prøver forfatteren at fastslå, hvilke symboler de forskellige aktører anvendte, og hvordan de lignede hinanden eller adskilte sig på tværs af grænserne.

I alt undersøges 147 kilder, som bliver inddelt i 13 motivgrupper og sammenlignet ud fra deres billedmæssige diskurs. Motivgrupperne omfatter nationale symboler, historien, arbejdet, kvinder, landskaber, bygningsværker, monumenter, militæret, døden, økonomien, religionen, personligheder og personifikationer. Forfatteren anvender en tematisk tilgang, som tager afsæt i motiver og ikke i afstemningspartier. Denne fremgangsmåde understreger opgavens komparative sigte og fremhæver samtidig symbolbrugens internationale paralleller. Det kommer frem, at tolkninger og konklusioner adskiller sig, mens problemstillinger og argumentationsmønstre ofte ligner hinanden. Særlig interessant er, at enkelte plakater er gengangere i forskellige afstemningskampe, hvilket viser samarbejdet mellem de regionale aktivistgrupper. Dette gælder ikke kun for forskellige regioner inden for Weimar-republikken, men også for tyske og østrigske afstemningskampe.

Bogen slutter med et afsnit, som undersøger national identitet gennem en sammenligning af den billedlige afstemningspropaganda. Her trækkes de enkelte motivkomplekser sammen og sættes i deres regionale sammenhæng. Det viser sig, at de modstridende parter ofte bruger lignende strategier, diskurser og symboler. Det hersker stor enig-

hed om kriterierne for national tilordning, fordi de forskellige aktører deler basale synspunkter om nationer og deres historiske grundlag. Uenigheden fremtræder først i konklusionerne, hvor identificeringen med hver sin nation slår igennem.

Als die Menschen gefragt wurden er i første række en empirisk fremstilling, som ikke kan fornægte sin oprindelse som ph.d.-afhandling. Hovedvægten ligger ved en detaljeret analyse af enkelte billeder, hvorimod den historiske ramme og de teoretiske implikationer træder lidt i baggrunden. Der er lagt en imponerende arbejdsindsats i samlingen af billedmateriale fra så mange forskellige steder, og de mange kvalitetsfulde illustrationer udgør en stor værdi i sig selv. Den komparative tilgang åbner nye dimensioner i analysen af nationale symbolverdener. Bogen vil derfor også tilbyde sig som inspiration til videregående undersøgelser.

Peter Thaler

Just, Flemming: Soldaten, der vidste, at han skulle dø. Beretninger om fire timers krig den 9. april 1940 i Sønderjylland

Udgivet af Historisk Arkiv for Haderslev Kommune, 2015. 134 s.

Flemming Just har skrevet denne bog om kampene i Sønderjylland, der fandt sted i de tidlige morgentimer den 9. april 1940. I den indledende prolog konstaterer han, at han er journalist og ikke historiker, og det bærer fremstillingen præg af. Han har udgivet en meget vel-skrevet og vedkommende bog, hvis klare styrke er beskrivelsen af de danske soldaters oplevelser under kampene mod de indtrængende tyske tropper.

Forfatteren forklarer fra begyndelsen, at formålet med bogen har været at skrive en beretning om »de danske soldaters modige indsats«. Han slutter bogen med at notere, at soldaterne blev hånet og nedgjort på besættelsesdagen og i årene derefter, men at det var ufortjent, fordi de »fortjener at blive hædret som helte og få en medalje for deres indsats. Medaljen fik de aldrig. Men lad denne bog være en hæder til dem i stedet«. Forfatteren har altså haft et klar ønske om at præsentere en fortælling om de modige danske soldater, der kæmpede tappert mod en klart overlegen modstander. Samtidig stod den danske militære ledelse svagt i billedet og var med til at prisgive de menige soldater. Her er det især garnisonskommandanten på Haders-

lev Kaserne, oberst Aage Hartz, som bliver stærkt kritiseret. Dels for at undlade at følge en ordre om at trække Haderslev-styrken tilbage bag Vejle Å og dels for ikke at sikre, at alle soldater i Haderslev rettidigt fik at vide, at Danmark havde kapituleret. Ifølge Flemming Just medførte dette, at flere soldater og civile i Haderslev blev dræbt.

Oluf Arthur Hansen på 22 år var den menige soldat, der vidste, at han skulle dø. Det fortalte han sin far, da han i påsken 1940 for sidste gang var hjemme på orlov. Han efterlod sig en ung enke og en lille søn. Bogen igennem kommer vi tilbage til ham og hans historie, inden han som en af de sidste faldt under kampene i Haderslev – over en time efter at regeringen og kongen havde kapituleret. Beskrivelsen af Hansen er baseret på private breve og et interview i 2014 med sønnen. Det er kendetegnende for soldaterbeskrivelserne i bogen, at mange netop er baseret på ikke tidligere benyttet kildemateriale. Sammen med beskrivelser i Arne Stevns *9. april – skildret i breve fra danske soldater* fra 1940 og den parlamentariske kommissions rapporter, der blev udgivet i årene efter Befrielsen, har det været forfatterens hovedkilder. Disse soldaterberetninger er som nævnt bogens helt store styrke, fordi der præsenteres nogle virkelig stærke og vedkommende personhistorier fra disse skelsættende morgentimer. Historier, som de store samleværker om besættelsestiden, der er udkommet gennem årene, har tendens til at springe let henover.

En anden grund til, at bogen er værd at læse, er, at der er mange interessante vinkler relateret til kampene den 9. april. Det gælder, f.eks. hvordan telefonistinder fik travlt med at komme på arbejde for at varsko og indkalde mænd med militær træning, og hvordan mange af disse mænd hastede af sted, selv om det ofte var flere år siden, de havde aftjent deres værnepligt. Det omfatter en interessant historie om hjemmetyskeren Ernst Broder Kiers loyalitetsproblemer, da han som værnepligtig deltog i forsvaret af Danmark. Det gælder historien om, hvordan soldaten Hans Christian Hansen blev skudt bagfra af en kugle fra et gammelt belgisk mausergevær, der muligvis blev affyret af en civilist, der stod og fulgte kampene i Haderslev. Og det gælder historien om, hvordan to civile hjemmetyske håndværkere blev dræbt under kampene i Haderslev. Gennem hele bogen vises der mange gode og illustrative billeder, hvoraf hovedparten er leveret af Historisk Arkiv for Haderslev Kommune eller af fotografen Th. Christensen.

I bogen er der en række baggrundsafsnit, som generelt er mindre

interessante, og som ikke frembringer ny viden. Personligt havde jeg foretrukket, at disse afsnit enten var blevet udeladt, eller at forfatteren havde forholdt sig mere kritisk til de fremstillinger, som afsnittene er baseret på. Baggrundsafsnittene har således en tendens til at komme med temmelig enstrengede forklaringer. Dette gælder ikke det korte afsnit om Paul Nicolaus von Falkenhorsts planlægning af det tyske angreb på Norge og Danmark. Forfatteren har gennemgået Falkenhorsts håndskrevne erindringer, som ligger i Bundesarchiv i Freiburg, og jeg kunne godt have tænkt mig, at resultaterne fra disse kildestudier var blevet udfoldet noget mere. Fremstillingen er desuden noget rodet opbygget, og det er vanskeligt at følge med, hvis man går til og fra læsningen. Det er noget svært at finde ud af, hvor og hvornår kampene fandt sted, og hvilke soldater der deltog under kampe flere forskellige steder.

Disse kritikpunkter ændrer dog ikke ved, at *Soldaten, der vidste, at han skulle dø* er en vellykket fremstilling af de danske soldaters beretninger fra kampene i Sønderjylland om morgenen den 9. april.

Mogens Rostgaard Nissen

Jürgensen, Wilhelm: Füsilierregiment "Königin" Nr. 86 i verdenskrigen ud fra officielle krigsdagbøger, private optegnelser og personlige erindringer

Oversat af Jørgen Lorenzen, Inger Holm Lorenzen og Thorkild Nielsen.

Udgivet af Historisk Samfund for Als og Sundeved og Museum Sønderjylland – Sønderborg Slot, 2014. 303 s.

I årene efter Første Verdenskrigs afslutning og frem til 1930'erne blev der skrevet og udgivet en lang række regimentshistorier omhandlede de tyske hærenheder, der deltog i krigen. Regimentshistorierne udkom i bogform og blev skrevet på baggrund af enhedernes krigsdagbøger. Nogle af regimentshistorierne egner sig bedst som opslagsværker, mens andre fint kan læses sammenhængende. Beretningen om Füsilier-Regiment »Königin« (Schleswig-Holsteinisches) Nr. 86 og regimentets deltagelse i Første Verdenskrig hører klart til blandt de sidstnævnte og udkom som regimentshistorie på tysk i 1925 i Oldenburg. Bogen er skrevet af en tidligere officer og kompagnifører ved regimentet, løjtnant Dr. Wilhelm Jürgensen, Neumünster. Han har i

kraft heraf haft god mulighed for at skrive historien om regimentets deltagelse i krigen. Regimentet var en del af det 9. Armeekorps og bestod af tre bataljoner, hvor første og anden bataljon var hjemmehørende i Flensborg, og tredje bataljon hørte hjemme i Sønderborg. Mange sønderjyder kom både før og under krigen til at gøre tjeneste ved regimentet. Ved Første Verdenskrigs udbrud i august 1914 drog regimentets tre bataljoner i krig og kom til at tilbringe hele krigen i Belgien og Frankrig på Vestfronten. Regimentshistorien foreligger nu for første gang på dansk efter et grundigt oversættelsesarbejde. Bogen er udgivet som et led i markeringen af 100-året for Første Verdenskrigs begyndelse i et samarbejde mellem Museum Sønderjylland – Sønderborg Slot og Historisk Samfund for Als og Sundeved, hvor den er brugt som årbog. Bogen *Füsilierregiment »Königin« Nr. 86* begynder indledningsvis med en kortfattet beskrivelse af baggrunden for regimentets oprettelse i 1866, deltagelsen i Den Fransk-Tyske Krig 1870-71 og garnisonsbyerne. Derefter fortsætter den som en velfortalt kronologisk gennemgang af regimentets deltagelse i kampe og slag under krigen fra start til slut. Historien fortælles i 31 flot illustrerede kapitler og tager sin begyndelse ved indmarchen i Belgien og fortsætter til Marne, Moulin, Somme, Arras og Flandern for at slutte med de tyske offensiver i 1918 og hjemrejsen til garnisonerne i Tyskland. Bogen giver et godt indblik i regimentets indsats under krigen og i vilkårene for frontsoldaterne i et tysk infanteriregiment. Bagerst i bogen findes en overskuelig kampkalender for regimentet, en navneliste over officererne i 1914 og en ærestavle med navnene på regimentets faldne officerer. Til sidst bringes resultatet af arbejdet med at undersøge regimentets sønderjyske tab opgjort i en statistisk oversigt, på baggrund af dødsregistre og tal fra tyske arkiver. Bogens tekst er skrevet i et klart og præcist sprog af en tydelig skrivevant officer, og der er en fin og sammenhængende overgang mellem de enkelte kapitler. Det gør det til en glæde og en stor fornøjelse at læse bogen. I teksten optræder undervejs et begrænset antal noter, som forklares kort og præcist i en liste bagerst i bogen. Billederne i den oprindelige tyske udgave af bogen kunne af kvalitetsmæssige årsager ikke gengives i den danske oversættelse. I stedet har man valgt at illustrere bogen med et væld af fremragende – hovedsageligt – nye og ikke tidligere viste amatør billeder fra arkiver og private samlinger. Alle kort og en del af de tegnede vignetter fra den tyske udgave er gengivet i den danske oversættelse af regimentshistorien, hvilket gør, at bogen

meget ligner den oprindelige udgave. Der ophører ligheden da også, idet den danske oversættelse udadtil fremstår langt mere indbydende og læsevenlig end den oprindelige tyske udgave, men indholdet af teksten er stadig det oprindelige. Billeder og kort supplerer på fornem vis teksten, og udvælgelsen af billederne og redigeringen af bogen i øvrigt er dygtigt udført.

Dan Obling

Klatt, Martin og Jørgen Kühl: SSW. Det danske mindretals politiske historie 1945-2014

Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Flensborg, nr. 69, 2014. 108 s.

Denne bog giver en populær, men solidt funderet fremstilling af det danske mindretals politiske historie. Udviklingen beskrives, men bliver ikke analyseret. Det havde for eksempel været interessant at vide, hvilke socialgrupper, der støtter mindretallene; mit indtryk er, at det tyske mindretal i Danmark især findes blandt gårdmændene, altså en gruppe, der traditionelt ville vælge Venstre. Derimod synes det danske mindretal at have sine kernevælgere blandt byernes håndværkere og arbejdere, der traditionelt ville stemme socialdemokratisk. Det kan således ikke udelukkes, at SSW ofte har fungeret som protestparti i forhold til SPD. Det havde i øvrigt været interessant at se et kort over Sydslesvigs kommuner med angivelse af SSW's andel af de afgivne stemmer.

Medens antallet af SSW-stemmer ved landdagsvalg og antallet af SSF-medlemmer var nogenlunde identiske mellem 1950 og 1983, er antallet af afgivne stemmer steget kraftigt siden 1983; i 2012 havde 4,5 gange flere stemt på SSW, end SSF havde medlemmer (s. 102). Her havde det været nyttigt at vide, om Landdagens øvrige partier havde kendt en tilsvarende udvikling..

Selv om efterhånden alle partier accepterede SSW's tilstedeværelse i Landdagen, havde den borgerlige fløj svært ved at anerkende dets mandater som fuldgyldige, når de fik betydning for regeringsdannelsen. Her ville en sammenligning med Danmark have været på sin plads, da et af de normalt neutrale grønlandske medlemmer i 1960'erne blev gjort til minister for Grønland og således sikrede regeringsdannelsen under socialdemokratisk ledelse.

Korrekt nævnes det s. 95, at SSW længe ønskede Sydslesvigs administrative adskillelse fra Holsten; men det nævnes ikke, om SSW tilstræbte en status som Saar-området. Dette var efter Første Verdenskrig blevet skilt fra Tyskland og var indtil 1935 et mandat under Folkeforbundet, men under fransk forvaltning. I det år afgjorde en folkeafstemning, at området skulle være tysk. Naturligt nok spiller skolepolitikken en væsentlig rolle for SSW. I 1985 blev de danske skoler i Sydslesvig ligestillet med de offentlige tyske, hvilket dog ikke betød, at alle udgifter blev dækket af Slesvig-Holsten (s. 30). I forbindelse med en økonomisk sanering foreslog regeringen i 2010 at reducere støtten til de danske skoler fra 100 % til 85 % af udgifterne pr. elev i de offentlige tyske skoler (s. 52-53). Her burde forfatterne have nævnt, at i Danmark blev privatskoler (hvortil det tyske mindretals skoler hørte) støttet med 85 % af udgifterne; reduktionen af tilskuddet til de danske skoler i Sydslesvig ville således have ligestillet dem med de tyske mindretalsskoler nord for grænsen. Fra det danske mindretals side blev der protesteret ihærdigt mod spareplanerne for atter at opnå det fulde tilskud på 100 %. Måske nok så væsentligt var det, at den danske regering fra og med 2010 besluttede at støtte de tyske mindretalsskoler med 100 % i tilskud.

Således vil der for fremtiden kun være tale om gensidighed, hvis de danske mindretalsskoler også får tilskud på 100 %.

Bogen er værdifuld ved, at den giver en velfunderet og let læselig fremstilling af det danske mindretals historie siden 1945. Det er tydeligt, at der navnlig inden for de borgerlige partier er sket en holdningsændring over for SSW. Et udtryk herfor var det, at Landdagens præsident Klaus Schlie (CDU) sagde et par sætninger på dansk ved SSW's årsmøde i maj 2014. I andre lande ville man have opfattet det som en udpræget venlig og forsonlig handling, men ikke Flensborg Avis, der hæftede sig ved Schlies danske udtale. Forfatterne har desværre ment det rigtigt at gentage Flensborg Avis' dumsmarte bemærkning (s. 73), hvad der skæmmer den i øvrigt fortjenstfulde bog.

Thomas Riis

Klinge, Louise (red.): Marias breve – brevsamling fra 1. Verdenskrig af Maria Rasmussen

Historisk Arkiv for Haderslev Kommune, 2013. 181 s.

Efterhånden er der udgivet en pæn række bøger og artikler med sønderjyske breve fra Den store Krig, og det er vel efterhånden et spørgsmål, hvorvidt flere af disse kildepublikationer vil forøge vores viden om sønderjydernes vilkår i årene 1914-18 væsentligt. I reglen er det imidlertid brevene fra fronten til hjemmet, som publiceres, mens brevene den anden vej, fra dem derhjemme og ud til soldaterne, sjældnere er bevaret og trykkes. Historisk Samfund for Sønderjylland udgav dog i 1996 ved Annette Østergaard Schultz brevsamlingen *Mellem Fjelstrup og fronten* med breve i begge retninger. Det billede af forholdene på hjemmefronten, som denne bog tegnede, kan nu underbygges og nuanceres ved hjælp af Maria Rasmussens breve til sin mand Jens, der befandt sig på østfronten som hestepasser i Brzezany i Galicien. Det var en relativt ufarlig post, og han kom da også velbeholden hjem i november 1918. Alligevel var utrygheden og adskillelsen tung at bære for et modent ægtepar med tre, fra 1915 fire drenge: Hans Jørgen, Theodor, Ejnar og Rasmus – den i 1916 sidst ankomne lille Martha døde kort efter fødslen, uden at Jens nogensinde fik hende at se.

Brevvekslingen strakte sig gennem alle fire krigsår, for Marias vedkommende nærmest på daglig basis, men kun for 1916 er samlingen af Marias tilnærmelsesvis komplet, og udgiveren Louise Klinge har derfor valgt at samle publiceringen om dette ene år. Det er en fornuftig disposition, fordi årets gang i landbruget utvivlsomt ville have budt på et stort antal gentagelser i de temaer, brevene tager op. Brevene fra Jens er langt fra så fyldigt bevaret, og der medtages derfor kun et udvalg af de mest markante breve.

Indledningen er ganske kortfattet, og det er også udmærket at lade brevene tale for sig selv. Dog savnes nogle elementære oplysninger om gården. Det fremgår af en billedtekst, at det drejer sig om Ryland i Kabdrup, og det fremgår klart, at det var en stor gård, eftersom der kunne holdes forvalter, den nordfra kommende Dalgaard. Men det havde været rart også med et par landbrugshistoriske basisinformationer om areal, besætning og folkehold, om end de ikke havde været helt lette at fremskaffe. Det fremgår dog klart af brevene, at familien Rasmussen hørte til i storbonde- og proprietærmiljøet på Haderslev-

Christiansfeld-egnen, og nogen materiel nød led de ikke, trods krigen. Men Maria var godt klar over, at det forholdt sig anderledes hos mange andre familier.

Temaerne i brevene er i vid udstrækning de samme som i *Mellem Fjelstrup og fronten*: Forsøg på at få manden hjem på orlov, familiens – navnlig børnenes – og de andre slægtninges ve og vel, pakkernes undertiden kringlede veje fra Kabdrup til fronten med alt fra pølser til lagkager(!), dispositioner med hensyn til avl, besætning og folkehold, russiske krigsfanger, de stadig mere trykkende krav om aflevering af produktionen, hjemmeslagtning og anden hjemmeproduktion, penge, varemangel, dyrtiden, lokalnyt, troen på Guds forsyn – familien havde berøring med Indre Mission.

Bogen er illustreret med samtidige fotografier. Et kort over østfronten s. 133 er dog gengivet for småt og gnidret til at følge, hvor Jens befandt sig. Alt i alt er det en velbegrundet og vellykket udgivelse.

Hans Schultz Hansen

Kraack, Detlev (udg.): Jacob Petersen: Reise nach Hamburg, über Lübeck, Eutin, Plön, Kiel und zurück nach Flensburg, im Jahre 1809 nebst Bemerkungen über die bereisten Gegenden und Örter
Wachholtz Verlag, 2015. 95 s.

I årtierne op til år 1800 voksede det læsende publikum, og der var interesse for både underholdende og oplysende litteratur. Hertil hørte rejsebeskrivelser, hvoraf flere berørte hertugdømmerne. På dansk udkom en »indenlandsk rejse« af J. Arndt Dyssel i 1774, en anden af Lago Math. Wedel i 1803. På tysk forelå en rejsebog af Carl Gottlob Küttner fra 1797-99, en anden af A. von Essen i 1800, og de indeholder alle værdifuldt topografisk stof.

Den her omtalte rejseberetning blev oprindelig trykt i Sønderborg i 1820 og fortæller om en rejse i 1809 fra Flensburg til Hamburg, Lübeck, Eutin, Plön og Kiel og tilbage. På samme tid havde området besøg af franske hjælpetropper. Forfatteren var en købmand i Flensburg på blandet forretnings- og lystrejse sammen med gode bekendte. Han havde et netværk af forretningsforbindelser og kontakter og klarede undervejs ikke blot sine forretninger, men besøgte også kirker og godser og forlystelsessteder og selvfølgelig gæstgiverier og spisesteder. Særlig anskuelig er hans beskrivelse af storstaden Hamburg

og den danske naboby Altona med pulserende handelsliv og folk af mange slags.

Sine indtryk lod han i 1820 fastholde i en lille tryksag på knap 30 sider. Det er den, som nu er genudgivet i moderne sats og med ledsagende efterskrift. Der er tilføjet forklarende oplysninger om forfatteren og hans rejseselskab og hans iagttagelser undervejs. Hertil er føjet samtidige prospekter af mange af de omtalte steder. Udgivelsen er sket i den oprindelige publikations oktavformat på kun $14,5 \times 9,5$ cm. Det er der kommet en virkelig nydelig lille sag ud af, men alene det beskedne omfang siger, at informationsværdien slet ikke er på højde med de andre førnævnte rejseberetninger fra tiden. Forfatteren går ikke i dybden i sin tekst, han begrænser sig ofte til »namedropping« og efterlader kun et overfladisk indtryk af Slesvigs og Holstens særlige vilkår i det mærkelige år 1809.

Alt i alt er der tale om en pæn lille bog, som udgiveren har komponeret med smag og med god research af den nødvendige baggrundsviden. En »mandelgave« for Liebhave af bøger og lokalhistorie.

Lars N. Henningsen

Larsen, Henning N.: Benådet. 32 dødsdømte danskere, der slap for henrettelse

Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 2014. 262 s.

Under retsopgøret efter Besættelsen blev 78 danskere dømt til døden, og 46 af dommene blev eksekveret. Med andre ord blev 32 dødsdømte benådet, og det er disse mennesker, der er portrætteret i Henning N. Larsens bog sammen med korte indblik i retsopgøret.

De 32 er en samling forbrydere af forskellige typer. Enkelte af de benådede havde relation til Sønderjylland som f.eks. den hjemmetyenske nationalsocialist Nis Closter, der var en af flere tysksindede sønderjyder i Gestapo- eller SD-tjeneste. For Closters vedkommende foregik det i Aarhus og Kolding, hvor han deltog i optrevling af modstandsgrupper og mishandlede fanger under forhør. Han blev dømt til døden ved samtlige tre retsinstanser 1947-49, men benådedes i juni 1949. En anden af de benådede var kz-vagten Anton Callesen fra Aabenraa, der lod hunde bide fanger til blods og efter forgodtbefindende sendte afkræftede mennesker i døden. Han blev anklaget for forbrydelser mod menneskeheden og i 1950 idømt dødsstraf. I december

samme år blev dommen omstødt til livstidsfængsel. Callesen blev løsladt i 1960.

Bogens centrale tematik – jf. indledningen s. 7 – er dog ikke så meget de benådede og deres gerninger som spørgsmålet »Men hvorfor slap de?«. Det var justitsministeren, der kunne benåde dødsdømte, men bogen kan ikke fortælle meget om vurderingerne i de konkrete benådningssager hos efterkrigsårenes justitsministre, venstrepolitikerne Aage Elmquist og Helga Pedersen samt socialdemokraten Niels Busch-Jensen. Måske er kilderne utilgængelige eller ikke-eksisterende. Uanset hvad forholder bogen sig ikke til dette fundamentale kildeproblem, hvilket havde været rimeligt, også i en populærhistorisk fremstilling som den foreliggende.

Bogen følger juristen og historikeren Ditlev Tamm i dennes påvisning af lempelserne i retsopgøret fra omkring 1947, men *Benådet* beskæftiger sig relativt lidt med stemningsudviklingen og afregningens grundlæggende politiske karakter. I stedet forsøger bogen at konkludere på baggrund af gennemgang af de konkrete sager – her viser Larsen, at det i 21 af 32 sager er vanskeligt at gennemskue grundlaget for benådningerne, og mener desuden, at der i en stor del af sagerne var tale om betydelig vilkårlighed.

Bogen kritiserer således fortidens politikere – en populær sport – og retter især en anklagende finger mod den socialdemokratiske regering Hedtoft for fra slutningen af 1947 at have ført en »slingrekurs« i benådningsspørgsmålet. Men *Benådet* præsenterer ikke den interesse-rede læser nærmere for den centrale aktør i intensiveringen af benådningerne, nemlig justitsminister Niels Busch-Jensen. Det turde ellers være relevant at oplyse læseren om, at den socialdemokratiske landsretssagfører som medlem af modstandsbevægelsen under krigen havde været en nøglefigur i udviklingen af Frihedsrådets krav til et retsopgør. Tilsvarende kunne en bog om benådninger gøre mere ud af en ikke helt uvæsentlig pointe: Venstres justitsminister under retsopgørets sidste fase, Helga Pedersen, var udtalt modstander af dødsstraf.

Henrik Lundtofte

Rolf Larsen: Hvorhen? Aabenraa-skibenes sejlads på verdenshavene

Museum Sønderjylland – Kulturhistorie Aabenraa, 2015. 462 s.

Der er megen opmærksomhed omkring Aabenraas søfartshistorie i disse år, og det er forståeligt, for den rummer en succeshistorie. I 1800-årene oplevede byens tonnage i løbet af ganske få år en sådan vækst, at den i 1864 lå på førstepladsen i den gamle søfartsregion Slesvig, og byens matador Jørgen Bruhn blev omtalt som Danmarks største skibsreder. Baggrunden var, at skibe fra byens værfter ført af dygtige kaptajner fra byen og Løjt Land forstod at udnytte tidens nye sejladsmuligheder, fra o. 1820 til Sydamerika og fra 1840'erne til Kina, Australien og New Zealand. Denne elementært spændende og farverige historie om enkeltskibe, som gennemførte de farlige og lukrative sejlads til Brasilien og videre sydpå rundt om Kap Horn til Sydamerikas vestkyst og Californien og derfra til Hongkong, eller som gik rundt Kap det Gode Håb til Sydøstasien og Australien, er fortalt gang på gang. Vi har imidlertid savnet en mønstring af flåden som helhed. En sådan mønstring er nu leveret af amatørhistorikeren Rolf Larsen. Det er sket på grundlag af et myreflittigt arkivarbejde siden sidst i 1980'erne. Bogen registrerer sejladshistorien for alle de knap 250 Aabenraa-skibe, som bar byens langfart i perioden fra 1807 til 1864.

Kildematerialet er især de skibslistre, som Danmarks konsuler skulle indsende til centraladministrationen om anløb og afgang af danske skibe til deres distrikt. Fra 1740'erne var der konsuler i de fleste større europæiske havnebyer, fra o. 1817 kom der konsuler på de fjernere destinationer, først i Sydamerika og senere i Sydøstasien. Møjsommeligt har forfatteren registreret alle skibsanløb fra Aabenraa, som er anført i konsulatsskibslistre i Rigsarkivet, og der er tilføjet med oplysninger fra skibslistre i Aabenraa byarkiv om disse skibe i langfart. Resultatet er blevet en detaljeret biografi om de næsten 250 skibe. For hvert enkelt skib anføres først skibets navn, størrelse og byggested, navne på skipper, styrmand og redere samt besætningens størrelse og dens fordeling på matroser og drenge. Så følger en kronologisk fortælling om skibets sejlads. Man kan følge skibet fra konsulat til konsulat, hele tiden med oplysning om ladningens varer og måske med oplysning om dramatiske hændelser undervejs, forlis, salg eller opbrugning. For et mindre antal skibe er suppleret med et skibspor-

træt i fin farvegengivelse. Havnemiljøerne i det fremmede er illustreret med både datidige og moderne billeder fra nogle af de vigtigste havnebyer i Østersøområdet og i Vest- og Sydeuropa. Hos den fantasifulde benytter af bogen vil læsningen efterlade billeder af duftende varestrome, guano og huder, salt og salpeter, kaffe og ris, for ikke at nævne kolonister og soldater og andre skibspassagerer.

Bogen rummer en vældig gevinst for forskningen. Nu har man et sted, hvor det er let at finde præcise data om alle de sagnomspundne storsejlere, de ofte omtalte skibe ejet af Jørgen Bruhn, Michael Jebsen og andre kendte kaptajner og redere, skibe med navne som Cimber, Creole og Cecrops og mange flere. Vi kan følge dem på de berømte ruter til Rio de Janeiro eller San Francisco, Hongkong og Melbourne og se, hvilke varer de transporterede. Endnu vigtigere er måske, at denne bog ikke kun medtager den mest ambitiøse fart. Den giver en samlet registrering af hele flåden i langfart og på alle dens ruter. Rolf Larsen har benyttet samtlige konsulatsindberetninger, også fra de europæiske havne. Han kan derfor vise, at langfarten i storhedstiden 1820-64 ikke blot drejer sig om Sydamerika og Asien. Denne fart indgik i et mønster, som inkluderede Østersøområdet, Sydeuropa og Middelhavet, ligesom det havde været tilfældet i 1700-årene. Den oversøiske fart og vareudveksling udelukkede ikke fart på havnebyer i Østersøområdet, Vesteuropa og Middelhavslandene. Også i 1800-årene hændte det, at Aabenraa-kaptajnerne kom til byer som Riga, Lissabon, Porto, Marseille, Livorno eller Triest. Vigtigt er også, at bogen medtager de mindste skibe i langfart. F.eks. er rutefart Aabenraa-Riga med hør og hamp, sejlads til Norge med korn og videre med sild eller den gammelkendte vareudveksling mellem Østersøområdet og Sydeuropa kommet med, sideordnet den helt store langfart til Brasilien og fjernøsten. Dagligdagen er ikke sat i skygge af det storartede.

Vi oplever altså søfarten i næsten hele dens bredde. I tilgift er der megen personalhistorie. Navne på kaptajner/skipper og styrmænd, med registre som indgang. Gruppen af investorer fremgår skib for skib.

Der er kort sagt tale om et excellent opslagsværk. Selvfølgelig kan der i en sådan datamængde peges på skønhedspletter, og det havde været rart, om der var afsat plads til billedoplysninger om de gengivne skibsportrætter. Et par kort med placering af de mange konsulater/havnebyer ville have været nyttige. Men det rokker ikke ved, at dette værk har blivende værdi.

Lars N. Henningsen

Leth Jespersen, Mikkel: Kaptajner og kolonier – Sejlskibstidens oversøiske Aabenraa-søfart (1820-1890)

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland og Museum Sønderjylland. Skrifter udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland, nr. 109, Aabenraa, 2014. 320 s.

Kina, Japan, Sydamerika, Sydafrika og Australien – skibe og søfolk fra egnen omkring Aabenraa kom vidt omkring i 1800-tallet. Emnet har været behandlet tidligere, ikke mindst på museet i Aabenraa, der blev skabt til at fortælle netop denne historie. Men Mikkel Leth Jespersen, der er museumsinspektør på Museum Sønderjylland – Kulturhistorie Aabenraa, har i de senere år dykket grundigt ned i kilderne i et postdoc-studie for at forsøge at forstå, hvordan det kunne lade sig gøre, at en lille købstad som Aabenraa kunne være hjemsted for en uforholdsmæssig stor flåde af sejlskibe i 1800-tallet.

Bogen er bygget primært geografisk op og gennemgår først sejladsen på Sydamerika og den nordamerikanske vestkyst, og efter et intermezzo om skibsbyggeri i Aabenraa, fortsætter bogen med dens hovedafsnit om kinafarten, herunder en gennemgang af de havnebyer, som efterhånden blev åbnet for europæerne.

Inden et afsnit om sejladsen på Kap det Gode Håb gøres der rede for overgangen og sejladsen under først preussisk og siden tysk flag. Man får fornemmelsen af, at skiftet ikke betød alverden for sejladsen, ikke mindst da Preussen og senere Tyskland undertiden havde bedre handelstraktater for søfolk end Danmark. Det er også fint i overensstemmelse med bogens konklusion, nemlig at selvom skibene og besætningen hovedsageligt kom fra byen og omegn, så stammede laster og finansiering generelt fra Hamborg. Som Leth Jespersen skriver, så vendte Aabenraa-skibene sjældent hjem igen og gik i stedet i fart over det meste af kloden. Aabenraa fremstår altså i Leth Jespersens beretning som en by, der specialiserer sig i effektiv og sikker fragtfart med velbyggede træskibe, men hvor produktion og forbrug på et hjemmemarked ingen rolle spiller. Aabenraas søfart var altså væsensforskellig fra f.eks. København eller Flensborgs. Det virkede glimrende i mange årtier, hvor søfolkene bragte værdier og minder fra fjerne lande med hjem, men da nye tider med dampskibe er på vej, hænger man, som så mange andre, fast i den sti, man har valgt og kan ikke omstille sig. I 1890'erne forsvinder de sidste store Aabenraa-sejlskibe, og kort tid forinden var Aabenraa Museum åbnet til at bevare minderne om den

svindende tid – et klassisk eksempel på hvordan Minervas ugle flyver i skumringen.

Leth Jespersens bog er klassisk kildenær søfartshistorie på godt og ondt. Fortællingen stiller skarpt på et overordentligt stort persongalleri og på mange skibe, og i beskrivelserne af menneskene er vi ganske tæt på det righoldige kildemateriale. Det virker som omhyggeligt arbejde, og detaljegraden er flot. Men detaljegraden er samtidig bogens hæmsko, der gør den mindre velegnet til at læse i ét stræk og mere velegnet som opslagsværk. Mødet med det meget store persongalleri tangerer med mellemrum det opremsende på trods af materialets kvalitet. Heldigvis hjælpes læseren på vej med både person-, sted- og skibsregister til slut i bogen, hvilket kraftigt øger dens anvendelighed i fremtiden.

Bogen er fint illustreret med især portrætter af skibe, søfolk, genstande og steder, omend mange af dem desværre er blevet lidt mørke i trykket. Men ikke mindst portrætterne af søfolkene er dragende og kunne med fordel have været trykt i stor størrelse.

Forfatterens kærlighed til stoffet er tydelig, når man læser *Kaptajner og kolonier*, og bogen kan også klart anbefales til alle, der har en relation eller interesse for emnet. Men udgangspunktet er så interessant, nemlig den lille bys forbindelser ud i den vide verden, og kildematerialet så righoldigt, at emnet havde fortjent en endnu dybere analyse af, hvorfor det gik, som det gjorde, og ikke kun hvordan. Inddragelse af teoretiske værktøjer kunne have løftet analysen op på et højere niveau og stillet nye spørgsmål til kilderne. Med det rige kildemateriale kunne det måske være muligt at undersøge den *stiafhængighed*, som førte til søfartens endeligt i byen inden for ganske få år. En nærmere analyse af netværket søfolk, skibsbyggere og hamborgere imellem kunne sætte mere lys på deres relationer og på betydningen af skiftet fra dansk til tysk flag efter 1864. En dybere undersøgelse af forholdet mellem center og periferi, her som Aabenraa som leverandør af transport til det lokale centrum Hamborg, kunne også give nye erkendelser.

Men med Leth Jespersens bog er der gjort et godt grundlæggende arbejde, og et bredt overblik over begivenhedernes gang for Aabenraa-søfolk i 1800-tallet i et internationalt perspektiv er nu tilgængelig. Heldigvis fører besvarelsen af ethvert spørgsmål altid til, at endnu flere nye kan stilles!

Benjamin Asmussen

Mikkelsen, Lis, Frode Sørensen og Ingolf Haase (red.): Fyrretyve fortællinger fra Sønderjylland

Udgivet af Sprogforeningen, 2014. 443 s.

Nederlaget på Dybbøl i 1864 var svært at fordøje ligesom den efterfølgende grænseændring, men da fortyskningspolitikken blev strammet omkring 1880, skabte det et yderligere behov for sammenhold mellem de dansksindede i det sønderjyske område. Det førte som bekendt blandt andet til dannelsen af de tre store, nationale foreninger, Sprogforeningen fra 1880, Vælgerforeningen for Nordlesvig fra 1888 og Skoleforeningen fra 1892.

I 150-året for det blodige slag valgte Sprogforeningen at markere »jubilæet« med udgivelsen af den foreliggende bog, en samling historier fra Sønderjylland. Titlen lægger sig tæt op af historikeren, rigsarkivar A.D. Jørgensens storværk, *Fyrretyve Fortællinger af Fædrelandets Historie*, der udsendtes første gang i 1882, og som blev et vigtigt indslag i den tids folkeoplysningsarbejde. Formen i den nye bog er dog ikke som dengang én mands samlede fortælling, men en antologi med, hvad redaktionen har ønsket at få belyst, og hvad man derefter har fundet forfattere til. Det har tilsyneladende ikke været noget problem, for tæller man nøje efter, lever indholdet godt og vel op til titlen. Der er nemlig 41 fortællinger!

Oh her er virkelig tale om en samling af rigtig gode, blandede bolsjer. Emnerne spænder fra »Sønderjylland langt tilbage« med solide arkæologiske spor over sproget til den nationale kamp i landsdelen. Her er også bidrag om bygninger og natur, om Sønderjylland i de store krige og om personligheder fra området, hvor museumsinspektør René Rasmussens artikel om sammenstødene mellem amtmand Kresten Refslund Thomsen og grænsegendarmeriets chef, oberst S.B. Paludan-Müller, eksempelvis sætter fokus på et evigt dilemma: Skal man for enhver pris bruge sin ytringsfrihed, eller skal man tage vidtgående hensyn for at få tingene til at glide? Den impulsive, retlinede Paludan-Müller med de stærke meninger fik lang snor under samarbejdspolitikens regimente, men døde bagefter i ildkamp med Gestapo, da man kom for at hente ham den 26. maj 1944. Refslund Thomsen havde derimod støttet samarbejdspolitikken til det sidste, blandt andet af frygt for en grænserrevision, der kunne gøre dansksindede nordlesvigere tysk værnepligtige som i deres fædres generation. Et godt udgangspunkt for diskussion, også i nutidens mange dilemmaer.

Rækken af artikler om personer med tilknytning til landsdelen omfatter f.eks. også tidligere arkiv- og forskningschef Lars N. Henningsens artikel om H.C. Andersens besøg hos augustenborgerne, hvor læseren kommer om bag den tætte »tåge af stillestående og blankpoleret biedermeierstemning over besøgene«, som H.C. Andersen selv formidlede i *Mit Livs Eventyr*. Hans dagbøger viser dog, at dette først og fremmest var facade, der dækkede over anstrengende besøg i en stærkt national brydningstid. Også børnenes beskytter, den socialdemokratiske folketingsmand J.P. Nielsen (Dynt), og den mere nutidige salmedigter og sangskriver Jens Rosendal er beskrevet i selvstændige artikler.

Antologien rummer også afsnit om bygninger og natur lige fra teglværkerne ved Flensborg Fjord til husmandskolonier, forsamlingshuse og Vadehavet, og selvfølgelig skal vi da også høre om sønderjyske specialiteter fra afstemningsfester over lysfester og lanterneoptog til ringriderfester. For anmelderen, der må vedgå ikke at stamme fra Sønderjylland, gav bogen på dette punkt også en første indføring i kortspillet Skat, der menes indført fra Thüringen omkring 1813 og altså ikke har noget at gøre med nutidens skandaleombruste indkrævningsforetagende. Til det rigtigt sønderjyske hører jo også de 280 grænsesten, der med mellemrum besigtiges af den dansk-tyske grænsekommission, og som er med i generalkonsul Henrik Becker-Christensens artikel om grænseforhold før og nu.

Det danske mindretal i Sydslesvig får ligesom foreningsliv og skoleliv med rette deres part af de mange artikler, og bogen afsluttes med tre familiehistorier – én, der tager udgangspunkt i et sønderjysk kaffebord, men som også kommer omkring sønderjydernes omstridte fører under udlændigheden, H.P. Hanssen, én, der fortæller om en flensborgsk romfamilie i medgang og modgang, og endelig én af TV-manden og forfatteren Søren Ryge Petersen, der med vanlig verve fortæller om barndommens sjældne pøsefester hos en kammerats fattige forældre og lader læseren drømme sig tilbage til dengang i Agrtrup i Sydslesvig i 1950'erne.

Bogen er flot illustreret med mange gamle og nye billeder i en skøn blanding. Hver artikel indledes med en helsidesillustration, og variationen gennem bogen gør, at her vil alle læsere finde noget af interesse. Selv om ikke alt er nyt, er meget rigtig godt – og taler til et meget stort publikum, som bøger med blandede bolsjer har for vane. Ikke mindst som her, hvor der også er tale om et udstyrsstykke, som ti

fonde generøst har støttet. En lidt nøjere præsentation af alle forfatterne havde nok været ønskelig, og så må det trods alt også undre, at det har kunnet passere redaktionens blik, at selveste Sprogforeningens oprettelse i en af artiklerne henføres til 1892. Og så i Sønderjylland!

Jørgen Thomsen

Witte, Frauke: Bemalte Teller im Garten. Eine Töpferei der Renaissance in Husum

Husum: Husum Druck- und Verlagsgesellschaft, 2014. 144 s.

I Weser- og Werra-dalene i det sydlige Nedersaksen og nordlige Hessen foregik der fra sidste tredjedel af 1500-tallet og til op i 1600-tallet en stor og højtspecialiseret produktion af lertøj. Den såkaldte Weser- og Werra-keramik blev eksporteret op til Bremen og videre til Skandinavien, Færøerne, Island, England og helt til Nordamerika. Meget populær blev keramikken i Nederlandene, hvor den bl.a. blev efterlignet i Enkhuizen, og hvorfra den eksporteredes til de hollandske kolonier i Østasien. Man kan sige, at der var tale om produkter, der var tilpasset en tidlig borgerlig kultur, og som fulgte denne ud i den nye verden.

Weser-Werra-keramikken udgør et kvalitetsprodukt. Den er rødbrændt og typisk dekoreret med farvede hornmalede motiver, altså med en glasur påført fra et kohorn med påsat spids. I almindelighed har forskningen antaget, at denne type keramik blev importeret til Slesvig, Holsten og kongeriget Danmark af nederlandske handlende. Men det fund, der her fremlægges, viser, at så enkelt er det ikke.

Fra 1991 og fremefter stødte ejeren af grunden Süderstrasse 11 i vestkystbyen Husum på keramik i sin have, samlede det sammen og gravede efter mere. Hans fund gav så anledning til arkæologiske udgravninger 1996-99 og i sidste ende denne bog.

Frauke Witte kan i publikationen påvise, at produktionen i Süderstrasse 11 blev forestået af tre generationer af pottemagere. Fra 1613 virkede Thomas Meyer her; efter hans død tog sønnen Jochim over, og til sidst fandt man fra 1656 pottemageren Jochim Lampe på stedet. Skattemisterne viser, at de tre pottemagere, i modsætning til mange andre kolleger, har været relativt velhavende, hvad der stemmer godt med, at det netop var finere produkter, de fremstillede.

Fundene, der helt overvejende er fejlbrændinger, viser, at der i Husum-værkstedet blev lavet almindelige brugsvare, men også finere hornmalet lertøj, der i sit formsprog kombinerer traditionerne fra Weser- og Werra-keramikken. Desuden foregik der en ret betydelig fremstilling af de tidstypiske grøn- og sortglaserede kakler, som brugtes til kakkelovne.

I en katalogdel analyserer Frauke Witte nærmere disse funds former og dekorationselementer. Blandt lertøjet er der almindelige pander og potter, bl.a. de såkaldte stjerpotter, men også eksempler på de tallerkener, der netop bredte sig i samfundet, og hvis brug var med til at kendetegne et civiliseret borgerligt menneske i 1600-tallet. Der er også mere specielle ting som en olielampe og en sparedåse. En bageform i form af et lam kan have været til patébagning. Nogle miniaturekrukker har vel været brugt til salve eller medicin, mens et lille hoved af en mand med stort overskæg, en lille hest samt en samling lerkugler må tilhøre barnets verden. Ovnkaklerne er tidstypisk dekoreret, og en af dem portrætterer Jakob I af Skotland, der var en kendt mand i den danske konges riger, efter han 1589 ægtede Frederik II's datter, men hvis billede i en Nordsøhavn som Husum kan have haft sine særlige lokale konnotationer. Når 28 af de hornmalede fade og skåle er daterede »1629« kan det, som det antydes af forfatteren, også have haft sin specielle betydning for husumerne, da man dette år åndede lettet op, efter Kejserkrigen blev gunstigt afsluttet med freden i Lübeck.

Angående afsætningen af værkstedets produktion kan Frauke Witte vise, at der må være blevet solgt ovnkakler til Husum slot. I slottets voldgrav er der nemlig fundet kakler, der med stor sikkerhed stammer fra Süderstrasse 11. Endnu mere interessant er det, at man ud fra naturvidenskabelige analyser (magnetisme, termoluminiscens) kan påvise, at keramik fundet på Rantzauernes Trøjborg Slot må stamme fra Husum-værkstedet. Man kan gisne om, hvordan keramikken er blevet ført de 85 km mod nord til slottet, men måske er der tale om varer forhandlet på torvet i Tønder.

Samlet giver de fremlagte fund et blik ind i en verden, der var præget af stor immigration af fremmede specialister til byerne. Husum oplevede sin glanstid med gode handelskontakter til Nederlandene og Skotland og med fine forbindelser østover til Flensborg og videre ind i Østersøen. Der var plads til nye virksomheder i byen. Fundet viser også, at specialiseringen var udtalt mellem de forskellige

slesvigske pottemagerhåndværksværksteder. En hel anden produktionsprofil kan eksempelvis påvises af forfatteren i et nogenlunde samtidigt og arkæologisk undersøgt pottemagerværksted i Flensborg. Man har udnyttet forskellige markedsnicher, og nogle folk var – som Husumpottemagerne – bedre til at slå sig igennem end andre. De afsatte åbenbart deres varer til egnens fyrster og adel, men selvfølgelig også til Husums borgere, hvoraf mange var fremmede med vaner fra bl.a. Nederlandene, – og de solgte højst sandsynligt også til marskens rige bønder. Selv børnene kunne købe af dem. Pottemagerne i Süderstrasse 11 nød godt af et velhavende renæssancesamfund, der dog gradvist løb ind i de kriser, krige og stormfloder, problemer der måske var med til at lukke pottemagerværkstedet.

Forfatteren har gennemgået et stort materiale, som ud over det arkæologiske også inkluderer malerier, grafik og skriftlige kilder. Det må virkelig påskønnes, at de relevante skriftlige kilder som skattelisten og andet er med. Skønt der kan konstateres et par enkelte steder, hvor henvisninger i teksten ikke kan findes på litteraturlisten, er fremstillingen præget af soliditet og viden om emnet. Bogen viser fint, hvordan renæssancearkæologien kan bidrage med nye aspekter af historien, der slet ikke fremgår af de skriftlige kilder.

Bjørn Poulsen

Øjenvidner 1914-1918. Sønderjyske soldaters beretninger

Forord af Inge Adriansen.

Lindhardt og Ringhof, 2014. 256 s.

I bogen *Øjenvidner 1914-1918* gengives et lille udvalg i form af 30 af de mere end 600 personlige beretninger fra DSK-årbøgerne. Foreningen af Dansksindede Sønderjyske Krigsdeltagere 1914-18 (DSK) blev oprettet i 1936, og på DSK-årsmødet i 1941 i Tinglev blev der taget initiativ til at udgive en årbog. Allerede samme år udkom den første årgang af de senere så kendte DSK-årbøger med det røde omslag. Årbøgerne bragte beretninger om krigsdeltagernes oplevelser under krigen fortalt af deltagerne selv, som de oplevede begivenhederne, men nedskrevet mange år efter krigen. Udgivelsen af årbogen fortsatte frem til 1972. I 1988 vedtog de resterende medlemmer ved årsmødet på Folkehjem i Aabenraa at nedlægge DSK som forening. I december 2004 døde den sidste sønderjyske krigsdeltager fra Første Ver-

denskrig i en alder af 105 år. Herefter begrænsede de fysiske levn efter DSK sig mest til nogle støvede årbøger i papkasser på diverse loppemarkeder.

Beretningerne virker både nøgterne og sandfærdige, men er nedskrevet mange årtier senere, hvilket man som læser bør huske på. Beretningerne viser forskellige sider af krigen til lands og til vands og giver et godt indblik i de sønderjyske soldaters liv og tanker i en hverdag ved fronten. Ud over de barske og triste historier er en del af dem også beretninger om nogle af de mere muntre og morsomme episoder, som heldigvis også forekom.

Museumsinspektør ved Museum Sønderjylland – Sønderborg Slot, Inge Adriansen, har skrevet et informativt forord til bogen, hvor nogle af krigens hovedtemaer i forhold til den sønderjyske krigsdeltagelse og baggrunden for oprettelsen af DSK kort og præcist ridses op. Bagerst i bogen findes en meget kortfattet, men desværre også ukorrekt ordforklaring, hvor f.eks. begreberne »Dicke Luft« og »Jernportion« forklares misvisende. En ganske kort overordnet forklaring som introduktion til hver af beretningerne i bogen og en kronologisk rækkefølge af dem i forhold til krigens forløb ville have været ønskelig. Som de oprindelige DSK-årbøger var det, er *Øjenvidner 1914-1918* også illustreret med billeder fra krigen. En del af billederne er private optagelser og har ikke tidligere været publiceret, mens andre allerede har været anvendt i bøgerne *Danskere på Vestfronten 1914-1918* og *Verdenskrigens Danske Billeder 1914-1918*, udgivet i henholdsvis 2009 og 2012. Som læser kan man undre sig over, at man ved udgivelsen af *Øjenvidner 1914-1918* ikke har benyttet sig af muligheden for at gøre brug af noget af det store og righoldige upublicerede billedmateriale, som endnu findes på arkiver og i private samlinger, frem for at anvende en del af de samme billeder endnu en gang.

Som appetitvækker til DSK-beretningerne er bogen *Øjenvidner 1914-1918* udmærket, og skulle man få lyst til at læse mere af samme slags, kan samtlige DSK-beretninger læses som e-bøger.

Selvom begivenhederne i *Øjenvidner 1914-1918* fandt sted for næsten 100 år siden, giver beretningerne skrevet af den almindelige soldat og jævne mand stadig stof til eftertanke, hvilket gør, at de er værd at læse også i 2015.

Dan Obling

Forfatterliste

- Inge Adriansen, adj. professor, ph.d., fhv. museumsinspektør ved Museum Sønderjylland – Sønderborg Slot, Gustav Johannsens Vej 6, 6400 Sønderborg, e-mail: inge-adriansen@mail.dk.
- Benjamin Asmussen, museumsinspektør, M/S Museet for Søfart, Ny Kronborgvej 1, 3000 Helsingør & ph.d.-studerende, Center for Virksomhedshistorie, Copenhagen Business School, e-mail: ba@mfs.dk.
- Christian Peder Mutwa Christensen, adjunkt, cand.mag. i historie samt film og tv, Grådybet 73G, 6700 Esbjerg, tlf.: 27 12 14 33, e-mail: cpmc@rybners.dk.
- Jens Ole Christensen, museumsinspektør, seniorforsker, ph.d., ved Krig og Besættelse, Nationalmuseet, e-mail: jens.ole.christensen@natmus.dk.
- Peter Fransen, seniorforsker, ph.d., Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, 1218 København K, tlf.: 41 71 73 53, e-mail: pf@sa.dk.
- Signe Frederiksen, cand.mag. i historie og museologi, Mimersgade 66, 5. tv, 2200 København N, tlf. 61 69 86 15, e-mail: signefrederiksen86@yahoo.dk.
- Lars N. Henningsen, tidl. arkiv- og forskningschef, dr.phil., Jørgensgård 43 B, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 76 17, e-mail: larsnhenningsen@gmail.com.
- Henrik Lundtofte, arkivleder, cand.mag., Sydvestjyske Museer – Historisk Samling fra Besættelsestiden, Torvegade 45, 6700 Esbjerg, tlf. 76 16 39 95, e-mail: henlu@sydvestjyskemuseer.dk.
- Dan Obling, faglærer, Vestergade 56, 6520 Toftlund, tlf. 73 83 24 25, e-mail: wolter@privat.dk.
- Nikolaj Petersen, professor emer. (international politik), Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, e-mail: nikolajp@ps.au.dk.
- Bjørn Poulsen, professor, dr.phil., Institut for Kultur og Samfund – Historie, Aarhus Universitet, 8000 Aarhus C, e-mail: hisbp@cas.au.dk.
- Jana Prose, cand. mag. i historie, tlf. 0049 04641513, e-mail: janaprose@hotmail.de.
- René Rasmussen, museumsinspektør, cand.mag., Nygade 36, 6270 Tønder, tlf. 73 72 00 06, e-mail: renerasmussen@bbsyd.dk.
- Thomas Riis, professor, dr.phil., Historisches Seminar der Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, Olshausenstraße 40, D-24098 Kiel, tlf. +49 431 68 24 88, e-mail: th.riis@email.uni-kiel.de eller Thomas.riis@freenet.de.
- Mogens Rostgaard Nissen, arkiv- og forskningschef, ph.d., Forskningsafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Norderstrasse 59, D-24939 Flensburg (Postboks 528, 6330 Padborg), tlf. 0049 461 86 97 190, e-mail: mrrn@dcbib.dk.
- Hans Schultz Hansen, Områdeleder for Forskning og Arkivadgang i Rigsarkivet, adj. professor, dr.phil., Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 41 71 74 01, e-mail: hsh@sa.dk.
- Henrik Skov Kristensen, overinspektør ved Nationalmuseet og leder af Frøslevlejrens Museum, ph.d., Ørstedsgade 24, 6400 Sønderborg, tlf. 74 67 65 57 (Frøslevlejren), e-mail: henrik.skov.kristensen@natmus.dk.
- Peter Thaler, lektor, dr. jur., ph.d., ph.d., Institut for Historie, Syddansk Universitet, Campusvej 55, 5230 Odense, e-mail: thaler@sdu.dk.

Jørgen Thomsen, arkivchef, Odense Stadsarkiv, Historiens Hus, Klosterbakken 2, 5000 Odense C, tlf. 65 51 10 31, e-mail: jth@odense.dk.

Jørgen Toft Jessen, arkitekt m.a.a., Ny Allégade 8, 6100 Haderslev, tlf. 74 53 00 40, e-mail: jtj@jessenmaa.dk.

Jørgen Witte, mag.art., tidl. arkivar ved Landsarkivet for Sønderjylland, Kolstrup 74, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 57 80, e-mail: joergenwitte@gmail.com.

Arkiver, museer og forskningsinstitutioner 2014

Archiv/Historische Forschungsstelle der deutschen Volksgruppe

Året 2014 var præget af en mangfoldighed af aktiviteter. De stod – i højere grad end andre år – i forbindelse med mindedage.

Mindet om Anden Slesvigske Krig for 150 år siden optog næsten hele det første halvår af 2014 med foredrag, seminarer og rundvisninger og sluttede med en stor konference om freden i Wien. Mindearrangementerne startede med udstillingen *Von der Feindschaft zur Versöhnung* (fra fjendskab til forsoning). Inden for rammerne af »Schleswigsche Gespräche« (Slesvigske Samtaler) kunne jeg sammen med min kollega Mogens Rostgaard Nissen fra Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig gennemføre et bemærkelsesværdigt godt besøgt foredragsarrangement om 1864 med over 100 tilhørere.

I 2014 mindedes man også 100-året for udbruddet af Første Verdenskrig. Her arrangerede Heimatkundliche Arbeitsgemeinschaft møde på Sankelmark, hvor jeg for første gang holdt foredrag over dette tema. Deraf har der udviklet sig en række arrangementer. Antallet er vokset siden august, og det vokser stadig.

I alt har jeg gennemført otte ekskursioner, ti seminardage og holdt ca. 22 foredrag i året 2014.

Til mit arkiv kunne jeg fortsætte rækken af interviews om Landwirtschaftliche Hauptvereins historie.

En bemærkelsesværdig aflevering til arkivet er en tysksproget udgave af Jydske Lov fra 1717. Jydske Lov er en middelalderlig lovbog, der havde gyldighed i hertugdømmet Slesvig indtil indførelsen af Bürgerliches Gesetzbuch i preussisk tid. Arkivet glæder sig over at have fået dette værdifulde tryk.

Frank Lubowitz

Danevirke Museum

»Danevirke er et forbillede for hele verden« lød en avisoverskrift omkring markeringen af 150-året for krigen 1864 i 2014, berettende om grænselandets unikke rolle i Danmarkshistorien.

Danevirke-voldene er nemlig ved at udvikle sig til et fælles dansk-tysk fortidsminde, der går som en rød tråd gennem grænselandets historie fra oldtiden og frem til i dag; ikke kun for krigeriske konflikter, men også for godt naboskab mellem dansk og tysk.

Danevirke har i flere år arbejdet hånd i hånd med gode kræfter både nord og syd for grænsen om at formidle forsvarsvolden og ikke mindst det danske mindretals historie.

1. februar gik næsten 1.000 deltagere, overvejende danske soldater, den lange vej fra Danevirke til Dybbøl for med denne fodmarch at mindes den dan-

ske hærs rømning af Danevirkestillingen, der fandt sted i kulde og sne ad isglatte veje i nattens mulm og mørke fra den 5. til den 6. februar 1864.

De to sidste weekender i juli ledte amatørarkæologer efter fund på slagmarken ved Kongshøj. Her havde danske styrker kæmpet mod østrigske hærenheder den 3. februar 1864.

Afsøgningen af flere marker med metaldetektorer skete i et nært samarbejde med Archäologisches Landesamt og vores museum, også for at orientere om slagmarksarkæologi. Arrangementet trak omkring 100 deltagere fra nord og syd for grænsen.

Museets udhus er blevet omdøbt til kanonremise, da bygningen til daglig huser vores kanon. I kanonremisen er der i vinterens løb kommet en mindre udstilling op at hænge om begivenhederne ved Danevirke i tidsrummet 1.-7. februar 1864.

25. marts deltog vi i en skydeøvelse i militærområdet i Oksbøl for at afprøve og måle gamle 1864-kanoners skydeegenskaber.

Fregatten Jylland skød på en rekonstrueret skibsside med en 20 pundskanon.

Historiecentret Dybbøl afprøvede en 12 pundskanon, og vores 6 pundskuglekanon skød igennem en rekonstrueret blokhusvæg, som var den af smør.

Som led i vores samarbejde »Kampen om Jylland« er der også nye undervisningsmidler på trapperne, som kan udleveres til skoleklasser, der gæster vores museer og historiecentre, der formidler begivenhederne i 1864.

»Klasseaktion« er en internetportal på tysk om pædagogiske tilbud i regionen sat i værk af byen Slesvig og den såkaldte Aktiv Region Schlei-Ostsee med en website, der skal hjælpe undervisere med at planlægge undervisningsprojekter uden for skolen.

Det skal i den forbindelse nævnes, at flere danske og tyske skoleklasser på gymnasieniveau har taget imod museets tilbud om at få vejledning og hjælp med at tilrettelægge undervisning og indhold omkring landsdelens historie og mindretallets forhold i løbet af året.

10. september fik 700 elever et smugkik på krigen i 1864. Eleverne kunne bage pandekager over bål, følge affyringen af vores 6 pundskanonkugle, skrive breve hjem med blæk ved feltposten, betjene en telegraf, løbe stafet med tung oppakning, blive forbundet på feltlazarettet eller f.eks. være med til at opmåle Danevirke-voldens højde med et gammeldags nivellerapparat.

Konsulenterne Kirsten la Cour og Eberhard von Oettingen fra Dansk Skoleforening for Sydslesvig koordinerede aktiviteterne og kunne trække på frivillige pensionerede læreres og pædagogers hjælp,

Det var bestemt ikke for at lege krig, så lad os håbe, at et smugkik på krigen som dette giver opbakning til freden, som vores avis skrev.

Ved de seneste udgravninger i »Porten til Norden« er det lykkedes at datere en af de ældste voldfaser til tidsrummet 450-500 e.Kr. At Dannevirke har vist sig at være så gammel, overrasker og sætter forsvarsvolden i et nyt perspektiv.

Det vestromerske rige gik i opløsning. Hunnerkongen Attilas rytterskare fejede som en storm over Vesteuropa. Store germanske forbund og deres warlords grundlagde nye riger.

Vores forfædre, angelsaksere og jyder, forlod det slesvigske område og etablerede kongeriger i England. Og omkring 500 e.Kr. beretter østromerske og frankiske historikere om et nyt stammeforbund, der udvidede deres magtområde i Sydsandinavien, danerne. Disse daner lagde siden navn til forsvarsværket Danevirke.

Det er en helt ny historie, der skal formidles – i et nært samarbejde med Museum Sønderjylland og Stiftung Schleswig-holsteinische Landesmuseen med henblik på at skabe en ny udstilling om den gamle vold, der er et stykke verdenskulturarv værdigt. Den flere hundrede sider lange fælles ansøgning blev afleveret til UNESCO i Paris i januar 2015.

Også frednings- og formidlingsplanen er på plads. Desværre udbad UNESCO sig flere oplysninger, så anerkendelsen må vente på sig lidt endnu.

I 2014 kunne udgravningerne endnu en gang gennemføres i fælles regi af de sønderjyske og slesvig-holstenske fredningsmyndigheder – takket være endnu en velvillig donation fra A.P. Møller-Fonden. Siden er udgravningerne blevet lukket ned, og de åbnes først igen, når vi ved, hvordan »porten« skal præsenteres – og hvordan præsentationen skal finansieres.

Nis Hardt

Deutsches Museum Nordschleswig

Trods stor interesse for krigen i 1864 og 150-årsdagen besluttede vi os for at sætte et andet tyngdepunkt for året 2014. Med den forestående 100-årsdag for udbruddet af Første Verdenskrig udviklede der sig hurtigt en idé om en særudstilling. Den blev åbnet 12. september og fik titlen *Gold gab ich für Eisen* (jeg gav guld for jern). Med udstillingsopbygningen forsøgte vi målrettet at belyse nogle aspekter af krigen, der havde forbindelse til Nordslesvig. Et af disse aspekter var den nationale modsætning mellem tysk og dansk, der jo var til stede under krigen, men viste sig på anden måde end vanligt. For at vise modsætningen ligeværdigt fra begge sider var det vigtigt for os også at vise genstande fra dansksindede nordslesvigere i udstillingen. Disse blev beredvilligt stillet til rådighed som lån af museet på Sønderborg Slot. Ganske vist ejer vi på Deutsches Museum postkort fra Første Verdenskrig, men slet ikke i den mangfoldighed, som den private samler Peter Ulstrup kunne stille dem til rådighed for udstillingen – på en måde, der fortjener megen tak. De fortalte yderligere små detaljer om Første Verdenskrig som helhed, men også specifikt om Nordslesvig.

Selv om vi ikke har konkrete tal for, hvem der eksplicit »kun« besøgte museet på grund af særudstillingen, kan vi notere en betydelig stigning i besøgstallet for tiden efter åbningen af udstillingen. 1.033 besøgende fandt i 2014 vejen til vort museum. Denne succes førte til beslutningen om at forlænge særudstillingen til 31. juli 2015.

Det er særlig glædeligt, at der blandt de besøgende er rigtig mange skoler med deres elever. Nogle skoler har syntes så godt om museumsbesøget, at de har anmeldt deres besøg hos os igen i 2015.

En særlig værdsættelse af vort museum var besøget af den tyske ambassadør i Danmark, Claus Robert Krumei. Han besøgte os den 25. november – og det planlagte en times ophold blev til to timer, hvor ambassadøren infor-

merede sig om grænselandets historie og om det tyske mindretal. Vi tager det forlængende ophold som en anerkendelse af vort arbejde og takker for besøget.

Med vore bidrag til BDN's kulturside lykkes det os regelmæssigt at bringe vor regions og det tyske mindretals historie ud til en bredere kreds. Således berettede vi om »Tondern-Quartett«, et kortspil, der blev udgivet i 1943 i anledning af byens 700-års byjubelæum. Desværre måtte vi konstatere, at museets eksemplar ikke var komplet. På grund af artiklen i Der Nordschleswiger fik vi et komplet kortspil.

På taget af Schelde Landheim befandt der sig indtil starten af 2014 et levn fra den nationalsocialistiske tid i Nordslesvig. Bygningen blev indviet i 1939 under navnet »Max-Valentiner Hof« og tjente som kredshjem for Deutsche Jungenschaft Nordschleswig. Dengang var der på taget opsat en vejrhane. Den bærer angivelser af himmelretningerne, flere større og mindre solhjul og en Jungenschaftler med sit horn. Solhjulet var logo for Jungenschaft. I årenes løb var vejrhansen blevet glemt, indtil en frivillig medarbejder på museet gjorde opmærksom på den.

Ikke kun eksemplet med vejrhansen viser, hvor vigtige de frivillige medarbejdere er for vort museum. Vore frivillige var ved udstillingen *Gold gab ich für Eisen* medansvarlige for at samle udstillingsgenstandene, den håndværksmæssige opbygning af udstillingen, fremskaffelsen af information om de enkelte udstillingsgenstande og for korrekturlæsning af teksterne til udstillingen.

Hauke Grella

Deutsches Schulmuseum Nordschleswig

Året 2014 var for Deutsches Schulmuseum Nordschleswig præget af stormen Christian. For at udbedre de indre vandskader og reparere taget måtte museet lukkes i næsten fem måneder. I denne tid kunne vi ikke modtage besøgende, arbejde med udstillingen eller registrere udstillingsgenstande.

Efter afslutningen af byggearbejdet kunne vi sammen med Aabenraa Søfartsmuseum give et ferietilbud for børn i alderen 10 til 14 år. Under mottoet »Jeg vil være skibsdreng!/Ich möchte Schiffsjunge werden!« kunne børnene erhverve et diplom. For at få det skulle de bl.a. deltage i et museumsrally og udføre praktisk arbejde som skibsdreng.

Edda Matzen var primus motor i opbygningen af særudstillingen *Vom Mustertuch zum Kuschtier* (fra mønsterduk til krammedyr). Udstillingen viste udviklingen i håndarbejdsundervisningen fra begyndelsen af det 20. århundrede til i dag på en måde, der gjorde indtryk. Mange skoler og enkeltpersoner bidrog med udstillingsgenstande. Særudstillingen kunne ses i Haus Nordschleswig fra 10. til 27. oktober.

Renate Weltersbach transskriberede frk. Ingermanns poesialbum. Hun undersøgte på den daværende Herzog-Friedrich-Schule i Sønderborg. Elevernes indførsler i bogen, som er skrevet med gotisk håndskrift, består af alt fra digte, klassefotos, tegninger til fortællinger om Første Verdenskrig.

Fra Tønder fandt tre musikinstrumenter fra den tidligere Alexandrineskole vej til os. Skolen blev grundlagt i 1913 som en højere pigeskole og blev i 1923

til tysk mellemskole. Violinen var bygget af instrumentfirmaet Franz Hell i Elmshorn.

På trods af renoveringerne kunne vi byde nogle besøgende velkommen. Blandt disse var elevgrupper fra tyske og danske skoler, lærergrupper fra Slesvig-Holsten, børnehaver og en besøgsgruppe fra Oberschlesien. Dog kunne vi ikke nå op på de foregående års besøgstal.

Hauke Grella

Frøslevlejrens Museum

Besøgstal

Museet havde i 2014 i alt 51.440 gæster, hvilket betegner en fremgang på ca. 1.100 gæster i forhold til 2013.

Hvad angår antallet af forudbestilte foredrag og omvisninger i museet, var det stort set identisk med tallet i 2013, idet museet i 2014 afholdt 239 arrangementer mod 237 i 2013.

Disse arrangementer har hidtil udelukkende taget udgangspunkt i Frøslevlejrens historie fra 1944 til 1945, men i 2014 kunne museet også tilbyde et foredrag, som omhandler både Frøslevlejren 1944-1945 og Fårhuslejren 1945-1949. I sidstnævnte periode fungerede lejren som internerings- og straffelejre under retsopgøret efter Anden Verdenskrig.

Udstillinger

Arbejdet med fornyelsen af Frøslevudstillingen i Barak H4 var forudset færdiggjort i 2014, men det kom ikke til at holde helt stik. Arbejdet er imidlertid i sin sidste fase. Arbejdet har løbende været finansieret af donationer fra Frihedsmuseets Venners Fond.

Projekter, publiceringer og andet

Museet, ikke mindst overinspektør Henrik Skov Kristensen, har hele 2014 været involveret i planlægningen af en stor særudstilling om De Hvide Bussers, som åbner i Nationalmuseets Egmonthal juni 2015. Planerne omfatter bl.a. en udstilling af museets Hvide Bus, som således flyttes fra Barak H4 til Egmonthallen fra juni til december 2015. Noget af en logistisk operation, der bl.a. omfatter en nedhejsning af den gamle bus gennem Egmonthallens tag. Det er tanken, at bussen i samme forbindelse gennemgår konservering i Brede.

Henrik Skov Kristensen har i 2014 færdiggjort fire artikler til et kommende bind 5 i et engelsk-sproget flerbindsværk om tyske lejre og fængsler i det tysk-besatte Europa. Værket er kompileret og redigeret af Martin Dean fra Holocaust Memorial Museum i Washington. De fire artikler er »German-Danish Relations«, »BdS København«, »Horserød PGL (Polizeigefangenenlager)« og »Frøslev PGL«.

Henrik Skov Kristensen har endvidere arbejdet på en komparativ afhandling om internerings- og straffelejre for landssvigere i Danmark, Norge, Nederlandene, Belgien og Frankrig under disse landes retsopgør efter Anden Verdenskrig.

Overinspektøren indtrådte i 2014 i et nyetableret »Advisory Board« for

Historisk Samling for Besættelsen (HSB) i Esbjerg, som er fusioneret med det relativt nyetablerede Sydvestjyske Museer, ligesom han i løbet af året afholdt 23 eksterne foredrag/forelæsninger om forskellige emner. Sammenhængene var forskellige; således viste han på den københavnske Kulturnat et stort publikum rundt i det tidligere Shellhus, hvor Det tyske Sikkerhedspoliti havde hovedkvarter under Besættelsen. Bygningen, som blev totalt udslettet ved et britisk luftangreb i marts 1945, bebos i dag af Kammeradvokaten.

Museumsinspektør Dennis Larsen holdt i 2014 12 eksterne foredrag og publicerede desuden et bogværk sammen med lektor Therkel Stræde fra Syd-dansk Universitet med titlen *En skole i vold. Bobruisk 1941-44. Frikorps Danmark og det tyske besættelsesherredømme i Hviderusland*. Henrik Skov Kristensen har fået publiceret følgende i 2014:

»Fra Ehrenhain til Gedenkstätte. Erindringspolitik og -kultur under forandring i det tyske mindretal« i Anne Blond, Kim Furdal og Carsten Porskrog Rasmussen (red.): *Forundringsparat. Festskrift til Inge Adriansen*, s. 135-154.

»Fra Ehrenhain til Gedenkstätte«, kronik i *Jyllands-Posten* den 29. november 2014.

Anmeldelse af Steffen Werther: *SS-Vision und Grenzland-Realität. Vom Umgang dänischer und »volksdeutscher Nationalsozialisten in Sønderjylland mit der »grossgermanischen« Ideologie der SS* i *Historische Zeitschrift* // Band 298 // 2014.

»Besættelsestiden bliver ved med at besætte os. Hvorfor?« i *Nyt fra Frøslev-lejren*, marts 2014 nr. 97, s. 4-17.

Henrik Skov Kristensen har endvidere fungeret som censor i historie ved landets universiteter samt som fagfællebedømmer af videnskabelige publiceringer.

Nationalmuseets nye ledelsesstruktur

Pr. 1. januar 2014 fik Nationalmuseet en ny ledelsesstruktur, som bl.a. medførte, at en ny enhed, omfattende Frihedsmuseet, Frøslevlejrens Museum, Tøjhusmuseet og Orlogsmuseet, blev etableret. Navnet på den nye enhed er Krig og Besættelse, og den ledes af Jens Carl Kirchmeier-Andersen.

Henrik Skov Kristensen

Museum Sønderjylland

I 2014 har museets drift været præget af en meget stram budgetstyring og underskuddet på 4,3 mio. kr. i 2013 er vendt til et overskud på knap 5,5 mio. kr. Dette er i sig selv tilfredsstillende, men den fortsatte »afmatning« i donationer fra fonde m.v. har medført, at der ikke har kunnet arbejdes videre eller kun i begrænset omfang med en række projektforslag – bl.a. et omfattende kulturturismeprojekt omkring Første Verdenskrig i Sønderjylland og planerne om udbygning af Kunstmuseet i Tønder og på Brundlund Slot er sat i bero.

Et væsentligt fokuspunkt har været drøftelse og implementering af museets strategi- og udviklingsplan 2014-18. Planen, der er godkendt af bestyrelsen og tiltrådt af de fire sønderjyske tilskudskommuner i foråret 2014, giver et godt udgangspunkt for den udvikling af museet, der skal arbejdes hen imod i de kommende år.

Der er fortsat arbejdet målbevidst på at skabe synlig ledelse, fælles information, fælles identitet og samtidig plads til faglig forskellighed på tværs af fagområdernes geografiske spredning i hele landsdelen – et arbejde der lykkes mere og mere succesfuldt inden for rammerne af Museum Sønderjylland.

Det er meget glædeligt, at museet i 2014 har oplevet en stigning på ikke mindre end 25 % i besøgstallet fra 240.000 i 2013 til 302.000 i 2014 – bl.a. som følge af markeringen af 150-året for 1864 og 100-året for Hans J. Wegners fødsel.

I forhold til arbejdet med den sønderjyske kulturarv er indsatsen opretholdt og det gode og tillidsfulde forhold til museets fire tilskudskommuner er udbygget. I forhold til Kolding Kommune er det en optimal beslutning for museet, at det arkæologiske ansvarsområde fortsat er forankret i museets arkæologiske afdeling.

De enkelte fagområders aktiviteter, udstillinger m.v. har fået god og positiv modtagelse såvel i pressen som blandt publikum, og samarbejdet med andre museer og universiteter i både ind- og udland er fortsat udbygget. Museet deler for de fleste afdelingers vedkommende ansvarsområde med museer i Sydslesvig, og det grænseoverskridende samarbejde er derfor også i 2014 styrket yderligere.

De konkrete indsatsområder i 2014

Økonomi: Det fokus, som både ledelsen og de enkelte afdelinger har haft på økonomistyring og vurdering af aktivitetsudviklingen samt museets udgiftsniveau i forhold til indtægterne, er yderligere intensiveret i 2014, og det er tilfredsstillende, at underskuddet på godt 4 mio. kr. i 2013 er vendt til et overskud i samme størrelsesorden i 2014.

Museets økonomi har de seneste år været under pres som følge af besparelser i både de statslige og kommunale tilskud kombineret med en række nye udgiftskrævende aktiviteter. Selv om der over de sidst par år er indfaset en forhøjelse af billetpriserne, beslaglægger udgifter til bygninger, vedligehold, forsyningsafgifter, faste udstillinger, fast løn, administrative udgifter til løn-, økonomi- og it-systemer en stadig stigende del af basisbudgettet.

Det betyder igen, at udgifter til forskning, publikationer, særudstillinger, anskaffelser og udvikling af museet i almindelighed i stigende grad er afhængige af eksterne tilskud fra fonde, gaver og tilskud fra bl.a. Kulturstyrelsen samt ikke mindst en høj grad af frivillig arbejdskraft i museets forskellige afdelinger.

Denne udvikling kræver en stigende styringsmæssig indsats af både museets ledergruppe og administration. Der tænkes her på bl.a. bemanning af projekter og opgaver, der er eksternt finansierede, hvor personalestaben skal tilpasses varierende indtægter – eksempelvis på det arkæologiske område.

Der er i 2013 indgået en økonomiaftale med de fire sønderjyske kommuner, som dels skal sikre museets driftsgrundlag i de kommende 3 år, dels give kommunerne og museet en større budgetsikkerhed.

For en mere detaljeret fremstilling af museets økonomiske forhold og resultater henvises til det godkendte årsregnskab med tilhørende ledelsesberetning.

Museumsfaglige aspekter: Implementeringen af museets Strategi- og Udviklingsplan for perioden 2014-18 er fortsat den væsentlige og gennemgående opgave i museet i de kommende år. Planen omfatter en række museumsfaglige emner, bl.a.: Samlingernes opbevaring, sikring, magasinforhold, registrering m.v.; Forskning og indsamling; Formidling; Nationalt og internationalt samarbejde; Større projekter og udstillinger i perioden; Fysiske rammer og udbygningsplaner; Fagområdernes målsætninger og særlige arbejdsindsats i perioden.

Større indsatsområder i perioden: Museet har i 2014 arbejdet med en række konkrete projekter, bl.a. i forbindelse med markering af en række jubilæer, der »har ramt eller rammer os« i de kommende år – herunder: Markering af 150-året for krigen i 1864; Markering af 100-året for Første Verdenskrigs udbrud i 1914 og krigen videre forløb; Markering af 100-året for Hans J. Wegners fødsel i 1914; Markering af 500-året for Reformationen i 1517; Markering af 100-året for salget af de Dansk Vestindiske Øer i 1917.

Desuden arbejdes der fortsat med det tætte samarbejde hen over den dansk/tyiske grænse i Slesvig-Holsten, hvor der bl.a. inden for arkæologien i 2014 er fortsat en fælles dansk/tyisk forskningsgravning ved Danevirkes port (fondsfinansieret).

Fysiske rammer og udbygningsplaner: Der foreligger i øjeblikket en række mere eller mindre konkretiserede udbygningsplaner for Museum Sønderjyllands forskellige afdelinger – planer som der også i 2014 og fremefter er og vil blive arbejdet videre med: Nyt tidssvarende fællesmagasin med tilhørende konserveringsværksted til erstatning for nuværende utidssvarende faciliteter i lokaler tilhørende Kolding Kommune; Udstillingsfaciliteter m.v. omkring Første Verdenskrig baseret på Zeppelinbasen i Tønder og Sikringsstilling Nord; Industrimuseum ved Cathrinesminde Teglværk; Nybygning ved Brundlund Slot til samlingen af sønderjysk kunst; Udvidelse af Tønder Kunstmuseum til designudstilling.

Fagområdernes målsætninger og særlige arbejdsindsats i 2014

Nedenstående er en summarisk beskrivelse af de enkelte fagområdets faglige resultater i 2014.

Sønderjyllands arkæologi

Årets hovedpunkter, ud over gennemførelsen af et større antal prøve- og udgravninger, var:

1: En fornem bevilling fra Velux-Fonden gjorde det muligt for to af afdelingens museumsinspektører, Pernille Kruse og Lilian Matthes, at blive frikøbt til at gennemføre projektet »Materiel kultur og social organisation i Bronzealderen«. Som en del af projektet blev der gennemført 14C-dateringer af mere end hundrede kogestensgruber i et stort kogestensgrubefelt ved Rødekro. Projektet afsluttes 2015 og publiceres i 2016.

2: Efter længere forberedelse kunne afdelingen åbne en nyopstilling af Ejsbølfundet i den permanente udstilling. Sammen med den i 2013 nyåbnede vikingetidsudstilling, betyder det, at en væsentlig del af yngre jernalder i udstillingen nu er fornyet.

3: Nyopstilling fandt naturligt sted i sammenhæng med udgivelsen af det store værk om Ejsbølfundet: Hans Chr. Andersen & Anne Nørgaard Jørgensen: *Ejsbøl Mose. Die Kriegsbeuteopfer im Moor von Ejsbøl aus dem späten 1. Jh.v. Chr. bis zum frühen 5.Jh.n. Chr. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter*, 80. Afdelingen var også ansvarlig for redaktion og var desuden medudgiver af bogen i samarbejde med Jysk Arkæologisk Selskab.

4: I 2014 udkom bind 26 af den internationale tidsskriftserie Château Gaillard, der præsenterer indlæg holdt på de internationale konferencer, der afholdes hvert andet år under samme navn. Den 26. konference blev afholdt i Sønderjylland 2012 i et samarbejde med afdelingen, der også har medfinansieret og står som medudgiver af konferencebindet.

5: Desuden var afdelingen medudgiver i et samarbejde med NordseeMuseum-Nissenhaus Husum af museumsinspektør Frauke Wittes bog: *Bemalte Teller im Garten* om et arkæologisk undersøgt pottemagerværksted fra 1600-tallet i Husum.

6: Afdelingen var endelig medudgiver af Angelica Abegg-Wigg: *Das Nydamboot/Nydambåden* (alle udstillingsteksterne til den store udstilling på Gottorp om Nydambåden). Teksterne var oversat fra dansk til tysk af museumsinspektør Lilian Matthes.

7: For 15. gang siden begyndelsen af 90'erne afviklede afdelingen i et samarbejde med Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein og det arkæologiske institut på universitetet i Kiel konferencen *Arkæologi i Slesvig/Archäologie in Schleswig* på Jaruplund Højskole. Foredragene publiceres i vores fælles tidsskrift af samme navn i 2015.

8: Afdelingen oversatte og udgav en tysk/hollandsk brochure om den såkaldte Helgoland-flint. Den trykte brochure, der indeholder beskrivelser og fine fotografier af de forskellige flinttyper fra øen, er efterfølgende blevet uddelt gratis til landets forskellige amatørarkæologiske foreninger. Håbet er ad den vej at finde frem til hidtil ukendte fund af genstande i Helgoland-flint i Danmark. Pt. har det givet enkelte resultater.

9: Afdelingen deltog igen med stor succes i renæssancemarkeringen under Hertug Hans festen i Haderslev, samt for fjerde år i træk i et telt på fællesdyrskuet i Aabenraa, som vi deler med de sønderjyske kommuner. Her formidler afdelingen fredede fortidsminder samt sten- og jorddiger for interesserede landmænd. Teltet har et anslået besøgstal på omkring 1.000. Afdelingen deltog desuden som sædvanlig i Forskningens Døgn og Naturvidenskabsfestivalen, i begge tilfælde med igangværende udgravninger. Desuden blev der afholdt velbesøgte Åbent Hus-arrangementer på tre større udgravninger, ligesom afdelingen deltog aktivt i Bane Danmarks to oplysningsarrangementer om det nye dobbeltspor i Sønderjylland.

10: I løbet af efteråret 2014 har de ti såkaldte »tilsynsmuseer« sammen med Kulturstyrelsen afholdt møder, der førte til underskrivelsen af en aftale om fortsættelsen af berejsningen af de fredede fortidsminder og beskyttede sten- og jorddiger. Dette indebærer, at afdelingen fortsat varetager dette arbejde for styrelsen i de fire sønderjyske kommuner samt Kolding Kommune i perioden 2015 til 2017.

11: Museet gennemførte inddragelsen af Guldhornenes fundsted, gravhøjen

ved Skelde samt Ejsbøl Mose i det store nationale formidlingsprojekt »Danmarks Oldtid i Landskabet«. Arbejdet foregik i et samarbejde med Kulturstyrelsen.

12: Der blev afholdt to særudstillinger på afdelingen, én om ulven, dens biologi og historie, samt én om gravplads fra romersk jernalder i anledning af, at en efterkommer efter finderens bragte en urne med indhold tilbage til museet, så den kunne forenes med de urner, der var arkæologisk udgravede.

13: Anne Eeg Larsen, kandidatstuderende på middelalder- og renæssancearkæologi, gennemførte som projekt en udvælgelse og beskrivelse af en række af Haderslevs fine huse, henholdsvis i midtbyen og i området omkring museet. Registreringen skal danne grundlaget for to arkitekturvandringar igennem byen.

Udgravninger: Afdelingen foretog i 2014 i alt 39 større prøvegravninger og 14 mindre (egenfinansierede). Afdelingen foretog i 2014 i alt 22 arkæologiske udgravninger.

Særligt skal her nævnes fortsættelsen af den A.P. Møller-finansierede udgravning af porten gennem Danevirke, som afdelingen gennemførte sammen med kollegerne på Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein. Udgravningen blev gennemført af det samme blandede hold, der gravede i 2013. Også i 2014 var det Museum Sønderjylland – Arkæologi Haderslev, der administrerede bevillingen. Udgravningen har tilvejebragt megen ny viden om dette Nordeuropas største fortidsminde. Vigtigst er det, at det er lykkedes at datere den næstældste vold i Danevirke til anden halvdel af 400-tallet, hvilket betyder, at Danevirke er anlagt samtidig med, at de store våbenofringer i moserne ophører. Men udgravningen har bidraget med megen anden ny viden om anlægget, der nu skal bearbejdes.

Derudover skal særligt nævnes udgravningen af Pythuse, en stor og velbevaret landsby fra vikingetiden liggende lige oven for Allsund-broen på Sundvedsiden. I samme område fandt udgravningen Vaskilde sted, en undersøgelse af en gård i Dybbøl nogle hundrede meter syd for kirken. Gården kunne følges fra engang i 1100-tallet og helt frem til det stuehus fra omkring 1800, der blev nedrevet for at give plads til et nyt hus. Igennem alle århundrederne havde gården ligget på samme plads. Endelig gennemførtes en langvarig udgravning i dæmningen mellem Gram Slot og Gram Gård. Dæmningen skulle gennembrydes for at give plads til snæblen, og derved dukkede mange pælespæringer, spunsvægge, broanlæg og lignende op inde i den nuværende dæmning. De ældste anlæg var opført i 1300-tallet, og der kan ikke længere være tvivl om, at også det ældste Gram, den første borg på stedet, må have ligget der, hvor slottet endnu ligger.

Publikationer: Andersen, Hans Chr. H. & Anne Nørgård Jørgensen: *Ejsbøl Mose. Die Kriegsbeuteopfer im Moor von Ejsbøl aus dem späten 1. Jh.v. Chr. Bis zum frühen 5.Jh.n. Chr.* Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter, 80, Århus. Eisenschmidt, Silke: »Aristokrati i vikingetidens Sønderjylland – to regioner med forskelligt fundmateriale«, i Lyngstrøm, H. & C.A. Sonne (red.): *Vikingetidens aristokratiske miljøer*. Seminar Københavns Universitet. København, s. 89-92. Ethelberg, Per & Tenna R. Kristensen: »Den ukendte soldat«, i *Arkæologisk Forum* nr. 31, s. 8-14. Ethelberg, Per: »Slesvig som grænseland i 1.-2. årh. e.Kr.«, i Blond, Anne,

Kim Furdal og Carsten P. Rasmussen (red.): *Forundersparat. Festschrift til Inge Adriansen*, s. 247-268. Ethelberg, Per: »Early state formation in southern Scandinavia i 1st-4th century AD«, i Stidsing, Ernst, Karen Høilund Nielsen and Reno Fiedel (red.): *Wealth and Complexity. Economically specialised sites in the Late Iron Age Denmark*, Århus, s. 157-178. Hirsch, Klaus: »Neue und alte Funde aus rotem Helgoländer Flint in Dänemark und Schonen«, i *Siedlungs- und Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet / Settlement and Coastal Research in the Southern North Sea Region*, nr. 37, Rhaden, s. 75-90. Madsen, Lennart S.: »Catharinahjemmet og Haderslevs eneste æresborger«, i *Sønderjysk Månedsskrift*, s. 151-155. Madsen, Lennart S.: »Haderslevs udvikling 1150-1920«, i *By & Land*, marts, s. 4-7. Madsen, Lennart S.: »Statuen af Kejser Wilhelm I i Haderslev«, i *Sønderjysk Almanak* 2015, s. 157-161. Madsen, Lennart S.: »Mellem hertuger, grever og konger – borgen Tørring i middelalderen«, i Mikkelsen, Lis, Frode Sørensen og Ingolf Haase (red.): *Fyrretyve fortællinger fra Sønderjylland*, Tønder, s. 43-52. Madsen, Lennart S.: »Sønderjyske borge på hertug Abel og hans sønners tid«, i Blond, Anne, Kim Furdal og Carsten P. Rasmussen (red.): *Forundersparat. Festschrift til Inge Adriansen*, s. 269-292. Madsen, Lennart S. & Mette S. Kristiansen og Michael Andersen: »Arkæologisk strategi for den middelalderlige landbebyggelse«: Kulturstyrelsens hjemmeside: <http://www.kulturstyrelsen.dk/kulturarv/fortidsminder/arkaeologi-paa-land/museernes-arkaeologiske-arbejde/arkaeologiske-strategier/middelalder-landbebyggelse>. Nielsen, Heidi Maria Møller: »»Lost and forgotten«: the Castles of Eric of Pomerania in the Duchy of Schleswig«, i *Château Gaillard 26. Château et frontière*, Caen, s. 261-273. Witte, Frauke: *Bemalte Teller im Garten*, Husum.

Andet publikationsarbejde: Afdelingen er repræsenteret med medarbejdere i følgende redaktioner: *Arkæologi i Slesvig/Archäologie in Schleswig*, *Arkæologisk Forum*, *Langs Fjord og Dam*, Museum Sønderjyllands redaktionsgruppe, *Sønderjysk Månedsskrift*.

Desuden er Mads Leen Jensen formand for den fællesmuseale forening MUD.

Registrering: Afdelingen har på nuværende tidspunkt udarbejdet genstandsbeskrivelse for ca. 98 % af museets genstande og har offentliggjort omkring 85 % af museets sagsnumre på Museernes Samlinger.

I 2014 blev den tidligere Sønderborgsamling indført i Museernes Samlinger, og der findes nu kun enkelte, ganske små arkæologiske genstandssamlinger tilbage på de øvrige afdelinger af Museum Sønderjylland, der ikke er overdraget til Haderslev og registreret. Desuden påbegyndtes i et samarbejde med afdelingen en indføring i Museernes Samlinger af den sidste del af den arkæologiske genstandssamling på Koldinghus.

Beretninger: Afdelingen har gjort et ihærdigt forsøg på at indhente det store beretningsefterslæb, efter en aftale indgået med Kulturstyrelsen i 2012. Der mangler dog stadig et større antal beretninger.

Sønderjyllands historie

Sønderborg Slot

Udstillinger: Årets hovedudstilling *Mennesker i krig* om krigen 1864 set gennem 30 enkeltpersoner blev vist april-oktober. Udstillingen omfattede desuden danske og tyske historiemalerier og flere digitale elementer. Udstillingen blev til i et tæt samarbejde mellem Sønderborg Slot og Schleswig-Holsteinische Landesbibliothek. Den blev vist på Landesbibliothek fra november 2013 til marts 2014, og fra Sønderborg Slot fortsatte den til Nationalmuseet, der viste den vinteren 2014-15. Udstillingen er ledsaget af et stort katalog med en række større bidrag.

I foråret vist en række mindre udstillinger: I januar en udstilling om Christian IX i anledning af 150-året for det glücksborgske dynasti; januar-marts udstillingen *Opbrud-Opgør* om de to mindretal i grænselandet i årene lige efter Anden Verdenskrig; januar-marts en udstilling om 1864 i filatelien; i februar udstillingen *Medborgerskab* om handicappede.

I februar åbnede i landdagen i Kiel udstillingen *Fra Fjendskab til Forsoning* om den nationale udvikling i grænselandet de sidste 200 år med hovedvægt på dels krigen 1864, dels de to mindretal. Den har siden været vist bl.a. på ambassaden i Berlin, i det danske kulturinstitut i Bruxelles, hos begge mindretal og i Folketinget.

Anden formidlingsvirksomhed: Som alle andre år gennemførtes et meget stort antal rundvisninger, skoleforløb mv. Museets inspektører afholdt mere end 140 foredrag og andre arrangementer uden for huset.

Hertil kommer en række digitale projekter. Museet realiserede en app om spor af Første Verdenskrig i det sønderjyske landskab og en app om kampene på Dybbøl, ligesom en eksisterende app »Rute 1864« blev stærkt udvidet. Fra august åbnede hjemmesideprojektet »denstorekrig1914-18«, som 100 år forskudt bringer daglige nyhedsopdateringer om Sønderjylland og sønderjyder under Første Verdenskrig. Den har vakt stor interesse og har 40-50.000 månedlige visninger.

Forskning: Peter Dragsbos forskningsprojekt om arkitektur som led i den kulturelle og politiske kamp i grænselande i årtierne omkring år 1900 blev afsluttet med udgivelsen af bogen *Arkitektur til grænsen*.

I november markerede museet Inge Adriansens 70-årsdag og 45-års jubilæum tidligere på året med festskriftet *Forundringsparat*, som rummer bidrag af flere af museets medarbejdere. Bl.a. har Carsten Porskrog Rasmussen analyseret anetavlerne i slotskirken i ny sammenhæng, og René Rasmussen satte fokus på et par hidtil oversete arrestationer af dansksindede i 1914.

Inge Adriansen udgav selv en lang række værker. Sammen med Carsten Bregnhøj har hun redigeret bogen *Maske og Forklædning*, hvor hun selv har skrevet fire bidrag.

Hun har fortsat sin markante forskning om nationale symboler og historiebrug med adskillige arbejder. En engelsksproget artikel handler principielt om erindring og glemsel i grænselandet. En artikel i en publikation fra museet KØS handler om Istedløven, og en artikel i et tysk tidsskrift om dannebrog som nationalt symbol.

Både hun og René Rasmussen har beskæftiget sig med krigen 1864. Inge

I anledning af museumsinspektør på Sønderborg Slot Inge Adriansens 70 års fødselsdag har 18 kollegaer valgt at markere hendes fødselsdag med et festskrift, som bærer det markante budskab »Forundringsparat«. Hver har bidraget med en artikel inden for emner og områder, som Inge Adriansen har beskæftiget sig med. Foto: Museum Sønderjylland – ISL, Lokalhistorie.

Adriansen bidrog til udstillingskataloget med en stor artikel om 1864 i historiemaleriet, mens René Rasmussen udgav en artikel om, hvordan krigen blev oplevet af dansksindede i Flensborg.

Begge har ligeledes beskæftiget sig med Første Verdenskrig. Inge Adriansen har udgivet artikler dels om kostskikke, dels en persons åbenbaringer, mens René Rasmussen har bidraget med en indledning til årets årbog: en kommenteret genudgivelse af historien om det tyske regiment 86 under Første Verdenskrig.

Indsamling og registrering: Der er erhvervet genstande på mange områder. En indsamling er indledt af genstande, der knytter sig til brugen af ordet »mojn«. I 2014 erhvervedes desuden et stort antal grafiske blade om krigen 1864.

Afdelingen har sammen med andre afdelinger gennemført en stor gennemgang af hele genstandsområdet »landbrug«. Der er også foretaget en omfattende samlingsgennemgang og forbedret registrering for store dele af samlingerne vedrørende Første Verdenskrig.

Institut for Sønderjysk Lokalhistorie

Udstillinger: I samarbejde med Aabenraa bibliotek vistes to udstillinger: *Sønderjyder i Krig* om lokale konsekvenser af krigene 1864, 1870-71 og 1914-18 og *Med Gud for Kejser og Fædreland* om skolevæsenet på landet 1872-1920.

Anden formidling og registrering: ISL indledte et omfattende projekt om at digitalisere en stor del af den meget store billedsamling og tilgængelige den på platformen »Sønderjyske billeder« - et arbejde, Sønderborg Slot også deltog i.

Forskning: Der er forsket på flere felter. Kim Furdal fortsatte sin forskning om det lokalhistoriske arbejde i Danmark og særligt Sønderjylland og har på dette område udgivet flere artikler i årets løb.

Et større projekt har handlet om at kortlægge kulturarven i Løjt Sogn. Projektet udmøntes i en bogudgivelse i 2015. Videre har Kim Furdal forsket i skolen under tysk styre.

Sønderjyllands Erhvervshistorie

Kulturhistorie Aabenraa

Særudstillinger: Særudstillingen *Æ kyst – Sønderjylland og Kina* dannede frem til den 14. september 2014 rummen for en række arrangementer om emnet »Kina«. I december vistes juleudstillingen *Oldemors Juletræ*.

Anden formidling: Årets foredragsrække indeholdt foredrag om både byhistoriske og maritime emner. Byhistorien blev derudover formidlet gennem byvandring, samtidig med at museet var repræsenteret ved julemarkedet i »Julehjerterbyen« på Storetorv. Blandt museets udendørs arrangementer kan nævnes værftsdagen på Kalvø samt regattaen og havnefestivalen »Kongelig Classic«.

For børn havde museet en række formidlingstilbud, bl.a. maritime aktiviteter, Nat på museet og diverse workshops.

Forskningsvirksomhed og projektsamarbejde: Museumsinspektør Mikkel Leth Jespersen afsluttede forskningsprojektet »Et globaliseret lokalsamfund. Ude og hjemme med Aabenraa-søfarten under 1800-tallets kolonialisme« med bogen *Kaptajner og kolonier*. Som afslutning på dette projekt og samtidig som begyndelse på et internationalt samarbejde omkring kolonialisme i anledning af 100-året for salget af de dansk-vestindiske øer arrangerede museet en konference med deltagere fra både Danmark og Tyskland. Derudover indgår museet bl.a. sammen med Moesgård og Nationalmuseet i et samarbejde om dets etnografiske samlinger.

Som del af projektet »Kongelig Classic« var museet tovholder for netværks-samarbejdet mellem maritime aktører i Region Sønderjylland/Schleswig: www.denmaritimearv.eu

Samlinger og bevaring: Museets arbejde med gennemgangen af dets samling af landbrugsredskaber og landkøretøjer fortsatte i tæt samarbejde med de andre kulturhistoriske afdelinger i Museum Sønderjylland.

Jacob Michelsens Gård

Formidlingsarrangementer: På Jacob Michelsens Gård startede året med et fastelavsarrangement (2. marts). I løbet af sommeren arrangeredes der to bageweekender, hvor gårdens gæster bl.a. kunne opleve kurveflet, slyngning af hon-

ning, forskellige dyr og et høstmarked. Gårdens omgivelser og en særudstilling om fodskamler og sofapuder formidlede sammen med gårdens engagerede frivillige et levende indtryk af livet anno dazumal. I sammenhæng med udstillingen skrev tre af gårdens frivillige en artikel om gårdens særudstilling til tidskriftet *Tenen*. Året afsluttedes med den traditionelle julebageweekend.

Anden formidling: Årets højdepunkt var et egnesspil, som fortalte om familien Michelsens oplevelser på gården frem til Første Verdenskrig. Stykket var skrevet af Kim Asmussen og blev opført af skuespillere fra Det Lille Teater, Aabenraa. Derudover dannede gården kulisse for nogle scener af filmen *9. april*.

Cathrinesminde Teglværksmuseum

Udstillinger: Udstillingssæsonen blev indledt af Broagerlands Kunstforening fra 30. marts til 27. april. Sommerens særudstilling (7. maj-19. september) var en genopsætning af *Grønland – æ potfabrik* fra 2006. Sundeved Husflid udstillede husflidsarbejder 21. september, og fra 26. september til 26. oktober vistes udstillingen *Arkitekt i fire verdensdele* om arkitekten Hans Munk Hansen. Cathrinesminde Julemarked fandt sted 22.-23. og 29.-30. november.

Der blev oprettet et *mediehjørne* i udstillingerne, hvor man kunne komme på guiden Industrimuseum Slesvig, se de små film *Gode historier fra Sønderjylland* og besøge webdugaverne af tre særudstillinger: *Sønderborg Gasværk, Motorfabrikanter i Sønderjylland* og *Grønland – æ potfabrik*. Der blev opsat QR koder på teglværket, hvor man med smartphone kan tage en omvisning med små foredrag på dansk. *Teglværkstien* og *Egersundguiden* er oprettet som smartphone guides på app'en k-now.

Cathrinesminde bidrog med en særudstilling til 250-års jubilæet for fajanceproduktionen i Kellinghusen.

Det store arrangement i 2014 var egnesspillet om 1864 *Skudt i grus. Bombardementet af Sønderborg*, 11.-15. juni. Der holdes adskillige foredrag på teglværket hvert år.

Publikationer: Museets årsskrift nr XXVII: Hans Wolf: »Teglværksejer Hol-lensen. Brevveksling fra Østfronten 1915-18 og dagbøger 1930-43«. Første bind i serien Danmarks Teglværker: Verner Bjerger og Jacob Hanquist Petersen: *Danmarks Teglværker – Horsens Kommune*. Andet bind i serien Danmarks Teglværker: Jørgen G. Berthelsen: *Danmarks Teglværker – Fredensborg og Hørsholm Kommuner*. Museumsinspektør Torben A. Vestergaard har bidraget til både Sprogforeningens bog *Fyrretyve fortællinger fra Sønderjylland* og til *Forundringsparat. Festskrift til Inge Adriansen*.

Forskningsvirksomhed og projektsamarbejde: Kirsten H. Clausen har foretaget samlingsregistrering af arkivalier og genstande for Fuglsang A/S i Haderslev. Desuden har Cathrinesminde deltaget i industrikultursamarbejde med museer og foreninger i Slesvig-Holsten, i Interreg projektet »Maritimes Erbe/Den maritime arv« og i Sønderborg Kommunes SAVE registrering af bevaringsværdige bygninger på Broagerland.

Oldemorstof

Udstillingsvirksomhed: På formidlingssiden bød året på en særudstilling om folkeskolen på landet i Slesvig 1814-2014 (1. april-31. oktober) samt en særud-

stilling om påklædningsdukkens historie og samlerkulturen omkring dem i både Danmark og Tyskland (1. maj-31. oktober).

Anden formidling: I påsken afholdt museet for sidste gang »Det Sønderjyske Kaffebord« i den traditionelle form. I fremtiden holder museet sig til nogle mindre kaffebordsarrangementer i tæt samarbejde med engagerede frivillige og med en større formidlingsdel. Generelt arbejder museet på at formidle flere elementer af regionens levende kulturarv.

Samlinger og bevaringsindsats: Museets arbejde med gennemgangen af dets samling af landbrugsredskaber og landkøretøjer fortsatte, og afdelingens inspektør Mads Mikkel Tørsleff gennemgik Museum Sønderjyllands kulturhistoriske afdelingers landbrugssamlinger med henblik på kassation bl.a. i samarbejde med Landbrugsmuseet Gl. Estrup. Det omfattende arbejde kunne ikke helt afsluttes pga. den i den forbindelse konstaterede forurening af magasinet. Som et led i bestræbelserne på at føre varetagelsen af samlingerne op på et forsvarligt niveau er der sket forskellige bevaringsmæssige forebyggelses- og overvågningsindsatser i forhold til lyspåvirkning og indeklima.

Slesvigske Vognsamling

Udstillingsvirksomhed: Den permanente udstilling blev udvidet med flere værksteder (bl.a. et sadelmagerværksted), som viser og anskueliggør de håndværk, som har med fremstillingen af hestevogne at gøre. Derudover blev der sat mere fokus på opspændingen af heste til vogne og den kultur, som vedrører selve hestevognskørslen.

Formidling og aktiviteter: Slesvigske Vognsamling har haft meget aktivitet på værkstedet. Hejseværket til Dybbøl blev afleveret og værkstedet har påbegyndt arbejdet med en rekonstruktion af en middelalderlig fruervogn. Derudover igangsattes et større renoveringsprojekt af Dybbøls fæstningsrappert. Værkstedaktiviteterne giver os både ny viden om museets egen samling, men er samtidig del af afdelingens formidlingsindsats.

Samlingen: Samlingen er ved at blive gennemgået og systematiseret både i udstillingen og på magasinet. Dette gælder også den meget store samling af bidsler og lign., som museet modtog for få år siden, og som på sigt (delvis) skal vises i udstillingen.

Sønderjysk Kunsthåndværk og Kunstindustri Kulturhistorie Tønder

Udstillingsvirksomhed: Frem til 4. maj 2014 vistes særudstillingen *Tradition og Fornyelse – om kniplersken Inge Wind Skovgaard*. Udstillingen blev åbnet i forbindelse med Tønder Kniplingsfestival 2013. Fra den 21. juni (til 6. april 2015) vistes særudstillingen *Troens landskab – Religion i Vestslesvig før og nu*.

Foruden foredragsrækker arrangerede Kulturhistorie Tønder også i 2014 en lang række andre formidlingsarrangementer, fordelt hen over året: Månedlige kulturhistoriske strikkecaféer, mølledag, stoledag, kulturhistoriske vandringer.

Året var i høj grad præget af museets medvirken i Interreg 4 A-projektet »Musik og religion fra Ribe til Rendsborg« (i samarbejde med Gottorp Slot og Løgumkloster Kirkemusikskole), hvori udstillingen *Troens landskab* også ind-

En kniplingskræmmers huserererskrin. Kræmmeren havde skrinet på ryggen, når han gik til marked. Foran skrinet ses dets indhold: Prøvebøger med kniplingsprøver, en delbar-alenstok og et viklebræt med kniplinger omkring. Foto: Museum Sønderjylland – Kulturhistorie Tønder.

gik. Anledningen var 250-året for salmedigteren H.A. Brorsons død, og emner i tilknytning til Brorson og pietismen prægede foredrag, musikaftener og mange andre arrangementer i årets løb. I forbindelse med udstillingen har der været afholdt mange rundvisninger, bl.a. for konfirmander.

Forskningsresultater: Seniorforsker Inger Lauridsen afsluttede i 2014 sit forskningsprojekt med titlen »Den tønderiske kniplingsindustri 1600-1864, dens internationale baggrund, økonomiske betydning, nationalt og regionalt, samt den sociale historie vedrørende kniplerskernes liv og arbejdsvilkår og disses forholds indvirkning på Hertugdømmet Slesvig og især på Tønderregnen«. Projektet finansieres af Carlsbergfondet, og bogen i tilknytning til projektet forventes at udkomme i efteråret 2015.

Derudover har museets inspektører skrevet artikler til tidsskrifter og bøger, bl.a. i forbindelse med Hans J. Wegners 100-års-jubilæum.

Drøses Hus

29. marts 2014 åbnede særudstillingen *I tråd med tiden – kniplingshistorie fra 1900 til i dag*. Udstillingen fra 2013 *Løver, kroner og monogrammer – Grev Axel af Rosenborgs kniplingssamling*, en enestående samling af europæiske kniplinger tilhørende Grev Axel af Rosenborg, fortsatte i 2014.

Højer Mølle

Udstillingen *Det daglige brød – brød og bagning gennem 2000 år* blev udbygget og fornyet.

Der er fortsat en gennemgang, konservering og registrering af afdelingens samling til Regin. Inspektøren har været meget involveret i formidlingsprojekter i Vadehavets Formidlerforum sammen med de øvrige museer langs Vadehavet.

Skærbæk

Museet fortsætter den påbegyndte gennemgang og registrering af museets samling. Udstillingen *Lakolk – før og efter dæmningen* om etableringen af Nordsebadet Lakolk i 1898, som lagde grunden til Rømøs turisme, fortsatte i 2014.

Ehlers Lertøjssamling

Der arbejdes fortsat med digitalisering af afdelingens genstandsregistrant. På Ehlers Lertøjssamling havde man også i 2014 flere formidlings tiltag i samarbejde med lokale musikere og teaterfolk.

Naturhistorie og Palæontologi

Vi har på naturhistorisk afdeling fokus på at styrke forskningsindsatsen omkring vores kerneområde, det sent Miocæne hav, herunder især de fossile hvaler. Vores ph.d.-studerende har fortsat sit arbejde med beskrivelsen af en ny art af uddøde næbhvaler, samt hvilken betydning fundet har for vores viden om den evolutionære udvikling af fødefangst og dybhavsdykning. Med støtte fra Kulturministeriets Forskningsudvalg har vi ansat en forsker fra Ukraine, der skal genbeskrive et fossil fra Gramleret, som repræsenterer en endnu ubeskrevet familie af uddøde bardehvaler. Der arbejdes også på et forskningsprojekt omkring udviklingen af marsvins hørelse sammen med forskere fra SDU, DMU, SNM og Harvard. Dermed har vi i øjeblikket Europas største forskningscenter i fossile havpattedyr.

Vi havde fornøjelsen af at starte året med udgivelsen af Museum Sønderjyllands årbog *Havet i Leret* af Flemming Roth. Særudstillingen af Statens Naturhistoriske Museums dinosaurer og mesozoiske havdyr stod året ud. Med udstillingen har vi afprøvet en mere direkte formidlingsform vha. stikord og 1. persons historiefortælling. Konceptet er blevet vel modtaget af publikum.

Året bød også på opstarten af en fossilsamler-gruppe som en del af Gram Museumsforening. Gruppen mødes en gang i måneden for sammen at gå på fossiljagt i Lergraven.

Vi har i 2014 arbejdet med at forbedre museumsbutikken som en del af en langsigtet strategi om at forbedre oplevelsen for de besøgende. I årets løb blev der i Lergraven fundet en pind med torne samt endnu en skal af en blæksprutte. Blæksprutteskallen, der blev fundet i 2013, er blevet erklæret Danekræ i 2014, ligesom et fint stykke matrix med exceptionelt mange fossiler i er blevet Danekræ.

Sønderjysk Kunst

Kunstmuseet Brundlund Slot

I 2014 tilrettelagde vi på Kunstmuseet Brundlund Slot to udstillinger, der begge blev meget velbesøgte, og vi endte med at betjene 12.484 gæster i løbet af året.

Den første udstilling havde titlen *Stjerner på Slottet – Sønderjysk Verdenskunst fra C.W. Eckersberg til Franciska Clausen*, og den viste en perlerække af kunstværker, som har stor betydning for den danske kunsts udvikling. Med denne udstilling satte vi fokus på den bedste kunst fra landsdelen, hvoraf adskillige kunstnere har internationalt format. De ti kunstnere var følgende: C.A. Lorentzen (1746-1828), født i Sønderborg, C.W. Eckersberg (1783-1853), født i Aabenraa, C.A. Jensen (1792-1870), født i Bredsted ved Husum, Otto Didrik Ottesen (1816-1892), født i Broager, Jes Jacobsen (1862-1886), født i Aabenraa, Jeppe Madsen Ohlsen (1891-1948), født i Christiansfeld, Franciska Clausen (1899-1986), født i Aabenraa, Gert Nielsen (1926-1993), født i Friedrichstadt, Sydslesvig, Leif Kath (1945-), født i Haderslev, og Otto Beckmann (1945-), født i Mecklenburg.

Udstillingen *Stjerner på slottet* var sammensat som en lystvandring ind i kunstens historie fra 1800-tallet og helt til vores tid. Hvert afsnit gav et indblik i den enkelte kunstners arbejdsfelt, men samtidig også et indtryk af skiftende tiders kunstgreb. Udstillingen var sammensat af værker fra museets samling suppleret med indlån af hovedværker fra Statens Museum for Kunst, BRANDTS i Odense samt private samlere. På udstillingen viste vi en film om C.W. Eckersberg, C.A. Jensen, Jeppe Madsen Ohlsen og Leif Kath, som vi har tilrettelagt.

Den anden udstilling havde titlen *GIGANT – Svend Wiig Hansen (1922-1997)*. Svend Wiig Hansen var en stor kunstner, hvis kunst var monumental, voldsom og intens og rækker langt ud over landets grænser. Gigantudstillingen blev realiseret med støtte fra A.P. Møller og Hustru Chastine Mærsk McKinney Møllers fond til almene Formaal, Augustinus Fonden, Beckett-Fonden og Knud Høigaards Fond. Med disse fondes bidrag til Kunstmuseet Brundlund Slot har vi herfra kunnet lave en stor udstilling, fordelt på de tre museer; Kunstmuseet Brundlund Slot, HEART og Carl-Henning Pedersen og Else Alfelts Museum. Svend Wiig Hansen bliver betragtet som en af de mest markante danske billedhuggere, malere, grafikere og tegnere i nyere tid, og på udstillingen *GIGANT* blev publikum indført i kunstnerens verden ad tre veje. Kunstmuseet Brundlund Slot viste et bredt udvalg af Svend Wiig Hansens skulpturer, grafik og tegninger, Carl-Henning Pedersen & Else Alfelts Museum stillede skarpt på selvportrættet i maleri, tegninger og grafik, mens HEART zoomede ud og præsenterede store monumentale malerier fra fem årtier. Tilsammen skabte vi et helstøbt portræt af en af Danmarks mest betydningsfulde kunstnere. Udstillingen blev ledsaget af en bog om kunstneren, der rummer fem fagfællebedømte artikler med nye vinkler på kunstnerens arbejde: Jesper Christensen: »Den Essentielle Svend Wiig Hansen«, s. 12-98, Liza Burmeister Kaaring: »Fantasien, drømmen og troen er taget fra os – Svend Wiig Hansens grafiske menneskeskildringer fra 1950'erne«, s. 122-151, Jens Tang Christensen: »Det sociale og politiske engagement i Svend Wiig

Hansens performative seancer og udsmykningskunst«, s. 176-213, Kristian Handberg: »Spor af en ener i det 20. og 21. århundredes kunst – Om Svend Wiig Hansen i den nyere kunsthistories perspektiv«, s. 242-269, og Katrine Kampe: »Biografi«, s. 290-301. Bogen *GIGANT – Svend Wiig Hansen 2014*, er trykt på dansk, tysk og engelsk. Vi fik også støtte til at producere en film om kunstneren og fortsatte traditionen fra 2010, hvor vi startede med at producere film om sønderjyske kunstnere, der vises i udstillingerne.

De sønderjyske kunstnere blev i 2014 også formidlet til kunstmuseets mindste publikum gennem Børnenes Kunstklub, hvis projekter vi tilrettelægger sammen med Ribe Kunstmuseum, Trapholt og Vejen Kunstmuseum. Børnenes Kunstklub tilbød formidling rettet mod børn i børnehavealderen og indskolingsalderen. Andre formidlingsprojekter blev gennemført på Billedskolen, som har 50 børn, der ugentligt arbejder, leger og eksperimenterer i slottets værksted i parken. Året bød også på nye kunstprojekter målrettet folkeskolens elever med særlig fokus på den understøttende undervisning samt på en intensiveret indsats over for gymnasieskolernes unge mennesker.

For elever på AOF Syd – Sprogcenteret blev udstillingerne udgangspunkt for gode og inspirerende øvelser, og frisørfaget fra EUC Syd fik også i år koblet kunst til undervisningen ved kunstfærdige eksperimenter med frisurer. Emner om sønderjyske kunstnere blev desuden formidlet gennem foredrag holdt i Aabenraa, Aarhus, Odense, København og Sønderborg.

I 2014 modtog vi økonomisk støtte fra Kunststyrelsen og Ny Carlsbergfondet, der bevilgede penge til køb af fem værker af Mette Winckelmann. Og vi fik syv skulpturer af kunstneren Ole Find af kunstsamlere Erik Veistrup.

Lige inden året sluttede, fejrede vi, at registreringsarbejdet på 2540 værker af Franciska Clausen blev tilendebragt. Vi mærkede også i 2014 en stigende interesse for Franciska Clausens kunst både gennem kunstfaglige forespørgsler og udlån af foto. Og til Bauhaus Archiv – Museum für Gestaltung, Berlin, udlånte vi værker af Franciska Clausen til udstillingen *Sensing the future – Moholy-Nagy and the Arts*.

Nordisk Kunst og Design

Tønder Kunstmuseum

I 2014 var det 100 år siden, den internationalt anerkendte møbeldesigner Hans J. Wegner blev født. Som det eneste Wegner-museum i verden var det en naturlig anledning for Kunstmuseet i Tønder at fejre ham. Det skete med en særudstilling, der fyldte hele museet, og som varede fra april og året ud.

Udstillingen var særdeles velbesøgt. I alt havde museet ca. 39.000 gæster, 11.000 flere end normalt. Alene åbningen, der havde kongelig deltagelse, trak langt over 1.000 besøgende.

Udstillingen fik titlen *Hans J. Wegner. Et nordisk designikon fra Tønder*, og den var tilrettelagt således, at hovedfokus lå på Wegners tid i Tønder, hans Stolegave til byen, som består af 37 af hans bedste stoledesigns, samt ikke mindst hans position og betydning for Nordens designhistorie. Således havde museet også valgt at invitere fem designere fra de fem nordiske lande til at forholde sig til Wegner i et nyt objekt, ligesom udstillingen viste eksempler på nordisk møbeldesign fra Wegners egen tid. Udstillingen var udarbejdet i en tæt dialog

med Designmuseum Danmark, Wegners Tegnestue I/S, Tønder Kommune, Rømø-Tønder Turistforening, Venner af Kunstmuseet i Tønder, Wegner-producenterne og Dansk Industri.

Især samarbejdet med Tønder Kommune var vigtigt, da byen også på sigt kan drage nytte af at markedsføre sig på Wegners navn, der i særdeleshed er kendt i Japan, USA, Australien samt Europa.

Det kommunale samarbejde resulterede i en navneplade på Wegners fødehjem, navngivningen af en plads i Tønder som »Wegners plads«, et helt års fokus i kommunens folkeskoleklasser, der endte med en stor elevudstilling, der blev vist på henholdsvis kommunen og museet, samt ikke mindst grundlæggelsen af en årlig Wegner-pris på 25.000 kr., som museet og kommunen overrakte den første prisvinder, møbelsamler Noritsugu Oda, i april 2015. Samarbejdet med Rømø-Tønder Turistforening resulterede i en gratisbrochure betalt af foreningen, der promoverede udstillingen og synlige bannere i gågaden samt klistermærker med udstillingens logo i alle butiksruder. Byturismepuljen i Tønder samt Venner af Kunstmuseet i Tønder har desuden sponsoreret udarbejdelsen af en gratis guide, et hæfte, så turister kan gå i Wegners fodspor i Tønder og høre om steder, der har betydet noget for møbeldesignerens senere karriere.

Udstillingen blev nævnt i de fleste større dagblade samt designmagasiner i både Danmark og udlandet samt i dansk TV og radio. Desuden hjalp trykningen af tusindvis af go-card med udstillingens logo markedsføringen indenlands. Dansk Industri hjalp også med at sætte fokus på dansk møbelindustri og i særdeleshed Wegner og Børge Mogensen med et internationalt seminar samt udstilling i deres prominent placerede lokaler på H.C. Andersens Boulevard i København.

Formidlingen af *Hans J. Wegner. Et nordisk designikon fra Tønder* fra museet foregik gennem utallige rundvisninger. I løbet af de otte-til ni måneder, udstillingen varede, havde museet sammenlagt mellem 70 og 90 guidede rundvisninger. Børnehaver, skoleklasser, gymnasieklasser, snedkerskoler, private, forskellige arbejdspladser og foreninger fra både ind- og udland fik hermed indsigt i udstillingens tematikker. Dertil skal lægges en række foredrag om Wegner, som foregik forskellige steder uden for museet rundt om i landet.

Museet fremstillede også to plakater og et vendespil. Begge dele blev hurtigt udsolgt og genoptrykt.

Som en betydelig del af udstillingen udgav Kunstmuseet i Tønder også en forskningsbaseret bog om Wegner på 364 sider, der dels indeholdt analyser af alle møblerne i Stolegaven, interviews med de foromtalte nulevende nordiske designere, interviews med personer med betydning for Wegners virke, beretninger om fire aspekter af Wegners virke samt fire forskningsbaserede artikler skrevet af to af museets egne medarbejdere samt to udefra. Disse artikler kastede bl.a. nyt lys på Wegners betydning for nordisk design samt hans position i England i 1950'erne og 1960'erne, som hidtil har været et overset kapitel.

Bogen blev i 2015 oversat og udgivet på engelsk. Begge bøger er på nippet til at blive udsolgt allerede.

Kunstmuseet i Tønder opnåede i 2014 økonomisk støtte fra Dreyers Fond, Nykredits Fond, Ellen og Knud Dalhoff Larsens Fond, Træfonden, Overrets-

sagfører L. Zeuthens Mindelegat, Danmarks Nationalbanks Jubilæumsfond af 1968, Oticon Fonden, Hans J. Wegners Tegnestue I/S, Venner af Kunstmuseet i Tønder, Tønder Kommune og Rømø-Tønder Turistforening.

Wegner-udstillingen blev på alle måder en stor succes for kunstmuseet. Et resultat som kunstmuseet vil anvende i sine fortsatte bestræbelser på at skaffe økonomiske midler til en udbygning af museet med en afdeling til formidling af nordisk design med relation til Hans J Wegner.

Ud over denne Wegner-udstilling arrangerede kunstmuseet to mindre udstillinger med henholdsvis den dansk-svenske billedhugger Gerhard Henning og den engelske billedkunstner Ian McKeever i årets begyndelse. Begge udstillinger blev ledsaget af mindre publikationer. McKeever-udstillingen blev endvidere vist i Skt. Peter kirke i Köln og senere i Færøernes kunstmuseum i Tórshavn. Ved arbejdet med tilrettelæggelsen af Gerhard Henning-udstillingen fremkom så mange fagligt spændende facetter af billedhuggerens arbejde, at kunstmuseet besluttede på længere sigt at arrangere en tungt forskningsbaseret udstilling om kunstnerens samlede virke. Ian McKeever har tidligere udstillet på kunstmuseet, ligesom han er repræsenteret i samlingerne. McKeever indgår som en væsentlig faktor i kunstmuseets bestræbelser på at indkredde de særlige kendetegn, der knytter sig til begrebet 'Nordisk kunst'.

Som følge af en trængt økonomisk situation i 2014 levnede kunstmuseets økonomiske midler ikke mulighed for erhvervelse af kunst til samlingen. Dog blev der mulighed for et enkelt indkøb af færingen Toroddur Poulsens maleri *Lærredet* fra 2013, der er en ironisk billedkommentar til kunstnerens omfattende virksomhed som digter.

Orla Madsen

Institut for Grænseregionsforskning

Institut for Grænseregionsforskning er et tværfagligt institut under Det Samfundsvidenskabelige Fakultet ved Syddansk Universitet. Institut for Grænseregionsforskning har sine rødder i den enestående historie, som findes i den dansk-tyske grænseregion. Instituttet lægger stor vægt på sammenlignende studier af regioner generelt og af grænseregioner, primært i Europa. Det er engageret i brede forskningssamarbejdsnetværk internationalt og deltager i flere større, nationale og internationale forskningsprojekter. Samtidig har instituttet et tæt samarbejde med det lokale erhvervsliv og områdets kulturinstitutioner.

Instituttet har en særlig forpligtigelse til at udføre forskning, som omhandler det tyske mindretal i Sønderjylland. Dette fremgår også af den konstante parathed til at tilvejebringe forskningsbaseret information om disse emner ud til en bred vifte af opdragsgivere.

Institut for Grænseregionsforsknings (IFG) arbejdsfelt spænder fra erhvervsøkonomiske studier, europæiske studier, over regionaløkonomi og -udvikling og til mindretal, livsvilkår og historie i grænseområder. Instituttets forskning og undervisning dækker disse fagområder. Instituttet er aktiv i forskningskommunikation på alle niveauer. Også i 2014 blev der arrangeret årlige internationale konferencer og kollokvier, seminarrækker, debatmøder og andre åbne arrangementer, der alle var velbesøgte.

Instituttet er nok et af Syddansk Universitets mest internationale institutter. Mere end 70 % af de over tusinde studenter, der er indskrevet på Instituttet, kommer fra udlandet, og omkring halvtreds nationer har således deres daglige gang på Instituttet.

Instituttet udgiver det populærvidenskabelige tidsskrift PLUK, der i kort form præsenterer resultater fra den forskning, der foregår i Sønderjylland, eller som drejer sig om sønderjyske emner. Tidsskriftet udkommer tre gange om året og er gratis. Abonnement kan tegnes ved henvendelse til Instituttet, tlf. 65 50 17 52. PLUK kan også downloades fra www.sdu.dk/fig.

Også i 2014 udkom der en rig strøm af videnskabelige artikler og bøger fra Instituttet. Her kan især fremhæves *Als die Menschen gefragt wurden. Eine Propagandaanalyse zu Volksabstimmungen in Europa nach dem Ersten Weltkrieg* af Nina Jepsen, udgivet på forlaget Waxmann 2015. Bogen er på 368 sider, rigt illustreret. Bogen er udkommet i serien Skrifter fra Museum Sønderjylland, Vol. 9.

Flere ph.d.-afhandlinger blev forsvaret i årets løb på Institut for Grænseregningsforskning. Af særlig interesse for sønderjysk forskning var den ph.d.-afhandling, som René Ejbye Pedersen forsvarede den 6. august 2014 om *Arbejdskraftmobilitet i den dansk-tyske grænsezone i perioden 1870-1920*, se også http://www.sdu.dk/Om_SDUI/Institutter_centre/I_Graenseforskning/Nyheder/PhD+forsvar+Rene.

Bestyrelsen har følgende medlemmer: formand prodekan Torben Munk Damgaard, næstformand museumsdirektør Orla Madsen; derudover Hinrich Jürgensen, formand for det tyske mindretal (BND), direktør Per Lachenmeier, SET, samt professor Steen Bo Frandsen.

Elisabeth Vestergaard

Rigsarkivet i Aabenraa

I 2014 gennemgik Statens Arkiver en omfattende strukturændring. Landsarkiverne blev sammen med Erhvervsarkivet og Dansk Data Arkiv ophævet som selvstændige enheder for at samles med Rigsarkivet i København til én ny organisation, som fik navnet Rigsarkivet. Landsarkivet for Sønderjylland hedder således fremover Rigsarkivet i Aabenraa. Det nye Rigsarkiv blev funktionsopdelt og organiseret i søjler og områder. Medarbejderne i Aabenraa blev fordelt ud på tre områder med hver sin leder. Arkivleder Hans Schultz Hansen blev områdeleder for Forskning og Arkivadgang.

Modtagelse og registrering af arkivalier

Rigsarkivet i Aabenraa modtog 8 m arkivalier fra Graasten Statskovdistrikt. Der indkom 3 m foreningsarkivalier, bl.a. fra Grænselandsudstillingen, Aabenraa Skyttelaug samt Aabenraa Murer- og Tømmerforening. Fra private personer og mindre virksomheder afleveredes 30 m, bl.a. fra pastor Erik J. Stidsen, skibsreder Harald Cleemann, gårdejer Christian Speggers og borgmester Jørgen Witte. Største aflevering var dog Sønderjyllands Højspændingsværks/Enstedværkets arkiv 1922-ca. 1970 på ca. 40 m. Den retrospektive inddatering af arkivalierne i Daisy blev afsluttet med indtastning af emneord for de enkelte arkivfonds.

Læsesal og bibliotek

Læsesalen havde i 2014 2.047 besøgende, en lille nedgang på 58 i forhold til året før. Der blev ekspederet 3.418 enheder mod 4.660 i 2013; nedgangen skyldes til dels ændret opgørelsesmetode som følge af indførelsen af elektronisk bestilling, der skete pr. 1. maj 2014. Der låntes 618 enheder ud til brug på andre læsesale i Rigsarkivet, mens indlånet udgjorde 519. Der blev behandlet 189 ansøgninger om adgang til arkiver, der ikke er almindeligt tilgængelige. Kun 3 fik afslag. Blandt årets besøg med rundvisninger kan nævnes en klasse fra Deutsches Gymnasium Nordschleswig og medarbejdere og støtter fra Stadtarchiv Elmshorn. Der indledtes et samarbejde med Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig om registrering af vort sønderjyske bibliotek i tilknytning til Den slesvigske Samling. Vort bibliotek nød godt af, at Vibeke Damgaard Petersen kunne ansættes i et fleksjob.

Øvrig formidling

Rigsarkivet i Aabenraa afholdt 33 arrangementer med 1.082 deltagere. Det var især foredrag i tilknytning til 150-året for krigen i 1864 og 100-året for udbruddet af Første Verdenskrig i 1914, som trak tilhørere til. De kunne tillige se arkivets udstillinger om de to krige. Ud over nedennævnte 1864-seminar fortalte Mai-Brit Lauritsen om kilder til soldaterne fra 1864 og fra 1914-18, og fhv. rigsarkivar Johan Peter Noack holdt foredrag om »Helstaten og et nyt Tysklands fødselsveer«, hvor han fremlagde sit syn på årsagerne til krigen i 1864. Mai-Brit Lauritsen og Hans Schultz Hansen medvirkede ved udarbejdelsen af Rigsarkivets undervisningsmateriale om 1864. I samarbejde med Historisk Samfund for Sønderjylland gennemførtes en foredragsrække om Første Verdenskrig med fire foredrag ved René Rasmussen, Inge Adriansen og Carsten Porskrog Rasmussen. Der blev holdt tre foredrag ved medlemmer af Studiecenter for Sønderjyllands Historie, se dettes årsberetning nedenfor. Bent Vedsted Rønne fortalte om Historisk Arkiv for Haderslev Kommune, og desuden holdtes introkurser for nye arkivbrugere, introkurser til Daisy samt workshops om slægtshistorie, ejendoms historie og Daisy.

Forskning

Rigsarkivet Aabenraa lagde den 16. januar rum til et seminar »Sønderjyllands søfartshistorie – status og perspektiver« med 46 deltagere. Den 21.-22. marts afholdtes i samarbejde med Landesarchiv Schleswig-Holstein et dagesseminar »1864 – Mennesker mellem magterne/Menschen zwischen den Mächten«, om fredagen i Slesvig, om lørdagen i Aabenraa. Der var ca. 60 deltagere i seminaret. Leif Hansen Nielsen bidrog med et foredrag om Aabenraa Amt under preussisk-østrigsk besættelse, mens Hans Schultz Hansen berettede om den civile nationalitetskamp i Nordslesvig. En tosproget bog med seminarets foredrag i bearbejdet form udkommer medio 2015.

Hans Schultz Hansen udgav i *Danske Magazin* kommandant og oberst Gustav V.L.H. Seyffarths beretning om kuppet mod fæstningen i Rendsborg i 1848 samt artiklen »Rendsburg, 24. März 1848. Der Handreich des Prinzen Friedrich von Noer gegen die Festung des Gesamtstaats in den Herzogtümern« i *Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte*. Endvi-

dere skrev han bidraget »Der Weg in die Katastrophe. Die Vorgeschichte des Deutsch-Dänischen Krieges 1864 aus dänischer Perspektive« til den slesvig-holstenske årbog *Demokratische Geschichte*, artiklen »'Så har vi dem igen' – kontinuitet og brud i det tyske mindretals ledelse hen over 1945« til *Sønderjyske Årbøger* og bidraget »H.P. Hanssen og genforeningsfestlighederne i 1920« til festskriftet til Inge Adriansen. Leif Hansen Nielsen skrev om »Udvandringen fra Sønderjylland efter 1864 – En national flugt?« til Sprogforeningens bog *Fyrretyve fortællinger fra Sønderjylland*.

Hans Schultz Hansen

Studiecenter for Sønderjyllands Historie i Aabenraa

I 2014 blev Martin Bo Nørregård optaget som nyt medlem af Studiecentret, som dermed huser 12 forskere, der på skift benytter kontorerne på Rigsarkivet i Aabenraa og udveksler ideer og konstruktiv kritik på regelmæssige møder.

Studiecentrets virksomhed var også i 2014 finansieret af Aabenraa Kommune med et tilskud på 53.000 kr. På grundlag af evaluering i august 2014 søgte centret om fortsat tilskud, men fik afslag med den begrundelse, »at det ikke er en kommunal opgave at støtte forskningsområdet«. Studiecentret er herefter henvist til at søge sit virke finansieret ad anden vej. Foreløbig er Studiecentrets drift i 2015 sikret ved Velux Fondens tilskud på 60.000 kr.

Der er i årets løb udgivet 54 publikationer, rækkende fra avis-kronikker og anmeldelser over afhandlinger i tidsskrifter og antologier i samleværker til kildeudgivelser og bøger. Fremhæves skal navnlig årets tre bogudgivelser: Mikkel Leth Jespersens *Kaptajner og kolonier* om sejskibstidens oversøiske Aabenraa-søfart, Inger Lauridsens *Hjerpsted – en landsby ved Vadehavet* samt Jørgen Wittes *Rosendals Historie*. Studiecentrets formidling var på ny navnlig koncentreret om foredragsvirksomheden. Der blev holdt i alt 82 foredrag og indlæg ved seminarer og konferencer m.m. Foredragene har beskæftiget sig med en bred vifte af emner inden for Sønderjyllands historie og kulturhistorie. Tre foredrag blev holdt på Rigsarkivet i Aabenraa: Lars N. Henningsens om »Aabenraa på revolutionstiden – inficeret af pariserluft?«, Carl Christian Jesens om »Theodor Kaftan og hans præstetid i Aabenraa« samt Inger Lauridsens om »H.A. Brorson 1694-1764 – salmedigter og biskop«.

Hans Schultz Hansen

Forskningsafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig

2014 har især været kendetegnet ved, at projektet »Det danske mindretal« er blevet afsluttet. I april havde dokumentarfilmen *De glemte danskere* premiere i København og Flensborg, og i efteråret blev det tilhørende undervisningsspil og -materiale præsenteret på den nyudviklede hjemmeside www.mindretallet.dk. Året har ellers været præget af kontinuitet, hvor vi har arbejdet videre med de projekter, der blev igangsat i 2013.

Fremover kalder vi os alene Forskningsafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, men afdelingen omfatter naturligvis stadig Arkivet. Baggrunden er, at dette navn bedre end Studieafdelingen afspejler, hvad vi laver i afdelingen.

Publikationer og forskning

Merete Bo Thomsen er fra den 1. september 2014 gået i gang med sit ph.d.-projekt. Det er et år senere end oprindeligt planlagt, idet hun har været meget involveret i udviklingen af undervisningsmateriale til www.mindretallet.dk. Arbejdstitlen for projektet er »Danskhed og dansksindede i de sydslesvigske landdistrikter 1919-1945«, og det er en undersøgelse af, hvordan og under hvilke betingelser de dansksindede i de sydslesvigske landdistrikter praktiserede og forvaltede deres danskhed i denne periode. Merete har desuden udgivet artiklen »Flensborg den 24. maj 1943« i *Sønderjyske Årbøger* 2014 om fejlbombningen af den danske børnehøje i Batterigade.

Jesper Thestrup Henriksens ph.d.-projekt, der startede i juni 2013, skrider frem som planlagt. Projektet har arbejdstitlen »Vanskeligt Venskab. Dansk-Vesttysk sikkerhedssamarbejde 1945-1964«, og han har efterhånden – efter en del vanskeligheder – fået adgang til de relevante kilder. I efteråret var han på et planlagt miljøskifte hos Forsvarsakademiet i København, og han er nu gået i gang med skriveprocessen. Både Jesper og Merete er indskrevet på ph.d.-skolen ved det humanistiske fakultet på Syddansk Universitet og følger derfor et normalt ph.d.-forløb.

Jeg har selv i løbet af året udgivet fire peer reviewede artikler. I foråret udkom artiklen »Gudrun og Kriemhild. To forsvarslinjer i Sydjylland« i antologien *Bunkers. Atlantvoldens perspektiver i Danmark*, der er redigeret af Lulu Anne Hansen og Martin Rheinheimer. I efteråret udkom artiklen »De danske civilfanger under Første Verdenskrig« i *Sønderjyske Årbøger* 2014. Sidst på året udkom artiklen »Programm Nord – egnsudvikling og jordkamp« i *Landbohistorisk Tidsskrift*, ligesom artiklen »Landbrugets politiske magt – myte eller realitet?«, der blev udgivet første gang i 2009, blev genudgivet i en opdateret version i *Landbohistorisk Tidsskrift*.

Samlingerne

I 2014 har vi modtaget godt 18 arkivmeter arkivalier fra 31 forskellige foreninger, institutioner og personer. Blandt disse afleveringer skal særligt følgende fremhæves: pastor Poul Tappes prædikener gennem ca. 40 år; mange fotografier fra redaktør Carl Hagens; lektor Karen Margrethe Pedersens arkivalier, lyd- og videobånd m.m. fra hendes forskningsprojekt om det danske sprog i Sydslesvig samt Flensborg Roklubs samling af fotografier og arkivalier. I løbet af året har vi desuden modtaget godt 1.000 fotografier og ca. 100 historiske film.

Vi har i 2014 scannet og registreret ca. 1.700 billeder, mens der er arkiveret 360 arkivpakker, primært fra Dansk Generalsekretariat. Ved udgangen af 2014 er der således registreret 13.600 billeder, mens der er 1.500 forskellige arkiver.

www.arkiv.dk gik i luften i begyndelsen af 2015. Den nye søgeportal gør det muligt at søge arkivmateriale, der ligger i danske lokal- og stadsarkiver, og man kan altså også søge i arkivmaterialet hos os. Indtil nu har www.arkiv.dk været en meget stor succes, og vi har oplevet en stor stigning i antallet af forespørgsler.

Formidling

I løbet af året har afdelingens medarbejdere afholdt omkring 20 forskellige foredrag i Flensborg og i Danmark. Desuden har vi holdt flere foredrag og rundvisninger for forskellige grupper – heriblandt flere skoleklasser – der har besøgt afdelingen og/eller biblioteket. I april blev der som nævnt afholdt to velbesøgte premierer på dokumentarfilmen *De glemte danskere*, som også blev præsenteret og debatteret på Grænsforeningens sendemandsmøde i maj og på Folkemødet på Bornholm i juni. I løbet af efteråret har vi åbnet for undervisningssiden www.mindretallet.dk, hvor også dokumentarfilmen kan hentes. Dette projekt er dermed afsluttet, men vi vil fortsat promovere materialet over for relevante undervisningsinstitutioner.

I juni og december har vi haft opstillet udstillingen *1864 i Flensborg* i Den slesvigske Samling. Udstillingen er baseret på vore mange billeder fra krigen i 1864, og fokus var rettet mod Flensborg som lazaret-by for danske, preussiske og østrigske soldater.

I juli blev den første sommerskole for danske og tyske universitetsstuderende afholdt i samarbejde med Syddansk Universitet og Christian-Albrecht-Universität zu Kiel. Temaet for sommerskolen var 1864, og der deltog 30 studerende på det ugelange kursus. Den næste sommerskole afholdes i august 2015, og temaet er »Fra fjende til partner – dansk-tyske forhold 1940-1955«.

Projekter

Vi har fået bevilget to nye projekter af Sydslesvigudvalget. Det ene projekt finder sted i samarbejde med *Flensborg Avis*, og det er en artikelserie under titlen »Sydslesvigere i krig«. Artiklerne tager afsæt i journalisten Jens Nielsen Jensens breve til sin hustru, Ellen, og hendes breve til ham. Kronologisk dækker artiklerne hele Første Verdenskrig. Artiklerne udkommer således frem til udgangen af 2018.

Det andet projekt løber over tre år, og det har titlen »sydslesvighistorie.dk«. I samarbejde med Institut for Design og Kommunikation ved Syddansk Universitet vil vi udvikle en ny søgeplatform, hvor især vores visuelle arkivmateriale præsenteres på en bedre og mere søgbar måde. Desuden vil det være muligt at søge i andre digitale materialer i Sydslesvig og Sønderjylland. Vi udvikler desuden ti forskellige historiske temaområder med tilhørende undervisningsmateriale.

Vi har ansat historikeren Martin Bo Nørregård til at tage sig af begge projekter.

Mogens Rostgaard Nissen

Fra den lokalhistoriske arbejdsmark i Sønderjylland 2014

Historisk Samfund for Sønderjylland

Historisk Samfund for Sønderjylland afholdt lørdag den 25. april 2015 årsmøde på Sundeved Efterskole i Bovrup. Ca. 65 medlemmer deltog i årsmødet. Forstander Bjarne Ebbesen fortalte om skolen og dens historie. På generalforsamlingen valgtes formanden for Aabenraa kreds, Erling Madsen, til dirigent. Han konstaterede, at årsmødet var indvarslet i henhold til foreningens vedtægter og gav ordet til formanden, Hans Schultz Hansen, der aflagde følgende beretning:

Historisk Samfunds arbejde i 2014 blev i meget vid udstrækning præget af de mange jubilæer, som dette år bød på.

200-året for Danmarks og Norges adskillelse i 1814 blev således markeret med et temanummer af *Sønderjysk Månedsskrift*. Nr. 7 indeholdt artikler ved tre norske og en dansk historiker om norsk-sønderjyske forbindelser: Flensborg og Trondheim i det internationale netværk i 1600- og 1700-tallet, et Højer-netværk i Norge i begyndelsen af 1700-tallet, Hans Giertsen Busch fra Haderslev, der blev borgmester i Trondheim i begyndelsen af 1600-tallet og emigranter fra Broagerland, som blev industrielle foretagere i Norge i 1800-tallet. En del købere har efterspurgt lige netop dette nummer.

150-året for krigen i 1864 og hertugdømmernes afståelse til Tyskland fik i sagens natur en særlig opmærksomhed. *Sønderjyske Årbøger 2014* bragte hele fire artikler med relation til krigen. René Rasmussen skrev om Flensborg i krigsåret, som byens dansksindede oplevede det. Mikkel Leth Jespersen fortalte om krigen i 1864 på Kinakysten, hvor et preussisk krigsskib opbragte fire danske skibe. Anders Hauge undersøgte valgene til Novemberforfatningens rigsråd, som søgtes gennemført i de dele af Slesvig, der endnu var i dansk besiddelse. Og Signe Frederiksen beskrev, hvordan eftertiden har mindet slaget ved Dybbøl i forbindelse med de runde jubilæer. På vores årsmøde den 26. april på Borgerforeningen i Flensborg – der i øvrigt fungerede som lazaret i 1864 – holdt Inge Adriansen foredrag om »Myter om krigen 1864 i billedkunsten – fra Niels Simonsen til Roald Als«. Foredraget blev hørt af årsmødets ca. 45 deltagere, og alle andre kan glæde sig til en skriftlig version i den kommende årgang af *Sønderjyske Årbøger*. Sønderborg kreds arrangerede en

udflugt til Dybbøl kirke med særlig henblik på spor fra krigen. Aabenraa kreds afholdt foredrag ved Lars N. Henningsen om monumenter fra 1848-50 og 1864 i Aabenraa. Endelig medvirkede foreningen ved et historisk ugekursus om 1864. Det skete i sædvanligt godt samarbejde med Idrætshøjskolen i Sønderborg og foregik dér i begyndelsen af februar med 44 engagerede deltagere, der også var flittige bogkøbere.

100-året for udbruddet af den Første Verdenskrig måtte naturligvis ikke forsømmes i Sønderjylland og blev det heller ikke. Vores forening tog ved museumsinspektør Inge Adriansen initiativ til en markering i Broager-Sønderborg søndag den 3. august. Det afholdtes i samarbejde med Museum Sønderjylland, Hjemmeværnet og Sønderborg Sct. Marie Kirke og bestod i kransenedlæggelser ved Mindehøjen i Broager og ved Mindestøtten på Kirketorvet i Sønderborg, ved gudstjeneste i Sct. Marie Kirke med biskop Marianne Christiansen som prædikant og ved en foredragseftermiddag på Sønderborg Slot. Her fortalte Hans Schultz Hansen om Sønderjylland på krigens rand, mens René Rasmussen berettede om soldaterne, der drog til fronten, og Inge Adriansen behandlede militariseringen af det civile samfund. Den følgende dag, mandag den 4. august, gentoges arrangementet i Haderslev i samarbejde med Haderslev kaserne. Denne gang var der kransenedlæggelser ved monumenterne i Damparken og på Damager kirkegård, før de tre nævnte foredrag blev gentaget i Slesvigske Musikhus, nu suppleret med et foredrag ved Lenart Madsen om Haderslev kasernes historie. De to markeringer fik en meget stor tilslutning og et helt igennem værdigt forløb. Vi takker vores samarbejdspartnere for deres medvirken hertil.

Vores markering af 100-året var imidlertid langt fra udtømt med dette. En foredragsrække blev gennemført på Sønderborg Slot med dublering på Rigsarkivet i Aabenraa. Her fortalte René Rasmussen om krigsudbruddet og arrestationerne af de ledende dansksindede, mens Inge Adriansen berettede om hjemmefronten. René Rasmussen var igen i ilden med et foredrag om soldaterne ved fronten, desertationer og særlige krigsfangelejer for dansksindede sønderjyder, og Carsten Porskrog Rasmussen rundede af med foredrag om revolutionen i 1918. Igen var der stor tilslutning, 140-210 i Sønderborg og 70-80 i Aabenraa. Men endnu flere fik glæde af foredragene, idet de blev optaget og udsendt af Sønderborg Lokal TV. Og gik man også glip af det, kan de stadig ses via Historisk Samfunds hjemmeside. Også de kulturhistoriske aftenvandringerne havde den Første Verdenskrig som tema. Erling Madsen viste rundt ved Sikringsstilling Nord ved Lerskov, Andholm og Rugbjerg plantager, mens Frede Gotthardsen fortalte på krigsfangekirkegården i Løgumkloster, og Manfred Petersen var guide ved besøget på Zeppelinmuseet ved Tønder. Der deltog 25-30 i rundvisningerne.

Vore to tidsskrifter bidrog også til markeringen. *Sønderjysk Månedsskrift* udgav et temanummer om krigens langvarige eftervirkninger med artikler om Claus Eskildsens hjemrejse fra krigen, krigsbrevene vekslet mellem Ella og Jacob Michelsen fra Kolstrup, den sønderjyske kirkegård i Braine og forsørgelsen af invalider og faldnes efterladte. Og *Sønderjyske Årbøger 2014* bragte Mogens Rostgaard Nissens artikel om de danske civilfanger 1914, der udredte det bureaukratiske spil bag arrestationerne.

Historisk Samfund kunne heller ikke forbigå, at det i 2014 var 125 år siden, at første årgang af *Sønderjyske Årbøger* udkom. Jubilæet blev markeret med en særlig fyldig årgang – 576 sider i alt. Formanden gav et kort rids af årbogens historie, men vigtigere var og er Hans-Ole Mørks indholdsfortegnelse til årgangene 2000-2014, der supplerer tidligere indholdsoversigter for årgangene 1889-1988 og 1989-1999. Dermed kan 125 års artikler og anmeldelser nemt tilgås af læserne.

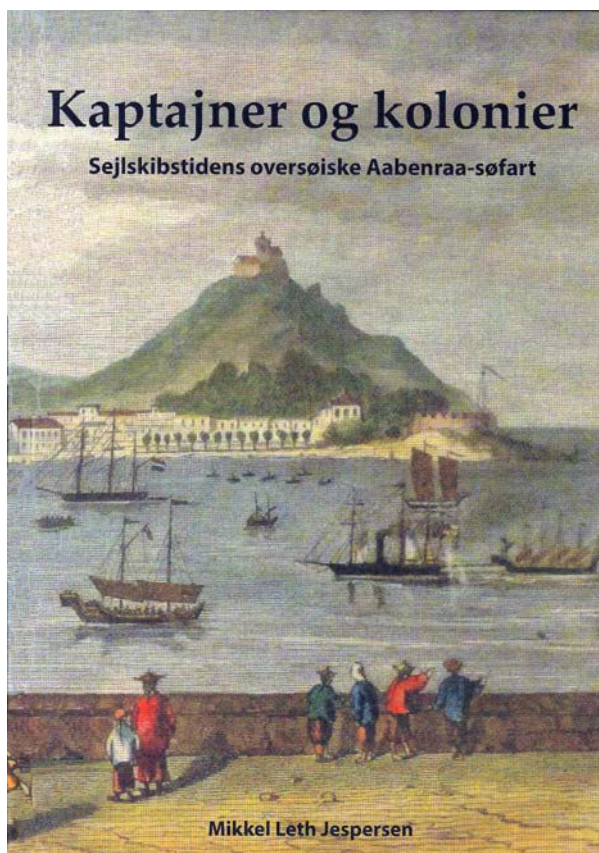
Jubilæumsårgangen indeholdt ud over de allerede nævnte artikler Jørgen Wittes kildekritiske undersøgelse af Aabenraa bys skrå fra 1335, Thomas Clausens fortsatte behandling af mølletvangen og dens ophævelse i hertugdømmet Slesvig, Erik Nørns redegørelse for nationalpolitik og skolebyggeri og det hemmelige statsilskud til sønderjysk skolevæsen 1937-1970, Merete Bo Thomsens medrivende beretning om luftangrebet på Flensborg den 24. maj 1943, Hans Schultz Hansens analyse af det tyske mindretals ledelse før og efter 1945, Erik Randels erindringer om besættelsesårene og Carl Christian Jessens grundigt annoterede udgave af pastor Carsten Petersens erindringer 1871-1943. Årbogen bragte endvidere en nekrolog over dr. Johann Runge (1926-2014). Runge var mangeårig leder af Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig med speciale i »den første sønderjyde« Christian Paulsens historie og i 1980'erne formand for Sydslesvig kreds. Endelig indeholdt årbogen som sædvanligt anmeldelser og årsberetninger fra landsdelens arkiver, museer og forskningsinstitutioner samt nyt fra den lokalhistoriske arbejdsmark. Jubilæumsårgangen blev præsenteret den 21. november på Sønderborg Slot.

Fremtidsperspektiver – søfartshistorie og digitalisering

Årets mange jubilæumsmarkeringer gav vores forening gode muligheder for at formidle nøglebegivenheder i den sønderjyske historie ud til bredere kredse, end vi sædvanligvis når ved vore aktiviteter. Styrelsen mener, at disse muligheder blev udnyttet efter bedste formåen, om end det kunne være svært at profilere lige præcis vores forening blandt de mange aktører og samarbejdspartnere. Det lykkedes således ikke at omsætte årets stærke opmærksomhed om historien til en medlemsfremgang – desværre tværtimod, idet medlemstallet faldt fra 2.350 medlemmer ved årets begyndelse til 2.230 ved dets slutning. En del af nedgangen kan dog forklares med omlægningen af kontingentopkrævningen fra foråret til efteråret, idet der i 2014 blev foretaget to opkrævninger, mens der kun var et enkelt år til at indhente de udmeldelser, som opkrævningen traditionelt resulterer i.

De mange jubilæer rummede også en fare for, at vores forening i 2014 blev mere tilbageskuende, end godt var. Historisk Samfund skal ikke være en mindearrangør; vi skal være et historiefortællingsforetagende. Det kræver, at vi også retter blikket mod fremtiden. Og det gjorde vi i 2014.

Som nævnt i tidligere årsberetninger har Historisk Samfund valgt at engagere sig særligt i udforskningen af den sønderjyske søfartshistorie. Det er foreningens nye grundforskningsprojekt efter landbrugshistorien. Her bragte 2014 gode resultater og fremskridt. Kort før jul kunne vi præsentere Mikkel Leth Jespersens grundige undersøgelse af Aabenraa-søfarten i 1800-tallet, der

Museumsinspektør, ph.d. Mikkel Leth Jespersen afsluttede i 2014 sit forskningsprojekt »Et globaliseret lokalsamfund. Ude og hjemme med Aabenraa-søfarten under 1800-tallets kolonialisme« med bogen *Kaptajner og kolonier. Sejlskibstidens oversøiske Aabenraa-søfart (1820-1890)*. Bogen blev udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland i samarbejde med Museum Sønderjylland. Med bogen er en vigtig brik på plads til den tobinds-sammenfatning af den sønderjyske søfarts historie, som det er Historisk Samfunds og Museum Sønderjyllands mål at udgive. Foto: Museum Sønderjylland, ISL.

udkom i bogform under titlen *Kaptajner og kolonier. Sejlskibstidens oversøiske Aabenraa-søfart*. Her følges udbygningen af byens oversøiske søfart i sejlskibenes storhedstid. Den skete med udgangspunkt i et stærkt lokalt kaptajnsmiljø og et højt udviklet skibsbyggeri, som muliggjorde udnyttelsen af de muligheder, der opstod for en global søfart i kølvandet på den britiske kolonialisme. Bogen er på 320 sider og blev præsenteret den 17. december på Rigsarkivet i Aabenraa. De mange fremmødte benyttede lejligheden til at sikre sig et eksemplar til favepris.

Med Mikkel Leth Jespersens bog er en vigtig brik på plads til den tobindsammenfatning af den sønderjyske søfarts historie, som det er foreningens og Museum Sønderjyllands mål at udgive. Også her bragte året fremskridt. På et seminar på Rigsarkivet i Aabenraa den 16. januar hørte de godt 40 deltagere fem indbudte forskere gøre status over vores viden om den slesvigske søfart i de forskellige perioder og for de »sorte pletter«, der bør gøres noget ved. Ved samme lejlighed blev der sammensat et forfatterhold bestående af vicedirektør og seniorforsker Flemming Rieck, Museum Sydøstdanmark (oldtid), professor Bjørn Poulsen, Aarhus Universitet (middelalder og 1500-tal), professor Martin Rheinheimer, Syddansk Universitet (1600- og 1700-tal), museumsinspektør Mikkel Leth Jespersen, Museum Sønderjylland – Kulturhistorie Aabenraa (1800-tal) samt museumsinspektør Karsten Hermansen, Marstal Søfartsmuseum (tiden efter 1920). På et forfatterseminar den 27. august blev projektet nærmere skitseret, så en projektbeskrivelse med tidsplan og budget kunne udarbejdes og danne grundlag for fondsansøgninger. Og de første ansøgninger er sendt af sted – resultatet heraf og det videre arbejde for at opfylde de lagte planer omtales i årsberetningen for 2015 på næste årsmøde!

Historisk Samfund har erkendt, at mere og mere af historieformidlingen foregår over internettet. Vi har derfor søgt gradvist at udbygge vores hjemmeside og opdatere den grafisk. Der er imidlertid behov for at foretage et kvantespring, så langt mere af vores forskningsresultater og vores formidling bliver elektronisk tilgængelig. Derfor nedsatte vi i foråret 2014 et fornyelsesudvalg bestående af Mogens Asmund, Kristian Pallesen, Karl Erik Olesen, René Rasmussen og Mogens Rostgaard Nissen. Udvalgets betænkning blev forelagt styrelsen i november. Her pegede udvalget på, at der er et behov for salgbare bøger om brede emner, der gerne må udspringe af en foredragsrække. Det anbefalede, at foreningen allerede nu lagde planer for Genforeningsjubilæet i 2020. Endvidere fremhævede udvalget, at de ældre årgange af *Sønderjyske Årbøger* og *Sønderjysk Månedsskrift* bliver gjort digitalt tilgængelige via nettet. Men også de ældre skrifter bør digitaliseres, og først og fremmest bør *Sønderjylland A-Å* gøres tilgængelig på vores egen hjemmeside. Fremover bør det endvidere overvejes at udgive tidsskrifter og bøger både som e-bøger og i traditionel form. Endelig pegede udvalget på en række aktiviteter, som skal bidrage til igen at nå et medlemstal på ca. 2.500 og fastholde det.

Digitaliseringen af vore to tidsskrifter er allerede sat i værk i samarbejde med Det Kongelige Bibliotek, der står for hjemmesiden www.tidsskrift.dk, og her vil man snart kunne se årbøgerne bortset fra de seneste tre årgange. Månedsskriftet kommer på noget senere. Vi vil selvfølgelig på Historisk Samfunds hjemmeside anføre links hertil. For at konkretisere udvalgets anbefalinger i øvrigt på digitaliseringsområdet blev der nedsat en arbejdsgruppe bestående af Kim Furdal, Sonny B. Andersen og Kristian Pallesen. Der nedsattes ligeledes en arbejdsgruppe bestående af formanden, Carsten Porskrog Rasmussen og Mogens Rostgaard Nissen til planlægning af genforeningsjubilæet i 2020. Der har tillige været arbejdet videre med kommende foredragsrækker med efterfølgende bogudgivelser; her samler planerne sig foreløbig om »Sønderjyske erhvervsfyrtårne« og »Sønderjyske skikke og traditioner«.

Omorganisering af kontoret – frivillige hjælpere

Kravet om fremsynethed omfatter også foreningens økonomi. Der har i de seneste par år ikke været storsælgende bøger som *Sønderjyllands historie I-II*, *Sønderjylland A-Å* og *Skurke og helte i Sønderjyllands historie*. Provenuet fra bogsælget har derfor været nedadgående, og såvel i 2013 og 2014 har der været underskud på regnskabet, og 2015 tegner heller ikke for lyst. Vi har derfor måttet foretage en tilpasning af omkostningerne. Det har betydet, at der siden efteråret ikke har været en ansat kontormedhjælp. Vi har valgt i stedet at klare opgaven ved frivillige, i en overgangsperiode suppleret med en tilkøbt assistance til bogføringen, men også denne del er i foråret 2015 overgået til frivillig medhjælp. De første frivillige var Hans-Ole Mørk og Mogens Asmund, der begge har sat sig grundigt ind i de forskellige funktioner og foretaget en del forenklinger af arbejdsgangene. De har endvidere forbedret indkøringen af flere frivillige. Her er foreløbig Henrik Posselt trådt til med særligt henblik på vores bogholderi, og desuden står Maria Erbs og Peter Weber umiddelbart for at blive sat ind i arbejdet. Foreningen skylder de to pionerer og de siden tiltrådte en meget stor tak for deres indsats for at billiggøre vores administration. Jeg tror ikke, at medlemmerne skal forvente sig en ringere service ved den nye ordning – i flere henseender nærmest tværtimod.

En anden forandring har været en renovering og ny indretning af kontorlokalerne, således at det ene lokale udelukkende fungerer som det nære boglager og bogbutik, hvor vore bøger præsenterer sig på en indbydende måde for købere, mens det andet lokale både fungerer som kontorarbejdsplads, pakkerum og mødelokale for mindre møder.

Andre frivillige kræfter har medvirket i 2014. Finn Bach har besøgt alle sønderjyske boghandlere for at afsætte vore bøger i kommission og gennemført en tilsvarende kampagne over for de sønderjyske højskoler, ligesom han har stået for bogsælget ved mange arrangementer, bistået af Hans-Ole Mørk og Mogens Asmund. Det gælder bl.a. den sønderjyske bogcafé på Museum Sønderjylland i Haderslev den 1. november. Uanset at foreningen netop havde indkøbt en Dankortterminal, var deltagelsen og bogsælget ved denne lejlighed så beskedent, at vi har indstillet vores deltagelse. Vi har med Kristian Pallesen som ankermand i 2014 indført elektroniske nyhedsbreve som en ny og hyppig kontakt til de af vore medlemmer, der har bedt om det. Og det har mange allerede gjort, ca. 500. Kristian Pallesen har endvidere overtaget redigeringen af foreningens indstik i *Sønderjysk Månedsskrift*, mens Hans-Ole Mørk står for den grafiske udformning. Foreningen skylder også disse frivillige tak.

I denne forbindelse skal det også nævnes, at Arne Fredsted Jørgensen på årsmødet den 26. april blev indvalgt som styrelsesmedlem og har overtaget kassererposten efter Mogens Asmund. På sidste årsmøde blev Kristian Pallesen også valgt ind i styrelsen.

Rejser, udflugter og foredragsrækker

Ved årets begyndelse stod udflugtsudvalgets faste støtter Carsten Porskrog Rasmussen, Lars N. Henningsen og Mogens Asmund med en ønskeseddel fra 50 medlemmer om at få gentaget den vellykkede Hessen-Kassel rejse året før. Ønsket blev indfriet i dagene 12.-15. juni, og igen blev vandringerne til Kas-

sels historiske seværdigheder og landgrevernes storslåede slotte og parker i omegnen en smuk oplevelse begunstiget af strålende vejr. De århundredlange bånd mellem fyrstehusene i Hessen og Danmark blev opsøgt lige fra det nydelige lystslot Louisenlund ved Slien til det monumentale Wilhelmshöhe ved Kassel. Undervejs lykkedes det at identificere den danske prinsesse Carolines noget forsømte mausolæum på den gamle kirkegård i Kassel. Efterfølgende har byens Umwelt- og Gartenamt taget venligt mod vores forslag om at sørge for en bedre skiltning af dette markante udtryk for dansk-hessisk historie. Vi venter spændt på resultatet.

Foredragsrækken om Sønderjyllands historie nåede i september 2014 til hovedstaden. Den var en fortsættelse af vores gode samarbejde med Folkeuniversitetet i Aarhus, som har en afdeling på den tidligere lærerhøjskole i Emdrup. Foredragsrækken i København samlede godt 70 deltagere, som også var flittige bogkøbere.

Som sædvanlig afholdt kredsene en række udflugter og foredragsarrangementer. *Haderslev kreds* besøgte Sønderjysk Skolemuseum i Over Lerte og havde i Gretbjerghus – den gamle skole i Halk – et arrangement om kleinbanerne i Haderslev amt med Peter Schaffer Hansen som foredragsholder. *Aabenraa kreds* var også i 2014 medarrangør af afstemningsfesten på Folkehjem. Den altid aktive *Sønderborg kreds* afsluttede temaet om skovens historie med et foredrag med skovrider Inge Gillesberg om sikring af skovene mod storm, en rundtur i Nørreskoven og et foredrag ved Sonny B. Andersen om træet som symbol. Senere på året besøgte kredsen Svenstrup kirke, hvor Peter Møller fra Himmark fortalte, og Henning Mathiesen holdt foredrag om emnet »Danmark fra Hamborg til Stettin« om Valdemarernes erobringer i Østersøområdet. *Tønder kreds* gennemførte en flerdagestur til Oslo, som var den tredje og sidste rejse i vikingernes fodspor. Som optakt hertil holdt arkæolog Silke Eisenschmidt foredrag om vikingerne i Norge. *Sydslæsvig kreds* havde en foredragsaften på Dansk Centralbibliotek, hvor Mogens Rostgaard Nissen fortalte om »Friservolden« og blokeringsstillingerne 1944-45. Kredsene har derudover holdt deres generalforsamlinger og de årlige fællesmøder med de lokalhistoriske arkiver.

Tak til fonde og samarbejdspartnere

Historisk Samfund for Sønderjylland skylder som de foregående år Museum Sønderjylland – Institut for Sønderjysk Lokalhistorie en stor tak for assistancen til vores sekretariat, ligesom Museum Sønderjyllands andre afdelinger og Rigsarkivet i Aabenraa lagde plads til mange af vore arrangementer på favorable vilkår. I årets løb har vi med tak modtaget tilskud fra Kulturministeriet, Den sønderjyske Kulturaftale, Dansk Kultursamfund af 1910, Alving Fonden, Traugott Møllers Fond, Vicepolitimester Per Thaulows og Hustru Eva Agnete Thaulow, født Kihlstrøm's, Fond, H.P. Hanssens Mindefond, Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation og Skifter Andersens Fond.

Beretningen blev enstemmigt godkendt af forsamlingen. Dernæst fremlagde foreningens kasserer, Arne Fredsted Jørgensen, regnskabet. Dette fremviste et underskud på 130.125 kr., der dækkes af foreningens frie reserver. Kassererens

beretning blev ligeledes enstemmigt godkendt. Kontingentet for 2016 fastsattes uændret til 295 kr., medlemskab alene med *Sønderjyske Årbøger* til 195 kr. og abonnement på *Sønderjysk Månedsskrift* til 245 kr. Der var ikke indkommet forslag til årsmødet. Ved valgene til styrelsen blev Mikkel Leth Jespersen, Lennart S. Madsen og René Rasmussen genvalgt. I stedet for Morten Andersen og Henrik Becker-Christensen, der ikke ønskede genvalg, valgtes Anne Marie Overgaard, museumsinspektør ved Museum Sønderjylland – Kulturhistorie Tønder med arbejdssted på Højer Mølle og Mogens Rostgaard Nissen, afdelingsleder ved Forskningsafdelingen og Arkivet på Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig i Flensborg. Formanden takkede de to afgående styrelsesmedlemmer Henrik Becker-Christensen, der har været medlem siden 1979, og Morten Andersen, medlem siden 2008. Endvidere rettede han en tak til Finn Clemmensen, der på generalforsamlingen i Tønder kreds er blevet afløst som formand af Carl E. Michelsen og derfor udtræder af styrelsen. Jørn Andersen og Olaf Krag blev genvalgt som revisorer. Under eventuelt efterlyste Erik Nørr seminarielever, der havde været »på græs« i Sønderjylland i 1950'erne og 1960'erne. Efter kaffebordet hørte forsamlingen med stor interesse på overinspektør Henrik Skov Kristensens foredrag »De hvide busser 1945- den sønderjyske vinkel«. Årsmødet sluttede med rundvisning på skolen ved Bjarne Ebbesen.

Hans Schultz Hansen

Aabenraa kreds

Ved årets generalforsamling i april måned fortalte Lars Henningsen om krigsgravene fra 1848 og 1864 på Aabenraa kirkegård.

Bestyrelsen tog afsked med kredsens mangeårige medlem Ellen Jensen fra Hovslund. Desuden udtrådte Kaj E. Møller fra Felsted. Nyvalgt til bestyrelsen blev Tove Nørgaard og Peter Fastrup, begge Aabenraa.

I sommeren 2014 havde vi igen ture til kirkegården i Aabenraa med pænt besøg, og til turen i september til Sikringsstilling Nord i Lerskov plantage, Rugbjerg og Andholm ved Rødekro var der 30 deltagere. Vi var med ved indvielsen af det nye lokalhistoriske arkiv for Ensted Sogn. Det årlige møde med de lokalhistoriske foreninger blev afholdt i Rødekro, hvor Gert Jacobsen fortalte om Damgård Mølle. Der er stor opbakning til disse årlige møder med de lokalhistoriske foreninger.

Erling L. Madsen

Haderslev kreds

Året 2014 var på alle områder præget af de mange mærkedage og minderige årstal både i Haderslev kreds og i Historisk Samfund for Sønderjylland og alle de forskellige foreninger med en historisk interesse.

Haderslev kreds afholdt det årlige møde med de lokalhistoriske arkiver i Skodborg med indlæg omkring Første Verdenskrig. Der har i forlængelse af den store interesse omkring kleinbanernes historie været afholdt foredrag med Henrik Schaffer Hansen om specielt jernbanelinjerne, som udgik fra Haderslev med særlig fokus på Haderslev Næs. Mødet blev afholdt på Gretbjergshus – den tidligere Halk Skole.

I tilknytning til årsmødet, som blev holdt på Sønderjysk Skolemuseum, var der indblik til skolelovene af 1814. De øvrige minderige årstal i tilknytning

til 1814, 1864 og 1914 har indgået i samarbejdet med øvrige foreninger og aftensskoler.

Karl Erik Olesen

Sønderborg kreds

Kredsens aktiviteter i 2014:

26. februar: Foredrag ved skovrider Inge Gillesberg om »Hvordan sikrer vi skoven i forhold til den næste storm?«.

26. marts: Rundvisning i Dybbøl kirke.

22. april: Generalforsamling med foredrag ved Sonny B. Andersen om »Træet som symbol«.

7. maj: Rundtur i Nørreskoven med skovfoged Alf Odsbjerg.

18. september: Kirkebesøg i Svenstrup, hvor Peter Møller fortalte om Svenstrup kirkes historie.

21. oktober: Foredrag ved Henning Mathiesen om Valdemarerne.

5. november: Møde på Cathrinesminde Teglværksmuseum med de lokalhistoriske foreninger.

Christian Bo Bojesen

Tønder kreds

Den 23. april afholdt vi generalforsamling i Tønder kulturhus, hvor arkæolog Silke Eisenschmidt fra Haderslev Museum fortalte om vikingerne i relation til vores tur til Oslo som afslutning på vores vikingeture i Danmark, England og Norge. Efter mødet konstituerede vi os uden ændringer.

Den 10. september var der møde i Bredebro med de lokalhistoriske foreninger, hvor næsten alle foreninger i Tønder kreds var til stede. Som sædvanlig kunne de fortælle om et travlt år med mange tiltag.

Finn Clemmensen

Sydslesvig kreds

Generalforsamlingen fandt sted den 31. marts i »Det danske Hus« i Sporskiftet. Ved den lejlighed måtte vi sige et stort og hjerteligt »tak for indsatsen« til to garvede bestyrelsesmedlemmer, nemlig Jørgen Kühl og Anders Schultz Andersen, der i næsten 25 år havde varetaget lokale »historienørders« interesser, og som nu ønskede at stoppe på de poster.

Som nye medlemmer til bestyrelsen valgte generalforsamlingen to historieinteresserede personer: lederen af Den Slesvigske Samling på Dansk Centralbibliotek Jan Jessen, Flensborg, og lærer på Hans Helgesen-Skolen i Frederiksstad Sybilla Nitsch, Eggebæk.

Efter generalforsamlingen holdt arkivleder Frank Ludowitz anden halvdel af »tvillingeforedraget« «Slesvig-Holstens historie i 1800-tallet« – nu set fra tysk side. Hans Schultz Hansen, der holdt sit danske foredrag i efteråret 2013, og Frank Ludowitz afrundede deres indlæg med at påpege de store ændringer, der har fundet sted i samlivet mellem grænseegnens tyske og danske befolkningsgrupper.

Ved konstitueringen den 5. juni valgtes Sybilla Nitsch til kasserer som afløser for Anders Schultz Andersen, Kristian Arentsen blev protokolfører

som afløser for Jørgen Kühl og Jan Jessen blev bisidder. Kirsten la Cour fortsatte som formand.

Den 10. september var kredsen medarrangør ved »En dag i felten...«, et arrangement for 5. og 6. klasses elever, som Dansk Skoleforening for Sydslesvig indbød til i forbindelse med markeringen af 150-året for 1864.

Det er kredsbestyrelsens mål, at fastholde og uddybe samarbejdet med Skoleforeningen, så det både for eleverne, deres forældre og lærere bliver en naturlig ting at tænke den historiske dimension med i hverdagslivet.

Den 18. november kunne vi indbyde til foredrag ved Arkiv- og forskningsleder Mogens Rossgård Nissen på Dansk Centralbibliotek Flensborg. Emnet var »Friservolden og blokeringsstillingen i 1944-45«.

Kirsten la Cour

Oversigt over årsskrifter og periodica 2014/2015

Udgivet af de lokalhistoriske foreninger, museer og arkiver 2014/2015

Agerskov

Årsskrift 2014

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Agerskov sogn. 2014. 32 sider.

Indhold: »Mindeord« – Henning Mathiasen: »Et stykke nutidshistorie« – Frede Tjørnelund (red.): »Stort og småt i Bovlund« – Hanne R. Mathiesen: »Krigen 1864« – Hanne R. Mathiesen: »Skolen 200 År« – Frede Tjørnelund: »Bovlund Ploven« – Hanne R. Mathiesen (red.): »Det stod i avisen« – Hanne R. Mathiesen (red.): »Verdenskrigen 1914-18« – »Udflugt« – »Bestyrelsen«.

Årsskrift 2015

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Agerskov sogn. 2015. 32 sider. Indhold: »Mindeord« – »Skolen i 200 år – jubilæum 1814-2014. Fortælling af Marie Thomsen« – »Arne Skotte Møller« – »Fire gange jul« – Chresten Bossen: »Fortælling fra tiden omkring 1. verdenskrig« – Frede Tjørnelund: »Marten Refslund Poulsen« – »Dengang i Rangstrup« – »Udflugt« – »Bestyrelsen«.

Ekspedition: Jens Lautrup, »Meldkjær«, Overbyvej 4, Geestrup, 6520 Toftlund, tlf.: 74 83 11 79, email: meldkjaer@mail.dk.

Augustenborg

Årsskrift 2015

Udgivet af Lokalhistorisk Arkiv for Augustenborg og Omegn. 2015. 40 sider. Indhold: Birte Thuesen: »Forord« – Poul Krog: »Mindepladsen for H.C. Andersen« – Paul Hartmann: »Eli Kristensen, Augustenborg« – Birte Thuesen: »Opråb til borgerne« – Hans Andersen: »Jørgen Peter Kjær« – Poul Krog: »Fjordhotellet 1965-2015« – Hans Lind: »Diakonisserne i Augustenborg« – Poul Krog: »Prinsesse Louise af Augustenborg« – Birte Thuesen: Den gamle sømand på Augustenborg Havn« – Birte Thuesen: »Peter Andresens bære« – Poul Krog: »Ankeret på havnen«.

Ekspedition: Lokalhistorisk Arkiv for Augustenborg og Omegn, Slotsallé 10, 6440 Augustenborg, tlf.: 74 47 18 08, email: aug.larkiv@pc.dk

Bevtoft og Tirslund

Årsskrift 2015. Aktuelt fra arkivet

Udgivet af Lokalhistorisk Arkiv for Bevtoft og omegn. 2015. 28. årgang. 31 sider. Indhold: Iver Nielsen: »Til fest i Åbøl Kro og Tirslund Forsamlingshus« – Mogens Ladegaard: »Bevtoft under Den Store Krig og Genforeningen« – »Årets gang i Bevtoft Lokalhistoriske arkiv og Forening«.

Ekspedition: Lokalhistorisk Arkiv for Bevtoft og omegn, Bevtoft Skole, Krygersvej 45, 6541 Bevtoft.

Bov og Holbøl sogne

Historisk årbog for Bov og Holbøl sogne årgang 2014

Udgivet af Historisk Forening for Bov og Holbøl Sogne. Årgang 37. 2014. 96 sider. Indhold: »Forord« – Ib Krogh-Nielsen: »Hotellet i Sønderhav og den store tid der var« – Hans Christian Jørgensen: »Den lille ydmyge gade med det fornemme navn« – Frode Johannsen og Jens Michelsen: »Barndommens Kejsergade i Bov« – Anne Grete Schlaikjer-Petersen: »Den rene 'Matador' i Padborg engang« – Erik Hedegaard Hansen: »Da det hele var på skinner i Padborg« – Torben Ølholm: »Det daglige brød og meget mere til« – Torben Ølholm: »Da unge Leman-løver brølede i Padborg« – Aage Emil Hansen: »Fra beredne gendarmer til mobile patruljer« – Torben Ølholm: »Aage Falkenberg – streger til en skitse« – Kristian Jürgensen: »Den stramme skole i 50'ernes Bov« – »Mindeord« – John Levin: »Årets Hus« – Mads Mikkel Tørsleff: »Nyt fra museet Oldemorstoft« – John Levin: »Året der gik« – Jørgen Rasmussen: »Årsberetning for Bov Lokalarkiv« – »Historisk årbog« – »Bestyrelsen i Historisk Forening for Bov og Holbøl Sogne«.

Ekspedition: Museum Sønderjylland, Oldemorstoft, Bovvej 2, 6330 Padborg, tlf.: 74 67 51 50, email: bov@museum-sonderjylland.dk

Broager

Broagerland XVIII. Udgivet af Broagerlands Forening for Broagerland. 2014. 100 sider. Indhold: Carl Jürgen Bock: »Forord« – »Fra bestyrelsen« – Kristian Anker-Møller: »Organist Klein« – Christa Ryborg: »Skodsbøl stationsby« – Tøge Zachariassen: »Landbrug på Broagerland« – Bent Gundersen: »Familien i 3 generationer« – Anni Friedrichsen: »Broager Taxi« – Jørgen Thomsen: »Danske civilfanger« – Birgit S. Christensen: »Anna og Arnold« – Jürgen Hansen: Kaj Østergaard: »Bergensfarerne« – »Set og sket«.

Ekspedition: Carl Jürgen Bock, Skeldekobbøl 20, 6310 Broager, tlf.: 74 44 14 58, email: bock@bbsyd.dk

Egen

Årsskrift 2014

Udgivet af Egen Sogns Lokalhistoriske Forening. 2014. 48 sider. Indhold: »Forord« – Peter Petersen: »Lidt om foreningen« – »Guderup Brugsforening« – »Nørreskovens huse« – »Tilbagetoget fra Dannevirke i 1864« – »Jul i gamle

dage fortalt af Marie Schmidt, Stolbro Gade 43« – W. Deichgräber: »E støvsu-
cheagent« – »Bestyrelsen«.

Ekspedition: Peter Petersen, Møllevvej 6, 6430 Nordborg, tlf.: 74 45 82 36.

Ensted

Årsskrift 2014

Udgivet af Ensted Sogns Lokalhistoriske Forening, 2014. 64 sider. Indhold: »Indholdsfortegnelse« – »Forord« – Rita Æbeløe Clausen: »Nye lokaler« – »Tilbage i folden« – »Skæbner fra Ensted Sogn« – Bent E. Olesen: »Mindetav-
lerne i Ensted Kirke over faldne i krigen 1914-18« – »Det skete i 1914« – »Billeder« – »Det skete i 1964« – Kim Furdal: »Enstedværket« – Svend B. Frandsen: »Hostrup sø« – »Billeder« – »Guldkonfirmation 2014« – »Årsberet-
ning 2013-14« – »Foreningens bestyrelse – åbningstider«.

Ekspedition: Niels Høj Rossen, Sdr. Hostrup Bygade 64, Sdr. Hostrup, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 61 33 57, email: biniro@mail.dk

Felsted

Historisk Årbog for Felsted Sogn 2014

Udgivet af Historisk Forening for Felsted Sogn. Nr. 32. 2014. 106 sider. Ind-
hold: Ejner Thaysen: »Infanterist på Vestfronten under krigen 194-1918« – An-
dreas Asmussen: »Asmus Friedrich Lorenzen og hans familie« – Leo Winther
Petersen, Ole Andersen og Kai E. Møller (red.): A.F. Lorenzens dagbog fra
1885« – Hans Stengaard Jessen: »Familien Jessen i Tråsbøl« – Birthe Møller:
»Min skolevej til Felsted skole« – Lorenz Lorenzen: »Uddrag af Hejmdal
1914« – Hans Jørgen Nissen: »To krigsveteraner mødes« – Lorenz Lorenzen:
»Uddrag af Hejmdal 1864« – Andreas Asmussen: »Sårede og døde fra Felsted
sogn i 1. og 2. slesvigske krig« – Kirsten P. Lock og Kai E. Møller: »Fem brødre
som faldt i 1. Verdenskrig« – Andreas Asmussen: »Sønnichsenfamilien – Sten-
neskær« – Hans Christian Moos og Andreas Asmussen: »Krigen og revolution-
en« – Andreas Asmussen: »I prøjsisk fangenskab 1864« – »Guldkonfirmation
i Felsted kirke søndag d. 6. april 2014« – Andreas Asmussen: »Set og sket i
årets løbe« – Andreas Asmussen: »Foreningen – Arkivet – Patsches Hus«.

Ekspedition: Andreas Asmussen, Kirkevej 2, Felsted, 6200 Aabenraa, tlf.:
74 68 53 30, e-mail: asmussen@bbsyd.dk

Gram

Årsskrift for Lokalhistorisk Arkiv for Gram og Omegn 2014

Udgivet af Lokalhistorisk Arkiv for Gram og Omegn 2014. 31 sider. Indhold:
»Forord« – »Indholdsfortegnelse« – Karl Gunnar Gregersen: »Formandens be-
retning« – HHL: »Beretning fra arkivet« – Karl Gunnar Gregersen: »Lokalhi-
storisk arkiv nu med nyt skilt« – »Mindeord« – »Slotsvandmøllen« – »Kræm-
merhuset« – »Det gamle åløb« – Hans Petersen: »Hans Petersens erindringer
fortsat«.

Ekspedition: Karl Gunnar Gregersen, Åvej 14, 6510 Gram, tlf.: 74 82 20 68,
email: kggram@post9.tele.dk.

Gråsten

Årsskrift 2014

Udgivet af Historisk Forening for Graasten by og egn. 2014. Nr. 40. 75 sider. Indhold: Else Egholm: »1864-2014« – Holger Jacobsen: »Mindehøjtideligheden for 70-årsdagen for Oberst Svend Paludan-Müllers død« – Else Egholm: »Theophil Pastwa« – Gerd Conradsen: »En gårdhandel og en aftægtskontrakt i Kværs år 1811« – Else Egholm: »Årets gang« – Bodil Gregersen: »Foreningens beretning« – Else Egholm: »Beretning fra arkivet« – »Bestyrelsen« – »Indholdsfortegnelse 1975-2013«.

Ekspedition: Bodil Gregersen, Klokkevej 2, Rinkenæs, 6300 Gråsten, tlf.: 74 65 31 81, email: bouf@post.tele.dk

Hejls-Hejlsminde

Engbo. Historien om en bygning. Årsskrift 2014

Udgivet af Lokalhøstøriske Forening og Arkiv for Hejls-Hejlsminde 2014. 79 sider. Indhold: »Plejehjemmet Engbo 1970-1988« – »Lokalcenter og Forsamlingshus. Engbo 1993-2014« – Amy Lewring: »Familien Momsen Petersen«.

Ekspedition: Gunnar M. Krag, Trappendalvej 29, 6094 Hejls, tlf.: 75 57 47 54, email: trappendal@profibernet.dk

Hoptrup

Hoptrup Sogns Lokalhøstøriske forening 2014

Udgivet af Hoptrup Sogns Lokalhøstøriske Forening. 31. årgang. 2014. 47 sider. Indhold: Jens Knudsen: »Årsberetning 2014« – Jørgen Hasberg: »Til Marstrup Mejeris 60 års jubilæumsfest 12. januar 1950« – Birger Wilcke: »Haderslev Gram Rødding« – Ove Ethelberg: »Faldne fra Hoptrup sogn 1914« – »Fra 100 år siden« – »For 75 år siden« – »For 50 år siden« – »For 25 år siden« – »Hoptrup. 20. oktober 1914. Af et Feltbrev« – »Hoptrup. Andelsmejeriet 'Borgegaard'« – Ove Ethelberg: »Revolvermartha« – Jørgen Hasberg: »Rørskær ved Dammen« – »Udflugt 2015« – Johan Kirkmand: »Befrielseserindringer fra Diernæs« – Ove Ethelberg: »Slusehuset i Diernæs«.

Ekspedition: Jørgen Hasberg, Kalmargårdparken 18, Marstrup, 6100 Haderslev, tlf.: 64 57 68 86.

Højer

Højer Lokalhøstøriske Forening 2015

Udgivet af Højer Lokalhøstøriske Forening. 2015. 22 sider. Indhold: Jørn F. Petersen: »Året der gik. 2014« – Jørn F. Petersen: »Ernst Albrecht von Bertouch« – Tage Bundgaard: »Højer Mølle fra forfald til attraktion« – John Frederiksen: »Kulturhistoriske spor. Jordsand – der var engang, fra en forsvundet, dansk hallig«.

Ekspedition: Jørn Frenesen Petersen, Ternholm 3, 6280 Højer, tlf.: 74 78 28 79, email: debjerg@email.dk

Hørup

Lokalhøstøriske Forening for Hørup Sogn. Årsskrift nr. 33 – 2015

Udgivet af Lokalhøstøriske Forening for Hørup Sogn. Nr. 33. 2015. 40 sider.

Indhold: Anton Marckmann: »Naturopretning og naturpleje på trillen« – Christen Clausen: »Gengivelse af interview af Hansine Tækker i Vestkysten 1976« – Christian Clausen: »Fortsættelse til 'Den sidste slagterbutik i Hørup« – Christian Clausen: »Fra Peter A. Christensens arkiv om hændelser og personer fra Mindebjerglav – fremdraget i anledning af 150 året for 1864« – Kirsten Munch: »Oplevelser i Sønderjylland 1920-1995 (afslutning fra årsskrift 32-2014)« – Karin Kaad: »Skulle have været præst men blev læge. Interview med Anton Marckmann« – Kurt Phillipsen: »Min vej til Hørup Centralskole« – Andreas Kaad: »Årets gang 2014« – »Sognet rundt (rundt)« – Henning Popp: »Arkivet 2014 – notat« – »Generalforsamling 2015 med dagsorden«.

Ekspedition: Bent Zachariassen, Skovhøj 47, 6470 Sydals, tlf.: 74 41 52 89.

Jegerup

Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn 2014

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn. 2014. 52 sider. Indhold: Mathias Nørgaard: »Forord« – »Året 2014 i Lokalhistorisk Forening for Jegerup sogn« – »Mindeord« – Kaj Sandholdt: »Faldne fra sognet i 1. verdenskrig« – Ole Fredsted Aaling: »Naa, Dagen efter havde vi lidt Hovedpine« – Ellen L. Petersen: »Kære lille Anne« – Kaj Sandholdt: »Familien Schmidt på Adelvej« – Kaj Sandholdt: »Vandmøller ved Slevad« – Ellen L. Petersen: »Skjoldborgs Julemand« – Dines Axelsen: Vejen til Norge« – Aage Nørgaard: »Fra Jegerup til Canada« – »JUIF's drengehold 1978-79« – »Skole-fritteren Jegerup 2004-05«.

Ekspedition: Vojens Boghandel, Rådhuscentret 23, 6500 Vojens, tlf.: 27 11 79 55.

Klipleve

Fra Klipleve Sogn 2014. Lokalhistorisk Forening

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Klipleve Sogn. 2014. 72 sider. Indhold: »Redaktion af årsskriftet« – Kaj Lassen: »Forord« – »Bestyrelsen i Lokalhistorisk Forening for Klipleve sogn var i 2014« – »Åbningstider« – »Ny leder af arkivet i Klipleve« – Jørgen Knudsen: »Det glemte mytteri« – »'Vinsup' og flæsk« – »Cykeltilladelse fra 1916« – »Påskønnelsesmønt for deltagelse i krigen imod Frankrig 1870-1871« – »Hitler skæg« – Andreas Heinrich Callesen: »Krigsdagbog« – »Klipleve Hovedgade 17 (Storegade)« – Klipleve Hovedgade 25 (Storegade 25)« – Klipleve Hovedgade 27 (Storegade)« – Klipleve Hovedgade 31 (Storegade)« – »E ledde vette« – »Klip fra 1914 Heimdal og 1964 Jydske Tidende«.

Ekspedition: Kaj Lassen, Holmvej 15, Klipleve, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 68 74 62, email: lassen@bbsyd.dk

Løgumkloster

Historisk Forening for Løgumkloster Kommune. Årsskrift 2015

Udgivet af Historisk Forening for Løgumkloster Kommune. 2015. 46 sider. Indhold: H.P. Christensen: »Besættelsen« – Vagn Lauritzen: »Ved en korsvej – om bebyggelsen i Løgumbjerg« – Niels T. Sterum: »Relikvien fra Løgumkloster Kirke – genfundet« – Hans Chr. Hein: »Orgler og organister i Løgumkloster«.

ster Kirke« – Erik L. Nielsen: »Begivenhederne i Løgumkloster den 9. april 1940« – »Afleveringer til arkivet« – »Arrangementer« – »Foreningsoplysninger«.

Ekspedition: Vagn Lauritzen, Ved Dammen 56, 6240 Løgumkloster, tlf.: 74 74 43 03, e-mail: vagn-lauritzen@mail.tele.dk

Løjt

Det gamle Løjt

Udgivet af Løjt Sogns Lokalhistoriske Forening. Bd. 32. 2014. 132 sider. Indhold: Karl Lildholdt: »Forord« – Erling Madsen (red.): Erindringer fra 1. verdenskrig« – Mette Lycke: »Gårdejer Ivar Lycke« – Hans Chr. Elbjerg: »En barsmarkdrengs skæbne« – Hans J. Nissen: »Spionen der forsvandt« – Troels Fink: »Holger Jacobsen 25.12.1906 – 3.3.1978« – Jes M. Holdt: »Paulsgaard« – Margrete Closter: »Slægten« – Helge og Kjeld Andresen: »Th. Andresens bageri« – Karen Harder Lildholdt: »Hvad er der mon i kassen« – Karen Harder Lildholdt: »Færgen til Barsø« – Claus Lildholdt: »Kort over Løjt Kirkeby« – Claus Lildholdt: »Vædderen« – Bodil M. Grau: »Træet« – Claus Lildholdt: »Egen i Avbæk« – Uwe From: »Artikler fra 31 års udgivelser« – »Løjt Lokalhistoriske Forenings bestyrelse«.

Ekspedition: Erling Madsen, Dyvedhoved Møllevej 1, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 61 78 04, email: elm@madsen.mail.dk

Nordborg

Årsskrift 2015

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Nordborg-området. 2015. 60 sider. Indhold: Jens-Ove Hansen: »Forord« – »Redaktørens side« – »Ih, hvor er det kommunalt ...«.

Ekspedition: Hans Jørgen Berg, Skovvej 14, 6430 Nordborg, tlf.: 74 45 10 58, email: famberg@berg.mail.dk

Rødning

Historisk Årbog fra Rødning-egnen 2014

Udgivet af de lokalhistoriske arkiver, foreninger og udvalg i den »gamle« Rødning Kommune. 2014. 124 sider. Indhold: »Forord« – Hedda Fuglsig (red.): »En smedefamilie i Øster Lindet – Familien Møller, Astrid og Helga fortæller« – Anne Marie Hansen: »Far – Jens Clausen Barsballe, Lundgård« – Kirsten Rosendahl: »Troldkær Skole« – Ester Torp: »Den store Krig – en beretning om forholdene i Nordslesvig under krigen 1. august 1914 – 11. november 1918« – Bent Aarup Sørensen: »Udpluk af breve, sendt hjem fra Søren Rasmussen Fra krigen 1914-1918« – Keld Mortensen: »Et konfirmationsbillede fra 1913« – Ingrid Jensen: »'Æ smøj' Ejnar Møller Madsen fra Brændstrup« – Niels Chr. Andersen: »Livsværket fortsætter – Gerda og Christian Iversen fik skabt grundlaget for Rødning Autoophug« – Søren Ryge Petersen: »Nytårsaften i Skodborg« – Peter Hjuler Jensen: »Hvor blev de af?«.

Ekspedition: Rødning Lokalhistoriske Arkiv, Søndergyden 15, 6630 Rødning, tlf.: 79 96 56 65, e-mail: roeddingarkivet@hotmail.com

Rødekro

Lokalhistorisk Forening Rødekro 2014

Udgivet af Lokalhistorisk Forening i Rødekro. 2014. 160 sider. Indhold: »Foreningens bestyrelse og udvalg« – »Afleveringer til arkivet 2013« – »Året 2013-14« – »For og nu billeder af vores arkiv« – Ingrid Nissen: »En tur i det gamle Øster Løgum i tiden ca. 1908-1964« – Frede Tiedemann: »Ved returnering af effekter fra samlingen efter Senius Tiedemann« – Ove Gubi: »Rødekro Rådhus 1970-2007« – Ingrid Nissen: »Hejmdal for 100 år siden« – »Udnyttet tjenestevillighed« – Terkel Petersen: »Dreng i Øbening i 60'erne« – Oskar Sørensen: »Nedkastning af flyveblade over Danmark« – Christian Jepsen: »Mit barndomshjem i Hønkys« – Egon Kaas (red.): »År 1964 – klip fra Jydske Tidende« – Ellen Jensen: »Jørgensen Iversen fortæller om Horsby« – »Tro, nøjsom og gesvindt« – Christian Skøtt: »Lidt om Rugbjerg. Fra min avisrute som dreng« – Mogens Jessen: »Suppe, steg og is« – Kurt Peter Hansen: »Livsfortælling« – Hans Chr. Clausen: »Erindringer og oplevelser« – Freddy Hansen: »Starten på Hellevads vandværk i 1934«.

Ekspedition: Rødekro Boghandel, Østergade 3, 6230 Rødekro, tlf.: 74 66 10 77.

Sundeved

Skrift for Lokalhistorisk Forening for Sundeved 2014

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Sundeved. 2014. 90 sider. Indhold: »Mindeord« – Jørgen Petersen: »Hjuler Jørgen Petersens levnedsløb« – Gunnar Solvang: »En overlever fra 1. verdenskrig – Chr. Paulsen fra Fuglsang« – Asta Flyvholm Kjær: »Æ skreres ishuus« – Johan Andresen: »Johan Andresens efterladte erindringer« – Jesper Birkler: »Olav J. Bonefeld – en karismatisk ener fra Snogbæk« – Jens Chr. Møller Jensen: »50 år som KFUM-spejder i Sundevedgruppen« – Svend Jørgensen: »'Æ rollkuun' – en aftægtsfrøken i Avnbøløsten« – »Året der gik«.

Ekspedition: Lokalhistorisk Arkiv, Truenbrovej 21 A, Avnbøl, 6400 Sønderborg, tlf.: 74 46 61 05, e-mail: sundevedarkiv@gmail.com

Toftlund

Toftlund Lokalhistoriske Forening. Årsskrift 2015. årgang 9

Udgivet af Toftlund Lokalhistoriske Forening. Årgang 9. 2015. 60 sider. Indhold: »Indholdsfortegnelse« – »Forord« – »Foreningernes by« – Lis Mikkelsen og Kaj Christensen: »Kaj Christensen« – »En skolehistorie« – »Arbejdsliv« – Lis Mikkelsen og Lars-Werner Schmidt: »Kunsten er altid at være likvid« – »Skriftens og sprogets udvikling gennem et århundrede« – »Toftlund kirke for 350 år siden« – »Skønne flydere« – »Slangtårnet på Falck« – »Et spændende liv« – »Klip fra avisen 16/10 1946« – »Købmand Eskesen og Eisenhower« – »Eventyr på fodrejsen« – »For 100 år siden« – »Irene og Carsten Noer« – »En skolehistorie« – »Ruth Betzer« – »Dukkehuset« – Anne Sørensen: »Lorenz Skøtt, Hølleskovvej 5« – »Skolebilleder« – »Bestyrelsen«.

Ekspedition: Anne-Grethe Petersen, Mariavænget 9, 6520 Toftlund, 74 83 22 34, email: agg@toftlund.net

Tønder

Tønder-erindringer XV. Lokalhistorisk Forening for Gl.-Tønder Kommune. 2014
 Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Gl.-Tønder Kommune 2014. 48 sider.
 Indhold: Leif Hansen: »Arthur Hansen, Tønderhallernes første halinspektør« – Verner Madsen: »Fra Brugs i Vestergade til Kvickly på Plantagevej« – Lars Christensen: »Teateret på Tønderhus« – Lorens Hansen: »Oversvømmelsen i Tønder i 1947« – Egon Laugesen: »Cathrines og Christians liv med den store krig« – Valdemar Rasmussen: »U'bach æ slauderi og ball'e vinne« – »Indholdsfortegnelse«.

Ekspedition: Lokalhistorisk Forening og Arkiv for Gl.-Tønder Kommune, Richtsensgade 10, 6270 Tønder, tlf.: 74 72 33 26, email: mail@lha-toender.dk

Vojens

Årbog 204 for Lokalhistorisk Forening for Vojens-området. 28. årgang
 Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Vojens-området. 28. årgang. 2014. 67 sider. Indhold: »Forord« – Erik Christensen: »Brødrene Grams interessekontor for arbejdere og for funktionærer« – Agnes Svendsen (red.): »Gavle: Vestervang« – »Noter fra aviser: For 75 og 100 år siden« – »Kong Frederik VII & Gemalindens besøg i det Sønderjyske« – Jane Burmeister: »Læge Arne Burmeister, læge i Vojens« – Jes A. Rätzer: »Korsvejen – Rådhuscentret« – Børge Hansen: »Ledvogterhus nr. 40« – Christian Ludvigsen: »Propelvinge ved Skrydstrup/Uldal« – Katrina Lauritsen: »Vedsted Landbohjem 1944« – Hans Jakob Hansen: »Hans Jørgen Christian Andersen« – Jes A. Rätzer: »Smedemester Carl Keck, Høgelund« – Dagny Houborg: »Barndoms minder under 1. Verdenskrig« – »Navneliste over faldne i Vojens Sogn i 1. Verdenskrig« – »Navneliste over faldne i Vojens Sogn i 1. Verdenskrig« – Agnes Svendsen: »Hans Gram: Hilsen fra din Hans i Rusland« – Nis Bruhn Jessen: »Krigserindringer fra første Verdenskrig« – Preben F. Nørup: »Foreningens virke 2014« – Agnes Svendsen: »Årets gang på Arkivet i 2014« – »En kongelig historie« – »Adresseliste mm. for Lokalhistorisk Forening for Vojens-området«.

Ekspedition: Preben F. Nørup, Kædevænget 1, 6500 Vojens, tlf.: 74 54 16 02, e-mail: noerupsenior@gmail.com

Vonsbæk

Lokalhistorisk Forening for Vonsbæk Sogn. Årsskrift 11. årgang 2014
 Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Vonsbæk Sogn 11. årgang 2014. 27 sider. Indhold: Holger Eskildsen: »Nyt fra formanden« – Tove Grastrup (red.): »Dannevirke. Det stod i avisen« – Holger Eskildsen: »Generalforsamling 20. marts 2014« – »Første Verdenskrig« – »Markedsdag 24. maj 2014« – »Vonsbæk Forsamlingshus« – »Glimt fra 2014« – Rasmus Beck, Hans Rasmussen og Nis dinsen: »Vonsbæks tre veteraner fra 1864« – »Bestyrelsen«.

Ekspedition: Holger K. Eskildsen, Kildager 30, Bæk, 6100 Haderslev, tlf.: 74 57 91 10, email: he9110@gmail.com

Øster Lindet

Glimt. Fra Øster Lindet sogns historie, nr. 28, 2014
 Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Øster Lindet sogn, nr. 28, 2014, 24

sider. Indhold: Kaj Frandsen: »Øster Lindet forsamlingshus er fyldt 120 år« – Tinne Sørensen: »Træk af min livshistorie« – Frode Rindom: »Fra avisudklip 1953- 1954 – 1955« – »Forening og Arkiv«.

Ekspedition: Kaj Frandsen, Villavej 13, Øster Lindet, 6630 Rødding, tlf.: 74 84 61 06.

Aabenraa

Historier fra Bybakken. Årsskrift for Aabenraa Byhistoriske Forening 2014

Udgivet af Aabenraa Byhistoriske Forening i samarbejde med Museum Sønderjylland – ISL. 2014. 68 sider. Indhold: »Forord« – Jørgen Witte: »Hvor lå den ældste kirke i Aabenraa« – Lars N. Henningsen: »Fra Kirkepladsen til Forstallé – Aabenraa gamle og ny kirkegård« – Lars N. Henningsen: »Krigene 1848-50 og 1864 og mindemærkerne på Aabenraa kirkegård« – Erika Knudsen: »Erindringer om Prima Kulimport & Skibsfart A/S, Aabenraa« – Orla Jensen (red.): »Kolstrup boligforening 1952-54. Uddrag af bestyrelsesformand Christian Brodersens dagbogsberetning« – Mikkel Leth Jespersen (red.): »Hans Bruhns erindringer – et supplement«.

Ekspedition: Bog og idé, Ramsherred 28, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 62 22 29.

Historisk Samfund for Sønderjylland

Styrelse:

Forretningsudvalg:

Formand: Områdeleder Forskning og Arkivadgang, adj. professor, dr.phil., Hans Schultz Hansen, Østergade 14, 6392 Bolderslev, tlf. 41 71 74 01 (Rigsarkivet i Aabenraa), e-mail: hsh@sa.dk

Næstformand: Tidl. arkiv- og forskningschef, dr.phil. Lars N. Henningsen, Jørgensgård 43 B, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 76 17, e-mail: larsnhenningsen@gmail.com

Kasserer: Områdedirektør Arne Fredsted Jørgensen, Mågen 53, 6270 Tønder, tlf. 73 72 44 17, e-mail: ilaj5352@gmail.com

Cand.oecon. Mogens Asmund, Nørreløkke 5, 6200 Aabenraa, tlf. 40 36 09 38, e-mail: moas@post.tele.dk

Journalist Finn Bach, Tækkerløkke 44, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 20 98, e-mail: finnbach@hotmail.com

Museumsinspektør, ph.d. Kim Furdal, Museum Sønderjylland ISL- Lokalhistorie, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 58 60, e-mail: kifu@museum-sonderjylland.dk

Konsulent, cand.polit. Hans-Ole Mørk, Farverhus 21, 6200 Aabenraa, tlf. 22 74 80 62, e-mail: haomoerk@gmail.com

Tidl. kommunikationschef Kristian Pallesen, Sletmarken 38, 6310 Broager, tlf. 61 51 47 88, e-mail: pallesen6310@gmail.com

Styrelsesmedlemmer i øvrigt:

Tidl. museumsinspektør, adj. professor, ph.d. Inge Adriansen, Gustav Johannsens Vej 6, 6400 Sønderborg, tlf. 74 42 95 25, e-mail: inge.adriansen@mail.dk

Overinspektør Elsemarie Dam-Jensen, Markledgade 20, 6240 Løgumkloster, tlf. 74 74 51 34, e-mail: edj@mail.tele.dk (privat), elda@museum-sonderjylland.dk (arbejde).

Museumsinspektør, ph.d. Mikkel Leth Jespersen, Museum Sønderjylland Kulturhistorie Aabenraa, H.P. Hanssens Gade 33, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 26 45, e-mail: mije@museum-sonderjylland.dk

Overinspektør Lennart S. Madsen, Museum Sønderjylland Arkæologi Haderslev, Dalgade 7, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 75 66, e-mail: lema@museum-sonderjylland.dk

Museumsinspektør, cand.mag. Anne Marie Overgaard, Margrethevej 1, 6280 Højer, tlf. 35 12 03 21, e-mail: over@museum-sonderjylland.dk

Overinspektør, dr.phil. Carsten Porskrog Rasmussen, Rodekær 1, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 66 05, e-mail: marionogcarsten@webspeed.dk (privat), cpr@museum-sonderjylland.dk (arbejde)

Museumsinspektør, cand.mag. René Rasmussen, Nygade 36, 6270 Tønder, tlf. 73 72 00 06, e-mail: renerasmussen@bbsyd.dk

Arkiv- og forskningschef, ph.d. Mogens Rostgaard Nissen, Forskningsafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Nord-erstrasse 59, D-24939 Flensburg (Postboks 528, 6330 Padborg), tlf. 0049 461 86 97 190, e-mail: mrn@dcbib.dk

Overinspektør, ph.d. Henrik Skov Kristensen, Ørstedsgade 24, 6400 Sønderborg, tlf. 74 67 65 57 (Frøslevlejren), e-mail: henrik.skov.kristensen@natmus.dk

Kredsudvalgsformænd:

Haderslev: Karl Erik Olesen, Diernæsvej 220, Sønderballe Strand, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 54 20, e-mail: keohaderslev@gmail.com

Aabenraa: Erling L. Madsen, Dybvighoved Møllevej 1, Løjt, 6200 Aabenraa, tlf. 74 61 78 04, e-mail: elmmadsen@mail.dk

Sønderborg: Christian Bo Bojesen, Havbo 2, Høruphav, 6470 Sydals, tlf. 74 41 59 74, e-mail: havbo2@stofanet.dk

Tønder: Carl E. Michelsen, Galgestrømvej 2, 6270 Tønder, tlf. 74 72 50 63, e-mail: galgestroemvej-2@dlgmail.dk

Sydslesvig: Kirsten la Cour, Gammelau 2, D-24980 Schafflund, tlf. 0049 4639 782402, e-mail: lac@skoleforeningen.de

Sekretariat og ekspedition:

Historisk Samfund for Sønderjylland, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 46 83, e-mail: hssdj@hssdj.dk

Hjemmeside: www.hssdj.dk

Åbningstid: mandag-torsdag kl. 9-16, fredag kl. 9-12.

Redaktionsadresser:

Sønderjyske Årbøger: Konsulent, cand.polit. Hans-Ole Mørk, Farverhus 21, 6200 Aabenraa, tlf. 22 74 80 62, e-mail: haomoerk@gmail.com

Sønderjysk Månedsskrift: Museumsinspektør, ph.d. Kim Furdal,

Museum Sønderjylland ISL-Lokalhistorie, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 58 60, e-mail: kifu@museum-sonderjylland.dk
Skriftrække: Overinspektør, ph.d. Henrik Skov Kristensen, Ørstedsgade 24, 6400 Sønderborg, tlf. 74 67 65 57 (Frøslevlejren), e-mail: henrik.skov.kristensen@natmus.dk

Kredsudvalg:

Haderslev kreds:

Karl Erik Olesen (formand), Diernæsvej 220, Sønderballe Strand, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 54 20, e-mail: keohaderslev@gmail.com
Kirsten Fynbo (kasserer), Søndergade 34 E, Skodborg, 6630 Rødding, tlf. 74 84 81 48, e-mail: kirstenfynbo@hotmail.com
Jørn Olesen (sekretær), Øsby Stadionvej 9, Øsby, 6100 Haderslev, tlf. 74 58 41 31, e-mail: jolesen@mail.tele.dk
Ellen Jensen, Persillegade 9, Skodborg, 6630 Rødding, tlf. 20 30 13 48, e-mail: ellenjensen@skodborg-net.dk
Jørgen Pedersen, Sundparken 66, Aarøsund, 6100 Haderslev, tlf. 74 58 44 20, e-mail: jelsep@mail.tele.dk

Aabenraa kreds:

Erling L. Madsen (formand), Dybvighoved Møllevej 1, Løjt, 6200 Aabenraa, tlf. 74 61 78 04, e-mail: elmmadsen@mail.dk
Iver H. Ottosen (kasserer), Runesvinget 39, 6330 Padborg (send ikke brevpost), e-mail: iverho@mail.dk
Lone Janfelt (sekretær), Jørgensgård 52, 6200 Aabenraa, tlf. 73 62 21 55, e-mail: lonejanfelt@gmail.com
Tove Nørsgaard, Jørgensgård 43B, 6200 Aabenraa, e-mail: tovenoergaard@yahoo.com
Peter Rastrup, Jørgensgård 47, 6200 Aabenraa, e-mail: peter@rastrup.net

Sønderborg kreds:

Christian Bo Bojesen (formand), Havbo 2, Høruphav, 6470 Sydals, tlf. 74 41 59 74, e-mail: havbo2@stofanet.dk
Margrethe Iversen (sekretær), Farverløkke 33, 6310 Broager, tlf. 74 44 08 01, e-mail: mai@lhuset.dk
Svenn-Erik Outzen, Vester Søvej 1, 6430 Nordborg, tlf. 74 45 00 40, e-mail: buchoutzen@adr.dk
Sonny B. Andersen, Brogade 7, 1., 6400 Sønderborg, tlf. 20 91 39 01, e-mail: sba@bukhmark.dk

Hans Stengaard Jessen, Egernvej 1, Sundsmark, 6400 Sønderborg, tlf. 74 42 72 09, e-mail: Stengaardjessen@mail.tele.dk
Lisbet Marcussen, Sandbjergvej 101, 6400 Sønderborg, tlf. 23 63 28 07, e-mail: Lisbet@bbsyd.dk

Tønder kreds:

Carl E. Michelsen (formand), Galgestrømvej 2, 6270 Tønder, tlf. 74 72 50 63, e-mail: galgestroemvej-2@dlgmail.dk
Olav Madsen (sekretær), Rylen 19, 6270 Tønder, tlf. 74 72 33 19, e-mail: gorylen@gmail.com
Marie Stærk (protokolfører), Abterpvej 50, 6261 Bredebro, tlf. 74 71 11 00, e-mail: nielsbock@mail.dk
Finn Clemmensen, Toften 22, 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 21 47, e-mail: odaogfinn@gmail.com
Jens Lautrup, Overbyvej 4, 6520 Toftlund, e-mail: meldkjaer@mail.dk

Sydslesvig kreds:

Kirsten la Cour (formand), Gammelau 2, D-24980 Schafflund, tlf. 0049 4639 782402, e-mail: lac@skoleforeningen.de
Kristian Bøgebjerg Arentsen (næstformand), Margarethenstr. 16, D-24939 Flensburg, tlf. 0049 461 5058224, e-mail: kbarentsen@hotmail.com
Sybilla Nitsch (kasserer), Köningsbergerstr. 14, D-25852 Eggebek, e-mail: Sybilla_Nitsch@skoleforeningen.de
Klaus Tolstrup Petersen, Norderstr. 59, D-24939 Flensburg, tlf. 0049 461 8697 140, e-mail: ktp@dcbib.dk
Mogens Rostgaard Nissen, Arkiv- og forskningschef, ph.d. Forskningsafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Nord-erstrasse 59, D-24939 Flensburg (Postboks 528, 6330 Padborg), tlf. 0049 461 86 97 190, e-mail: mnr@dcbib.dk

Regnskab for Historisk Samfund for Sønderjylland

RESULTATOPGØRELSE for perioden 1. januar til 31. december 2014

	2014	2013
	<u>kr.</u>	<u>kr.</u>
FORENINGSVIRKSOMHED		
INDTÆGTER		
Foreningskontingent og abonnement	521.159	538.492
Tilskud	269.909	260.610
Andre indtægter	119.629	139.356
	<u>910.697</u>	<u>938.458</u>
UDGIFTER		
Sønderjyske Årbøger	-248.462	-207.430
Sønderjysk Månedsskrift	-447.281	-455.436
Medlemsaktiviteter	-140.309	-147.148
	<u>-836.052</u>	<u>-810.014</u>
RESULTAT AF FORENINGSVIRKSOMHED	<u>74.645</u>	<u>128.444</u>
FORLAGSVIRKSOMHED		
Salgsindtægter vedr. skrifter	211.839	399.898
Forsendelsesudgifter (netto)	-24.561	-55.508
Tilskud til udgivelser	80.000	405.000
Fremstilling af nye skrifter	-77.795	-671.887
Lagerregulering	-84.013	36.254
RESULTAT AF FORLAGSVIRKSOMHED	<u>105.472</u>	<u>113.757</u>
DÆKNINGSBIDRAG	180.117	242.201
Sekretariats- og styrelsesomkostninger	<u>-379.235</u>	<u>-303.987</u>
RESULTAT FØR RENTER	-199.118	-61.786
Renteindtægter og udbytte	72.783	72.126
Kursdifferencer m.v.	<u>-3.790</u>	<u>-64.830</u>
ÅRETS RESULTAT	<u>-130.125</u>	<u>-54.490</u>
Årets resultat modregnes i de frie reserver.		

BALANCE

	31.12.2014	31.12.2013
	<u>kr.</u>	<u>kr.</u>
AKTIVER		
Beholdning af skrifter	53.921	137.934
Debitorer	185.617	14.888
Tilgodehavende moms	0	76.236
Periodeafgrænsningsposter	64.508	127.904
Obligationer	210	1.259.802
Investeringsbeviser	2.305.310	1.004.025
Likvide beholdninger	<u>827.900</u>	<u>341.684</u>
AKTIVER I ALT	<u>3.437.466</u>	<u>2.962.473</u>
PASSIVER		
Ikke disponerede midler	1.949.433	
Fra årets resultat	<u>-130.125</u>	1.819.308
		1.949.433
<i>Hensættelser:</i>		
Den sønderjyske søfarts historie	500.000	
Kommende års udgifter	<u>350.000</u>	850.000
EGENKAPITAL PR. 31. DECEMBER	<u>2.669.308</u>	<u>2.799.433</u>
Forudfaktureret kontingent	527.028	5.880
Skyldige omkostninger	141.773	135.456
Skyldig skat, feriepenge mv.	<u>99.357</u>	<u>21.704</u>
KORTFRISTET GÆLD	<u>768.158</u>	<u>163.040</u>
PASSIVER I ALT	<u>3.437.466</u>	<u>2.962.473</u>

Vi har revideret foranstående regnskab for Historisk Samfund for Sønderjylland.
Revisionen har ikke givet anledning til bemærkninger.

Sign. Olaf Krag og Jørn Andersen

Nyeste udgivelser fra Historisk Samfund for Sønderjylland

For priser og bestilling: se www.hssdj.dk

I november 2015 udgiver Historisk Samfund for Sønderjylland to nye bøger.

Sønderjysk litteraturhistorie

Den ene bog er H.E. Sørensens grundlæggende værk om sønderjysk litteratur gennem tiderne. Det spænder fra guldhornene til Erling Jepsen og andre af nutidens forfattere. Bogen medtager berømte forfattere som H.A. Brorson, Edvard Lembcke, Marcus Lauesen, Willy-August Linnemann og Peter Seeberg, hvis værker er blevet stående, men også mange mindre kendte og for størstedelen glemte skribenter, som skrev digte, noveller, romaner og skuespil til brug i grænsekampen.

Bogen medtager forfatterskaber på dansk og tysk fra Nordslesvig og forfatterskaber på dansk fra Sydslesvig. Den er et pionérværk.

Bogen udgives sammen med Sprogforeningen.

Erindringer

Den anden er Svend Beiers bog *Sønderjysk lommeuld*, som skildrer et barns opvækst i en sønderjysk landsby, hvor forældrene i 1940 flyttede fra den danske ende af byen til den anden ende omsluttet af hjemmetyskere. »En dreng af tysk familie blev vores bedste legekammerat, men der var et stort spil indover, hvilket man fornemmede og senere forstod kunne have været skæbnesvangert«, beretter Svend Beier om sin opvækst i Vollerup 20 km nord for den dansk-tyske grænse.